

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

СКЛЯРЕНКО ОЛЕСЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94(73+729.1):327”1990/2008”

**ПОЛІТИКА США ЩОДО КУБІ: ФОРМУВАННЯ ТА ОСНОВНІ
ПРИНЦИПИ (початок 1990-х-2008 р.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
Грищенко Тарас Арнольдович
кандидат історичних наук, доцент

Київ – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДИСЕРТАЦІЇ ТА СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ	
1.1. Джерельна база дослідження	8
1.2. Стан наукової розробки проблеми	17
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПОЛІТИКИ США ЩОДО КУБИ (КІНЕЦЬ 1950-Х – ПОЧАТОК 1990-Х РР.)	
2.1. Особливості політики Вашингтона щодо Куби в період Кубинської революції та Кубинської ракетної кризи	33
2.2 Куба у зовнішній політиці США в період виникнення, розвитку та згортання процесів розрядки в міжнародних відносинах (середина 1960-х – кінець 1970-х рр.)	49
2.3. Вашингтон і Гавана на заключному етапі існування біполярної системи міжнародних відносин (початок 1980-х – початок 1990-х рр.)	62
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА США ЩОДО КУБИ В ПЕРІОД АДМІНІСТРАЦІЙ Б. КЛІНТОНА (1993-2001 рр.)	
3.1. Пошук Вашингтоном нових підходів до відносин США з Кубою (1993-1997 рр.)	75
3.2. Ключові тенденції в політиці Білого дому відносно Куби в період другої адміністрації Б. Клінтона (1997-2001 рр.)	94
РОЗДІЛ 4. КУРС ВАШИНГТОНА ЩОДО ГАВАНИ В РОКИ АДМІНІСТРАЦІЙ ДЖ. В. БУША (2001-2008 рр.)	
4.1 Політика Вашингтона щодо Гавани у 2001-2004 рр.: суперечності пошуків нових підходів першою адміністрацією Дж. В. Буша	106
4.2 Курс Білого дому на побудову «нової Куби» і реалії формування кубинської політики США (2004-2008 рр.)	131
ВИСНОВКИ	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	159

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В історії Сполучених Штатів Америки складно знайти приклад більш суперечливих відносин з іншою країною, ніж відносини з Кубою. Кубинська незалежна держава виникла за безпосереднього сприяння могутнього сусіда. Проте весь досвід цього сусідства та, насамперед, період, який розпочався після перемоги Кубинської революції 1959 р., був позначений парадоксальним поєднанням політичного протистояння Вашингтона і Гавани та низкою об'єктивних чинників, які мали б спонукати непримиренних сусідів до близьких і взаємовигідних стосунків. Зважаючи на вищезначене, є всі підстави стверджувати, що Куба завжди посідала особливе місце у зовнішній політиці США. Однак після остаточного завершення функціонування ялтинсько-потсдамського порядку в міжнародних відносинах на рубежі 1980-90-х рр. та розпаду світового соціалістичного блоку, склались принципово нові обставини у взаємовідносинах країн, розділених Флоридською протокою. Втрата Кубою щедрого та ідеологічно спорідненого союзника в особі СРСР, невідповідність організації кубинської економіки вимогам загальних світових тенденцій, світоглядна негнучкість Ф. Кастро в короткі терміни підштовхнули Гавану до краю економічної прірви й відводили, як здавалось, лічені роки на існування панівного в ній політичного режиму. Однак міжнародна спільнота стала свідком не лише ситуативного виживання цього режиму, але й таких змін у курсі Вашингтона щодо Гавани, які не містили рис, характерних для рішучих американських підходів до багатьох колишніх радянських сателітів. З'ясування причин та обставин виникнення таких реалій неможливе без дослідження особливостей формування та засадничих принципів політики США щодо Куби. Разом з тим, у доробку вітчизняних істориків відсутні праці, в яких досліджувались би засадничі основи та формування політики США щодо Куби.

Об'єктом дослідження є політика США щодо Куби у постбіполярний період.

Предметом дослідження є концептуальні основи, законодавчі засади і чинники формування політики США щодо Куби від початку 1990-х рр. до 2008 р.

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей підходів офіційного Вашингтона часу адміністрацій Б. Клінтона і Дж. В. Буша до проблеми стосунків з Кубою. Досягнення мети дослідження передбачає розв’язання таких **завдань**:

- охарактеризувати джерельну базу дослідження та з’ясувати стан наукової розробки його проблем;
- розкрити особливості підходів американських президентських адміністрацій у політиці щодо Куби в період від Кубинської революції 1959 р. до початку 1990-х рр. з погляду змін та їх характеру, які можуть розглядатись як важливий історичний досвід для наступників;
- з’ясувати базові політичні та світоглядні принципи, якими керувались американські лідери досліджуваного періоду у своєму позиціонуванні щодо Куби;
- розглянути витoki, зміст та наслідки ухвалення ряду законодавчих актів, які формували у досліджуваній період правове поле державної політики та торговельно-економічної діяльності США щодо Куби;
- простежити вплив різноманітних чинників формування національної зовнішньої політики, зокрема кубинсько-американської спільноти на позицію офіційного Вашингтона стосовно Куби;
- визначити характер змін у позиції Вашингтона стосовно Гавани, зокрема з огляду на можливий вплив наявних тенденцій на перспективи двосторонніх відносин.

Географічні межі дослідження визначаються територіями Сполучених Штатів Америки та Республіки Куба.

Хронологічні рамки Його нижня хронологічна межа – це 1992-1993 р. Прийняття Конгресом Закону Торрічеллі у 1992 р. наприкінці терміну Дж. Г. В. Буша й підтримка цього документу з боку нового президента Б. Клінтона істотним чином визначили позицію Вашингтона на роки вперед. Верхня хронологічна межа визначається завершенням другого президентського терміну Дж. В. Буша, чий підходи до світової політики істотно відрізнялись від як його попередника, так і наступника на посаді. Таким чином, перебіг обох завершених двострокових президенств постбіполярного часу містить історичний досвід та формує джерельну

базу, необхідні й достатні для аналізу підходів Вашингтона до Гавани на новітньому етапі світової політики.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, багатфакторності та системності, які дають можливість дослідити еволюцію підходів адміністрацій американських президентів до політики відносно Куби. Для розв'язання окреслених завдань застосовано проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний, історико-типологічний та описовий методи дослідження. Їх поєднання дало змогу досягнути поставленої мети та вирішити науково-дослідницькі завдання.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що на основі залучення і критичного аналізу широкого кола джерел та наукової літератури, вперше в українській історіографії здійснено спробу дослідження політики США щодо Куби у постбіполярний період.

Вперше:

- в українській історіографії запропоновано проблемно-регіональну класифікацію джерельної бази дослідження;
- здійснено аналіз політики Вашингтона щодо Куби в період від 1959 р. до початку 1990-х з погляду наявності змін у підходах адміністрацій американських президентів;

Удосконалено:

- знання про становлення курсу Вашингтона щодо Гавани з початку 1990-х по 2008 р.;
- наукові уявлення про еволюцію позицій кубинської громади у США щодо американсько-кубинських відносин і наслідки цих змін з погляду їх впливу на формування курсу Вашингтона відносно Куби;
- гіпотезу про суперечливість політики ембарго та її сумнівну ефективність на сучасному етапі;

Отримало подальший розвиток:

- дослідження впливу на формування політики США щодо Куби ряду внутрішніх та зовнішніх факторів (позиція міжнародних структур та організацій, роль певних американських суспільних груп, окремих громадських діячів);
- вивчення законодавчого регулювання відносин між США та Кубою та зрушень, які стали прямими наслідками ухвалення цих рішень (посилення політики ембарго, пожвавлення торгівлі, міграційна політика США);
- положення про значний політичний і фінансовий вплив кубинського лобі на формування політики США щодо Куби.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони поглиблюють знання про особливості та характер американсько-кубинських відносин у досліджуваній період, сприяють глибшому розумінню механізмів формування зовнішньополітичного курсу США в цілому, розкривають відмінності та спільні риси у підходах адміністрацій Б. Клінтона та Дж. В. Буша стосовно Куби. Накопичений фактичний матеріал, окремі положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з історії зовнішньої політики США та міжнародних відносин, у викладанні відповідних курсів та спецкурсів у вищих навчальних закладах, у вітчизняній зовнішньополітичній практиці, зокрема в разі виникнення нових обставин в американсько-кубинських відносинах у майбутньому.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були представлені на 5 міжнародних наукових конференціях: IV Міжнародна наукова конференція «Дні науки історичного факультету» (Київ, 2011), V Міжнародна наукова конференція «Дні науки історичного факультету» (Київ, 2012), VI Міжнародна наукова конференція «Дні науки історичного факультету» (Київ, 2013), Міжнародна науково-практична конференція «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (Київ, 2012), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн» (до 105-ї річниці з дня народження д.і.н., проф. В. Я. Тарасенка та 20-річчя встановлення дипломатичних відносин між Україною та Ізраїлем) (Київ, 2012).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 6 статтях, з них 4 опубліковані у вітчизняних фахових виданнях, а 2 – у зарубіжних і тезах на 3 наукових конференціях.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДИСЕРТАЦІЇ ТА СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ

1.1. Джерельна база дослідження

Джерельну базу роботи формують насамперед документи виконавчої влади США, офіційні заяви і промови президентів США та Куби, передвиборчі платформи Республіканської та Демократичної партій США, закони та резолюції, ухвалені Конгресом США, мемуарна література, результати опитувань громадської думки в США. Велика кількість цих джерел стала доступною завдяки мережі Інтернет та сайтам, які спеціалізуються на збиранні й публікації різних документів. Серед таких ресурсів насамперед виділимо Американський президентський проект, створений у 1999 р. Дж. Т. Вулі та Ж. Пітерсом в університеті Кароліни у Санта Барбарі. Архів, який міститься на сайті нараховує понад 104 тис. документів різного характеру, пов'язаних з президентською діяльністю¹. Наприклад, ресурс надає доступ до передвиборчих платформ американських партій² та інших даних щодо виборів, звернень, заяв, матеріалів конференцій, розпоряджень президентів³, економічних звітів і т.д. Тут же ми знаходимо цікаві, з погляду еволюції позицій щодо політики США відносно Куби, виступи кандидатів у президенти під час виборів 2008 р.⁴

Важливе значення для нашого дослідження відіграли он-лайн бібліотеки, які дали можливість переглянути урядові документи президентів США. Наприклад, на сайті електронної бібліотеки Мічиганського університету зібрано матеріали

¹ The American Presidency Project [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/index.php> – Назва з екрану.

² Political Party Platforms of Parties Receiving Electoral Votes: 1840-2012 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/platforms.php> – Назва з екрану.

³ Executive orders [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: http://www.presidency.ucsb.edu/executive_orders.php – Назва з екрану.

⁴ 2008 Presidential Election Documents [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: http://www.presidency.ucsb.edu/2008_election.php – Назва з екрану.

з національних архівних управлінь та Федерального реєстру⁵. Доступ надається до документів від адміністрації президента Г.Гувера до Б. Клінтона. Кожна книга містить документи та виступи президентів США у хронологічному порядку. Інтерес становили також президентські бібліотеки Д. Ейзенхауера⁶, Дж. Кеннеді⁷, Л. Джонсона⁸, Р. Ніксона⁹, Дж. Форда¹⁰, Дж. Картера¹¹, Р. Рейгана¹², Дж. Г. В. Буша¹³, Б. Клінтона¹⁴ та Дж. В. Буша¹⁵, кожна з яких є підрозділом Національного архівного управління США. Крім зазначених бібліотек документи адміністрацій Дж. Кеннеді, Л. Джонсона, Р. Ніксона, Дж. Форда та Дж. Картера щодо зовнішньої політики Сполучених Штатів містить ресурс історичного відділу Держдепартаменту США¹⁶.

Іншими корисними ресурсами були Інтернет сайти науково-дослідних центрів (аналітичних або так званих «мозкових» центрів), які мають свої дослідні та освітні програми, спрямовані на формування громадської думки і вплив на політичні кола

⁵ The Public Papers of the Presidents of The United States [Електронний ресурс]: сайт “University of Michigan Digital Library” – Режим доступу: <http://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/> – Назва з екрану.

⁶ Dwight D. Eisenhower Presidential Library, Museum, and Boyhood home [Електронний ресурс]: [сайт] Режим доступу: <http://www.eisenhower.utexas.edu/index.html> – Назва з екрану.

⁷ John F. Kennedy Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.jfklibrary.org/> – Назва з екрану.

⁸ Lyndon Baines Johnson Presidential Library [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.lbjlibrary.org/> – Назва з екрану.

⁹ Nixon Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://nixon.archives.gov/> – Назва з екрану.

¹⁰ Gerald R. Ford Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.ford.utexas.edu/> – Назва з екрану.

¹¹ Jimmy Carter Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.jimmycarterlibrary.gov/> – Назва з екрану.

¹² The Ronald Reagan Presidential Foundation and Library [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.reaganfoundation.org/> – Назва з екрану.

¹³ George Bush Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://bushlibrary.tamu.edu/> – Назва з екрану.

¹⁴ William J. Clinton Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.clintonlibrary.gov/> – Назва з екрану.

¹⁵ George W. Bush Presidential Library and Museum [Електронний ресурс]:[сайт] – Режим доступу: <http://www.georgewbushlibrary.smu.edu/> – Назва з екрану.

¹⁶ Office of the Historian [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State” – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments> – Назва з екрану.

(іноді ці центри займаються відверто лобістською діяльністю). У США працює близько 1200 аналітичних центрів, найвпливовіші з яких розташовані у Вашингтоні. Це, зокрема, «Фонд Спадщина»¹⁷, Інститут КАТО¹⁸, Міжамериканський діалог¹⁹ та ін. Інститут КАТО випускав свої пропозиції для Конгресу США щодо нормалізації відносин з Кубою²⁰, а Міжамериканський діалог займався висуненням нових політичних ідей і підготовкою практичних порад для уряду та лідерів неурядових організацій стосовно Латинської Америки та Карибського регіону.

Важливий масив документів складають матеріали текстів слухань комітетів з міжнародних відносин Палати представників та Сенату США, які дають змогу проаналізувати політичний фон, на якому розроблявся курс адміністрацій американських президентів відносно Куби, основні питання, які розглядались у контексті відносин США та Куби в Конгресі та відстежити їхнє обговорення у Сенаті. Репрезентативну колекцію цих документів містить відповідний американський урядовий сайт²¹.

Особливо важливими джерелами для дослідження політики США відносно Куби можна назвати основні закони, які регулюють сучасні відносини Вашингтона та Гавани і які були ухвалені у досліджуваний період: Декларація 3447 Про ембарго на торгівлю з Кубою, Закон Торрічеллі, Закон Хелмса-Бартона, Закон про реформування торговельних санкцій і експортне зростання, міграційні договори²².

¹⁷ The Heritage Foundation [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.heritage.org/> – Назва з екрану.

¹⁸ CATO Institute [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.cato.org/> – Назва з екрану.

¹⁹ Inter-American Dialogue [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.thedialogue.org/> – Назва з екрану.

²⁰ Crane E.H., Boaz D. CATO Handbook for Congress. Policy Recommendations for the 108th Congress/E.H. Crane, D. Boaz – Cato Institute, 2003. – 550 p.

²¹ Congressional Hearings [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office”/Federal Digital Systems – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/browse/collection.action?collectionCode=CHRG> – Назва з екрану.

²² Proclamation 3447 – Embargo on all trade with Cuba [Електронний ресурс]: сайт “National Archives” – Режим доступу: <http://www.archives.gov/federal-register/codification/proclamations/03447.html> – Назва з екрану; The Cuban Democracy

Кубинська сторона зі свого боку ухвалювала закони-відповіді або висловлювала свій протест іншими способами. До таких «відповідей» можна віднести Закон про підтвердження кубинської гідності²³, виданий на противагу Закону Хелмса-Бартон. Важливим елементами погіршення відносин США та Куби були Закони про кубинську аграрну реформу та Закон про націоналізацію²⁴, які поклали початок тривалого і досі не вирішеного конфлікту, пов'язаного з приватизацією власності американських громадян на Кубі. Вивчення і врахування змісту цих документів було важливим з огляду на те, як вони впливали на атмосферу в американсько-кубинських відносинах.

Ще одним цікавим джерелом є нещодавно розсекречені документи ЦРУ, які стосувались підготовки різного роду операцій, покликаних встановити новий, вигідний для США режим на Кубі та пов'язані з суперечливою постаттю Л. Посади

Act (Torricelli Act) of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану; The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996 (Helms-Burton Act) [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf> – Назва з екрану; The Trade Sanction Reform and Export Enhancement Act of 2000 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/tsra.aspx> – Назва з екрану; U.S.-Cuban Immigration Accord of 1994 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Immigration Support” – Режим доступу: <http://www.usimmigrationsupport.org/cubaimmigration.html> – Назва з екрану; Public Law 89-732 (Cuban Refugee Adjustment Act of 1966) [Електронний ресурс]: сайт “United States Code” – Режим доступу: <http://uscode.house.gov/statutes/1966/1966-089-0732.pdf> – Назва з екрану.

²³ Ley de Reafirmación de la Dignidad y la Soberanía Cubanas (Ley №80) [Електронний ресурс]: сайт “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/antidoto.htm> – Назва з екрану.

²⁴ Primera Ley de Reforma Agraria [Електронний ресурс]: сайт “Ecured.cu” – Режим доступу: http://www.ecured.cu/index.php/Ley_de_Reforma_Agraria – Назва з екрану; El proceso de nacionalización en Cuba: La Ley No. 851 del 6 de julio de 1960 [Електронний ресурс]: сайт “Cubaminrex” – Режим доступу: <http://www.cubaminrex.cu/es/el-proceso-de-nacionalizacion-en-cuba-la-ley-no-851-del-6-de-julio-de-1960> – Назва з екрану.

Каррілеса відомого своїми жорстокими методами боротьби проти Кубинської революції²⁵.

В дослідженні використовувалися різні статистичні та соціологічні дані: від показників обсягу торгівлі до опитувань громадської думки. Така інформація, на наш погляд, допомагає відстежити тенденції, характерні для певного періоду, наприклад, реакцію на законодавчі нововведення або визначні події, ілюструє підтримку або заперечення політичних позицій, інтенсивність взаємодії США та Куби. Оскільки міграційне питання є одним з ключових у відносинах Вашингтона та Гавани, автор користувалась інформацією про кількість іммігрантів та натуралізованих осіб, а також деякими економічними даними Бюро перепису США²⁶.

²⁵ Alan Gross Case Spotlights U.S. Democracy Programs in Cuba [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB411/> – Назва з екрану; Robert F. Kennedy Urged Lifting Travel Ban to Cuba in '63 [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB158/index.htm> – Назва з екрану; Cuba and the U.S. Road Map on Efforts to Improve Relations Revealed in Declassified Documents [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB269/index.htm> – Назва з екрану; Documents Linked to Cuban Exile Luis Posada Highlighted Targets for Terrorism [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB218/index.htm> – Назва з екрану; Bombing of Cuban Jetliner 30 Years Later [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB202/index.htm> – Назва з екрану; The Posada File: Part II [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB157/index.htm> – Назва з екрану; Conflicting Missions Secret Cuban Documents on History of Africa Involvement [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB67/> – Назва з екрану; Beisbol Diplomacy [Електронний ресурс]: сайт “The National Security Archive” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB12/nsaebb12.htm> – Назва з екрану.

²⁶ Census Bureau [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.census.gov/> – Назва з екрану.

Дані щодо опитувань громадської думки з приводу кубинської проблематики часто публікує відомий американський Інститут Геллапа²⁷. Інститут проводив загальнонаціональні та регіональні опитування, які дали змогу дослідити позицію не тільки кубинської громади у США, а й ставлення всього населення до курсу Білого дому відносно Куби. Наприклад, увагу цієї організації привернув випадок маленького кубинського іммігранта Еліана Гонсалеса, який вийшов далеко за межі приватної справи, ставши лакмусовим папірцем настроїв американських громадян.

Активно досліджував позиції кубинської громади Міжнародний університет Флориди. На його базі діє Інститут кубинських досліджень, заснований у 1991 р. Ця організація є лідером з наукових досліджень та академічних програм, присвячених Кубі та кубинським американцям. З 1991 р. поміж кубинських американців у Флориді проводиться опитування громадської думки стосовно американсько-кубинських відносин²⁸. Використання такого типу джерел, на погляд авторки, дозволило глибше проаналізувати вплив громадської думки на розробку та втілення Вашингтоном політичного курсу щодо Куби.

Ще однією категорією джерел для вивчення проблем дослідження стала мемуарна література, яка дає нам можливість подивитись на деякі ключові моменти у відносинах між США та Кубою очима головних дійових осіб. Незважаючи на істотний ступінь суб'єктивності, притаманний всім джерелам особистісного характеру, спогади та щоденники таких провідних американських державних керівників як Дж. Картер, Р. Рейган, Г. Кіссінджер, Дж. Г. В. Буш, Дж. В. Буш, Д. Раск, С. Венс, З. Бжезінський, Дж. Шульц, М. Олбрайт, К. Райс, Б. Клінтон, Г. Клінтон²⁹ дозволили не лише зрозуміти роль особистісного чинника у формуванні

²⁷ Gallup [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.gallup.com/>

²⁸ FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]: сайт “Cuban Research Institute” – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/> – Назва з екрану.

²⁹ Carter J. Beyond the White House/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2007. – 288 p.; Carter J. Keeping Faith. Memoirs of the President/J. Carter – Toronto-N.Y.: Bantam Books, 1983. – XIV, 622 p.; Carter J. Our Endangered Values: America's Moral Crisis/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2006. – 224 p.; Carter J. White House Diary/J. Carter – N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 2010. – XV, 570 p.; Reagan R. The Reagan Diaries/R.Reagan – N.Y.: Harper-Collins Publishers, 2007. – XIV, 767 p.; Kissinger H.

кубинського курсу Вашингтона, але і краще зрозуміти вагу й аспекти кубинського питання в різні періоди історії американсько-кубинських відносин після приходу Ф. Кастро до влади. Показовим є те, що мемуари державних керівників, чия активна урядова діяльність припала на роки, які передували зникненню СРСР, позначені спільною рисою у сприйнятті проблем відносин з Кубою. Остання розглядається ними насамперед через призму змагання з Москвою. Це, зокрема, притаманно спогадам Г. Кіссінджера, Дж. Картера і З. Бжезінського. В подальшому увага до Куби з боку американських мемуаристів та діаристів буде не однаковою. Якщо, наприклад, Б. Клінтон і М. Олбрайт присвятили проблемам стосунків з Кубою помітні фрагменти своїх спогадів, то Дж. Г. В. Буш і Дж. В. Буш оминають проблемну сусідку увагою. Можливо остаточні джерелознавчі висновки з цього факту робити ще зарано. Так, скажімо, відомо, що на сьогодні опубліковано не всі, а лише відібрані власниками і редакторами, щоденникові записи Р. Рейгана. Проте такий стан справ, особливо, коли йдеться про мемуари Дж. В. Буша, не є випадковим. Він є відображенням політичної концепції мемуариста, який нею наголошує вичікувальну і домінантну позицію США стосовно дій Куби.

Цікавим був внесок у мемуарне відображення історії формування американської політики США щодо Куби, зроблений Дж. Картером вже у після-

White House Years/H. Kissinger – Boston-Toronto: Little Brown and Company, 1979. – XXIV, 1521 p.; Kissinger H. Years of Upheaval/H. Kissinger – Boston-Toronto: Little Brown and Company, 1982. – XXI, 1283 p.; Kissinger H. Years of Renewal/H. Kissinger – N.Y.: Simon and Schuster, 1999. – 1151 p.; Буш Дж., Скоукрофт Б. Мир стал другим. Пер. с англ./Дж. Буш, Б. Скоукрофт – М.: Международные отношения, 2004. – 504 с.; Bush, G.W. Decision Points/G.W.Bush – N.Y.: Crown Publishers, 2010. – XII, 497 p.; Rusk D. As I Saw It. By Dean Rusk as Told to Richard Rusk/D. Rusk– N.Y.: Penguin Books, 1990. – 672 p.; Vance C. Hard Choices. Critical Years in America's Foreign Policy/C. Vance – N.Y.: Simon and Schuster, 1983. – 541 p.; Brzezinski Z. Power and Principle, Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981/Z. Brzezinski – N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1983.– XVII, 587 p.; Shulz G. Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of State/G. Shulz – N.Y., 1993 – 1198 p. ; Albright M. Madam Secretary/M. Albright – Miramax, 2003 – 736 p.; Rice C. No Higher Honor. A Memoir of My Years in Washington/C. Rice – N.Y.: Crown Publishers, 2011. – XVII, 766 p.; Clinton B. My Life/B. Clinton – N.Y.: Alfred A. Knopf, 2004. – 1056 p.; Clinton H. Rodham, Living History/H. Rodham Clinton – N.Y.: Simon & Schuster, 2004. – 592 p.

владний період. Саме за часів його адміністрації було відкрито секції представництва інтересів, які виконують функції посольств, адже формально дипломатичних відносин між Вашингтоном та Гаваною і досі не існує. Натомість Дж. Картер став єдиним колишнім американським президентом, який двічі відвідував Кубу – у 2002 р. та 2011 р. в рамках своїх миротворчих зусиль. У книзі «По за Білим домом», яка була його звітом про громадську діяльність після президентського періоду, Дж. Картер присвятив Кубі окремий розділ, у якому докладно описав свій перший візит на острів і пообіцяв, що Центр Картера буде продовжувати сприяти прискоренню демократизації Куби і сприяти покращенню відносин між нею та США³⁰. Дж. Картер також активно критикував політику ембарго і вважав, що концентрація на проблемі Куби взагалі не є продуктивною, оскільки така маленька країна не може сильно загрожувати США, а позиція Вашингтона поч. ХХІ ст. лише налаштовувала кубинців проти Сполучених Штатів³¹.

Досліджуючи відносини США та Куби, не можливо оминати одну з ключових дійових осіб – Ф. Кастро. Ф. Кастро є автором цілої низки виступів, присвячених різним міжнародним подіям, серед яких важливе місце посідають відносини Сполучених Штатів та Куби³². Команданте має у своєму доробку кілька автобіографічних книг³³. Цікавою є добірка промов Р. Кастро³⁴, який став наступним

³⁰ Carter J. Beyond the White House/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2007. – 288 p.

³¹ Carter J. Our Endangered Values: America's Moral Crisis/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2006. – 224 p.

³² Discursos e intervenciones del Comandante en Jefe Fidel Castro Ruz, Presidente del Consejo de Estado de la República de Cuba [Електронний ресурс]: сайт “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/> – Назва з екрану; Castro F. La Historia Me Absolverá [Електронний ресурс]: сайт “Granma” – Режим доступу: <http://www.granma.cubaweb.cu/marti-moncada/jm01.html> – Назва з екрану.

³³ Ramonet I., Castro F. Fidel Castro: My Life: A Spoken Autobiography/I. Ramonet, F. Castro – Scribner, 2009. – 736 p.; Castro F. Fidel My Early Years/F. Castro – Ocean Press, 2004. – 194 p.; Castro F., Dymally M.M., Elliot J.M. Fidel Castro: Nothing Can Stop the Course of History/F. Castro, M.M. Dymally, J.M. Elliot – N.Y.: Pathfinder Press, 1986. – 259 p.

³⁴ Discursos e intervenciones del Presidente de los Consejos de Estado y de Ministros de la República de Cuba General de Ejército Raúl Castro Ruz [Електронний ресурс]: сайт

президентом Куби. Незважаючи на очевидність того, що брати Кастро не могли безпосередньо впливати на курс США щодо Куби, врахування їх позиції та аргументів, було важливим для нашого дослідження.

Важливим джерелом інформації для дослідження була преса. Статті, присвячені політиці щодо Куби друкували такі серйозні американські журнали як «Форін Ефферс», «Вашингтон Квотерлі», «Ворлд Ефферс», «Форін Полісі», «Інтернешинал Стадіс Перспектівс» та ін., газетні видання – «Нью-Йорк Таймс», «Майамі Геральд», «Вашингтон Пост» та ін., а також інші засоби інформації (наприклад, інформаційне агентство Сі-Ен-Ен)³⁵. Кубинська комуністична партія видає свою газету «Гранма»³⁶, яка є джерелом офіційних позицій керівної верхівки острова. Багато дослідників наголошує на високому рівні цензури характерної для кубинської преси, а тому не довіряє опублікованим у ній даним. Ф. Кастро є одним з авторів «Гранми», оскільки свої «Роздуми» він публікує саме в цій газеті з 2010 р.³⁷ Суперечлива репутація «Гранми» не применшує, однак, її джерельної ролі. Будучи свідомими специфіки «Гранми» як джерела, ми, тим не менше, використовували видання для відстеження офіційної позиції Гавани з приводу політики Вашингтона.

“Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/rauldiscursos/index2.html> – Назва з екрану.

³⁵ Foreign Affairs [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com> – Назва з екрану; The Washington Quarterly [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://csis.org/twq/> – Назва з екрану; Foreign Policy [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.foreignpolicy.com> – Назва з екрану; International Studies Perspectives [Електронний ресурс]: сайт Wiley Online Library” – Режим доступу: [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/\(ISSN\)1528-3585](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/(ISSN)1528-3585) – Назва з екрану; The New York Times [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.nytimes.com> – Назва з екрану; The Miami Herald [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.miamiherald.com> – Назва з екрану; The Washington Post [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.washingtonpost.com> – Назва з екрану; CNN [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.cnn.com> – Назва з екрану.

³⁶ Granma Internacional [Електронний ресурс]: [сайт] – Режим доступу: <http://www.granma.cu/index.html> – Назва з екрану.

³⁷ Reflexiones de Fidel [Електронний ресурс]: сайт “Granma” – Режим доступу: <http://www.granma.cu/espanol/reflexiones/reflexiones.html> – Назва з екрану.

Таким чином, при написанні дисертаційного дослідження було залучено максимальну кількість доступних джерельних матеріалів різноманітного характеру і походження. Вони дали можливість простежити за основними процесами та явищами політики США відносно Куби в досліджуваний період, ввести до наукового обігу документи, які раніше не були використані, висвітлити різні аспекти даної проблеми, яким раніше у науковій літературі не приділялось належної уваги.

1.2. Стан наукової розробки проблеми дослідження

Політика США щодо Куби традиційно привертала увагу дослідників. На сьогоднішній день накопичено значний масив присвячених цій проблематиці праць, яким притаманний різний ступень інформативності й об'єктивності у висвітленні подій та розмаїття ідеологічних позицій їх авторів. Одразу можна сказати, що наукові дослідження часто відображали тенденції та ідеї свого часу, а також більше орієнтувались на панівну суспільну кон'юнктуру.

Умовно дослідників проблем політики США щодо Куби періоду початку 1990-х – 2008 рр. можна поділити за країною походження на американських, кубинських, українських, російських, європейських і т.д. Варто одразу зазначити, що праці, присвячені відношенням США та Куби які належать до радянського періоду мають явний заідеологізований характер. З іншого боку, саме в період, коли відносини Москви з Гаваною мали дуже інтенсивний характер, було закладено основи вивчення латиноамериканської і карибської проблематики, центром яких став Інститут Латинської Америки АН СРСР/РАН. В ті ж самі роки відбулось і становлення українського кубінознавства та традицій вивчення політики США щодо Куби. Американські наукові дослідження містять з огляду на це значно ширший діапазон оцінок та підходів. Остання обставина, на нашу думку, однак, не створила достатніх підстав для виділення в американській історіографії проблеми виразно окреслених шкіл чи напрямків. Українська історіографія, в свою чергу,

зробила не надто значний внесок у цій сфері, що було одним з рушійних мотивів нашого звернення до досліджуваної теми.

Важливі інформаційні ресурси та оцінкові позиції фахівців з проблематики дослідження містять довідкові видання. Для загального розуміння проблем політики США відносно Латинської Америки та зокрема Куби, варто звернути увагу на дві енциклопедії: «Енциклопедію відносин США та Латинської Америки» та «Енциклопедію кубинсько-американських відносин»³⁸. Перша містить інформацію про ключових осіб кожної країни, конфлікти, політичні курси та угоди, організації, які брали участь у відносинах або були сформовані у регіоні, економічні питання та ін. Для нашого дослідження корисною є, зокрема, інформація про ембарго щодо Куби. Друга енциклопедія повністю присвячена Кубі: стислі статті у хронологічному порядку розкривають основні аспекти проблеми відносин США та Куби. Книга є корисною з точки зору базового ознайомлення з проблемою, визначення ключових її складових.

Крім того, привертає увагу збірка есе, присвячених історії Куби, її режиму, відносинам зі США і т.д. під редакцією відомого американського соціолога та історика І. Горовітца та американського соціолога кубинського походження Х. Сухліцкі³⁹. Збірка перевидавалась 11 разів, що свідчить про її наукову цінність та інтерес до неї з боку вчених. Х. Сухліцкі є автором книги «Куба: Від Колумба до Кастро і далі»⁴⁰, яка описує історію Куби і розповідає про сучасний політичний клімат, економіку, внутрішні та зовнішні події на острові періоду режиму Ф. Кастро.

³⁸ Leonard T., Segal J.A. Encyclopedia of United States-Latin American Relations/T. Leonard, J.A. Segal – CQ Press, 2012. – 1096 p.; Leonard T. M. Encyclopedia of Cuban-United States Relations/T.A. Leonard – McFarland, 2010. – 288 p.

³⁹ Horowitz I.L., Suchlicki J. Cuban Communism, 1959-2003/I. L. Horowitz, J. Suchlicki – Transaction Publishers, 11 edition, 2003. – 735 p.

⁴⁰ Suchlicki J. Cuba: From Columbus to Castro and Beyond/J. Suchlicki – Potomac Books Inc.; 5 edition, 2002. – 278 p.

Окрім того, відносини США та Куби у 1990-х аналізує книга «Американсько-кубинські відносини у 1990-х»⁴¹ – ще одна збірка статей, де висвітлюються можливі шляхи нормалізації відносин між двома країнами.

Серед монографічних праць американських дослідників слід насамперед виділити фундаментальну розвідку Л. Шульца⁴². Книга докладно описує політику США щодо Куби протягом ХХ-поч. ХХІ ст. За роки перебування Ф. Кастро при владі, Сполучені Штати переобрали 9 президентів, серед яких лише Дж. Картер, на думку автора, ставився до Куби дещо прихильніше, ніж його колеги. Дослідник вважає, що загалом, американські керівники намагались дотримуватись принципів своїх попередників і були досить вороже налаштовані до Гавани. Важливе місце у їх підходах займала позиція вичікування, притаманна, зокрема, американським президентам після розпаду СРСР. Вони були впевнені, що комунізм на Кубі не зможе існувати без зовнішньої підтримки, а режим Ф. Кастро розвалиться. Книга містить багато цікавих статистичних даних, які допомагають зрозуміти роль політики ембарго. Корисними є і посилання на інші джерела, які дають змогу більш глибоко вивчити проблему. Разом з тим мусимо зазначити, що Л. Шульц є політологом за фахом, який обрав історико-політологічний підхід в аналізованому дослідженні. Це має своїм наслідком те, що його історіографічний за формою наратив (побудова тексту за хронологічним принципом, залучення документальних джерел) насправді підпорядкований виконанню завдання політологічного дослідження: вивчення досліджуваної проблеми насамперед в межах обраної теоретичної парадигми та з метою підтвердження її ефективності за підсумками дослідження. Л. Шульц дуже чітко заявляє про свою опору на реалістську парадигму. «На своєму базовому рівні, – пише автор, – ця книга є вивченням конкретного випадку, здійснюваним в дусі інтелектуальної традиції, яка сягає п'ятого століття до н.е., коли Фукідід, створюючи Хроніку конфлікту між грецькими містами-державами, бездоганно сформулював фундаментальний принцип того, що

⁴¹ Dominguez J.I., Hernandez R. U.S. Cuban Relations in the 1990s/J.I. Dominguez, R. Hernandez – Westview Pr, 1989. – 250 p.

⁴² Schoultz L. That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution/L. Schoultz – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009. – 768 p.

ми сьогодні називаємо реалізмом: сильні будуть робити те, що хотітимуть, а слабкі прийматимуть те, що мусять»⁴³.

Водночас, за своїми оцінковими рисами, монографія Л. Шульца демонструє ознаки ліберального реалізму, зокрема, своєю послідовною критичною позицією на адресу непохитності Вашингтона у невизнанні режиму Ф. Кастро. «Коли настане для того час, – наголошує дослідник, – ми нарешті звернемося до єдиного найцікавішого питання, яке стосується американсько-кубинських відносин – не того, коли кубинський лідер піде, а того, яким чином непродуктивна політика Вашингтона спромоглася так довго тривати»⁴⁴. Критична настанова Л. Шульца щодо Вашингтона проходить червоною ниткою через його дослідження, що не може не мати своїх наслідків, зокрема, тоді, коли йдеться про збалансованість врахування всіх чинників, які впливали на курс Вашингтона щодо Гавани, наприклад роль останньої в асистуванні Радянському Союзу у руйнуванні політичного упорядкування, яке Захід намагався створювати у третьому світі. Деякі інші риси аналізованої праці Л. Шульца (часом журналістський стиль, екскурси в інші ділянки зовнішньої політики, неможливість врахувати зміст окремих джерел, введених в обіг після публікації його розвідки) роблять її надзвичайно корисним, але не беззаперечним як з оцінкового, так і з інформаційного погляду дослідженням. Л. Шульц є автором інших книг, присвячених політиці США відносно Латинської Америки⁴⁵, врахування змісту яких безумовно було необхідним для розуміння його авторської концепції.

Іншим цікавим дослідженням є хронологічно організована історія відносин США та Куби, яка належить перу Дж. Франклін⁴⁶. Авторкою праці скрупульозно охоплені усі події, які мали місце з 1959 р. по 1995 р. Насиченість фактами робить

⁴³ Schoultz L. Op. cit. – P. 3-4

⁴⁴ Ibid. P. 561

⁴⁵ Schoultz L. Beneath the United States: A History of U.S. Policy toward Latin America/L. Schoultz – Harvard University Press, 1998. – 496 p.; Schoultz L. National Security and United States Policy Toward Latin America/L. Schoultz – Princeton University Press, 1987. – 398 p.

⁴⁶ Franklin J. Cuba and the United States: A Chronological History/J. Franklin – Ocean press, 2002. – 416 p.

дану книгу настільки цінною для інших дослідників, що її варто визначити як навіть не аналітичний твір, а джерело історичної фактологічної інформації. Наше дослідження охоплює ширший хронологічний період, однак ми гадаємо, що дана книга є цікавою для дослідників проблеми відносин Вашингтона та Гавани в різних хронологічних межах.

Ще одним провідним експертом з латиноамериканської політики США, а також відносин Америки з Кубою та Бразилією є старший науковий співробітник Ради з міжнародних відносин Дж. Е. Свейг. Її книга «Куба: Що всім треба знати»⁴⁷ досить легкою мовою, у форматі питань-відповідей, пояснює основні факти, які стосуються Куби, а також її відносин зі США. Розповідь починається з років до Кубинської революції і закінчується переходом влади до Р. Кастро. Окрім загальних відомостей про Кубу та відносин зі США, автор намагається показати місце Гавани на міжнародній арені, її відносини з великими сітовими гравцями (ЄС, Китаєм, Росією). Книга, крім того, містить корисні посилання на інших авторів, які досліджують дану проблематику. Окрім зазначеної роботи, Дж. Свейг є автором книги, присвяченої революційному руху 26 липня, яка дає нам змогу більш глибоко зрозуміти Кубинську революцію⁴⁸. Їй же належать кілька інших не менш цінних праць⁴⁹. Позиція Дж. Свейг з досліджуваних питань є зваженою, ідеологічно не заангажованою, реалістською за своїм методологічним забарвленням, помірковано критичною щодо політики Вашингтона відносно Куби.

Цікавим, на наш погляд, є праця дослідника Д. Еріксона – співробітника аналітичного центру Міжамериканський діалог. Його книга «Війни Куби: Фідель

⁴⁷ Sweig J.E. Cuba: What Everyone Needs to Know/J.E. Sweig – Oxford University Press, USA, 2009. – 304 p.

⁴⁸ Sweig J.E. Inside the Cuban Revolution: Fidel Castro and the Urban Underground/J.E. Sweig – Harvard University Press, 2004. – 286 p.

⁴⁹ Beckham Combs J., Sweig J.E. The Cubans/J. Beckham Combs, J.E. Sweig – University of Virginia Press, 2010. – 192 p.; Rodgers W.D., Aronson B., Sweig J.E. U.S.-Cuban Relations in the 21st Century: A Follow-On Report/W.D. Rodgers, B. Aronson, J.E. Sweig – Council on Foreign Relations Press, 2001. – 80 p.

Кастро, Сполучені Штати та наступна революція»⁵⁰ відзначається своїм публіцистичним стилем. Однак, від цього вона не стає менш корисною, оскільки крім аналітичної інформації та опису ключових моментів відносин між двома країнами, праця наповнена інтерв'ю з кубинськими дисидентами та представниками кубинсько-американської громади, а отже містить джерельний матеріал. Автор намагається зробити певні висновки про майбутнє острова, пов'язане з переходом влади до Р. Кастро, дотримуючись при цьому неупередженого дослідницького підходу.

Досить активними дослідниками проблеми відносин США та Куби є викладачі Університету Майамі у штаті Огайо Дж. Хейні та В. Вандербуш. Вони є авторами низки статей та книги, присвяченої політиці ембарго⁵¹. Автори описують історію появи політики ембарго, ставлення до неї різних адміністрацій, починаючи від Р. Рейгана і закінчуючи першим терміном Дж. В. Буша, визнають місце Закону Хелмса-Бартон у цій політиці, роль кубинських американців і, зокрема, Національного кубинсько-американського фонду. У книзі висловлюється думка, що насправді, хоча у формуванні політики відносно Гавани діють багато факторів, які змінювались протягом 20 останніх років, випадок Куби не такий оригінальний і можливо навіть типовий для зовнішньої політики США у період після «холодної війни».

⁵⁰ Erikson D.P. The Cuba Wars: Fidel Castro, the United States, and the Next Revolution/D.P. Erikson – Bloomsbury Press, 2009. – 384 p.

⁵¹ Haney P.J., Vanderbush W. The Cuban Embargo: Domestic Politics Of American Foreign Policy (Pitt Latin American Studies)/P. J. Haney, W. Vanderbush – University of Pittsburgh Press, 1 edition, 2005. – 262 p.; Haney, P.J., Vanderbush, W. The Role of Ethnic Interest Groups in US Foreign Policy: the Case of Cuban-American National Foundation // International Studies Quarterly. – 1999. – Vol. 43, №2. – P. 341-361; Haney P.J., Vanderbush W. Policy toward Cuba in the Clinton Administration/P.J. Haney, W. Vanderbush//Political Science Quarterly. – 1999. – Vol. 114, №3. – P.387-408; Breener P., Haney P.J., Vanderbush W. The Confluence of Domestic and International Interests: U.S. Policy Toward Cuba, 1998-2001/P. Brenner, P.J. Haney, W. Vanderbush//International Studies Perspectives. – 2002. – 3. – P.192-208; Haney P.J., Vanderbush W. Clinton, Congress, and Cuba Policy Between Two Codifications: The Changing Executive-Legislative Relationship in Foreign Policy Making/P.J. Haney, W. Vanderbush//Congress & the Presidency. – 29:2. – P. 171-194

Станом відносин США та Куби кінця XX – поч. XXI ст. займалась професорка Міжнародного університету Флориди і віце-президент аналітичного центру Міжамериканський діалог М. Перес-Стейбл. Емігрувавши з Куби у 1960 р. до США, М. Перес-Стейбл спочатку відчувала ностальгію до своєї батьківщини і сподівалась повернутись на острів. Поразку США у Затоці свиней вона сприймала позитивною для Куби, як вияв утвердження її національного суверенітету. Однак, після багатьох візитів на батьківщину в 1970-80 рр., вона побачила занепад революції та провал соціалізму, що змусило її змінити свої погляди щодо Куби. З 1991 р. М. Перес-Стейбл не може відвідувати острів, оскільки кубинський уряд вважає її персоною нон-грата. Особисті переживання та досвід М. Перес-Стейбл стали непоганим підґрунтям для наукових досліджень відносин США та Куби. Окрім трьох книг, авторка у своєму доробку має низку статей опублікованих у «Майамі Геральд»⁵², пише есе для багатьох журналів⁵³, виступає експертом з даної проблематики та керує кількома проектами, пов'язаними з дослідженням шляхів поглиблення демократичних процесів у півкулі. Свою першу книгу М. Перес-Стейбл присвятила Кубинській революції, її здобуткам та проблемам, з якими зіштовхнулась Куба. Авторка критикує залежність Гавани від СРСР та неспроможність урізноманітнити економіку острова⁵⁴. У другій книзі зроблено спробу показати нам майбутнє Куби без режиму Ф. Кастро. Дослідниця не визначає, коли саме на її думку режим занепаде, а розглядає можливі наслідки цих змін у різних сферах – політиці, обороні, законодавчій системі, громадському суспільстві і т.д.⁵⁵ В іншій праці «Сполучені Штати та Куба: близькі вороги»⁵⁶, автор намагається описати і пояснити причини та сили, які створили комплекс складних відносин США та Куби. М.

⁵² Miami Herald Columns [Електронний ресурс]: сайт “Marifeli Pérez-Stable” – Режим доступу: <http://marifeliperez-stable.com/miami-herald-columns/> – Назва з екрану.

⁵³ Essays [Електронний ресурс]: сайт “Marifeli Pérez-Stable” – Режим доступу: <http://marifeliperez-stable.com/essays/> – Назва з екрану.

⁵⁴ Pérez-Stable M. The Cuban Revolution: Origins, Course, and Legacy/M. Pérez-Stable – Oxford University Press, USA, 3 edition, 2011. – 240 p.

⁵⁵ Pérez-Stable M. Looking Forward: Comparative Perspectives on Cuba's Transition/M. Pérez-Stable – University of Notre Dame Press, 1st Edition, 2007. – 336 p.

⁵⁶ Pérez-Stable M. The United States and Cuba Intimate Enemies/M. Pérez-Stable – N.Y.: Routledge, 2010. – 224 p.

Перес-Стейбл робить деякі висновки щодо майбутнього пост-кастрівської Куби у контексті позиції адміністрації Б. Обама. На її думку, попри невеликі кроки у правильному напрямку, «нормальні відносини між двома країнами, які потребуватимуть, щоб Сполучені Штати взяли до уваги кубинські вразливі моменти, а Куба перетворила географічну близькість у позитивний момент – неможливі у майбутньому»⁵⁷. Така песимістична позиція є досить поширеною. Її підкріплює небажання кубинських та американських лідерів іти на поступки один одному, а без компромісних рішень нормалізація відносин не відбудеться.

Інша дослідниця, М. Зіглер присвятила свою книгу «Американсько-кубинське співробітництво: минуле, теперішнє і майбутнє»⁵⁸ питанням, які спонукають Вашингтон і Гавану до співпраці. По-перше, це міграційні відносини та їх врегулювання: досвід міграційних криз спонукав обидві країни сісти за стіл переговорів. По-друге, статус американської військової бази Гуантанамо. По-третє, складна проблема обігу наркотиків, які через територію Куби потрапляють до США, а також завдання протистояння тероризму. По-четверте, гуманітарне співробітництво, пов'язане з подоланням наслідків стихійних лих. На думку авторки, співпраця двох давніх ворогів у період після «холодної війни» відбувалась у сферах спільних інтересів і розглядалась у рамках трьох моделей співпраці в міжнародних відносинах (функціональна інтеграція, конструктивна співпраця і вирішення конфліктів за допомогою заходів з укріплення довіри).

Окремою важливою темою досліджень американських науковців став вплив Закону Хелмса-Бартон на відносини між Вашингтоном та Гаваною⁵⁹. Зокрема

⁵⁷ Pérez-Stable M. *The United States and Cuba Intimate Enemies*/M. Pérez-Stable – N.Y.: Routledge, 2010. – 145 p.

⁵⁸ Ziegler M.M. *U.S.-Cuban Cooperation Past, Present, and Future*/M.M. Ziegler – University Press of Florida, 2009. – 192 p.

⁵⁹ Groombridge M.A. *Missing the Target: The Failure of the Helms-Burton Act* [Електронний ресурс]//CATO. – 2001. – Режим доступу: <http://www.cato.org/publications/trade-briefing-paper/missing-target-failure-helmsburton-act> – Назва з екрану; Lowenfeld A.F. *Congress and Cuba: The Helms-Burton Act*/A.F. Lowenfeld//*The American Journal of International Law*. – Vol. 90, №3 (Jul., 1996). – P. 419-434; Smith W. S. *Cuba's Long Reform*/W.S. Smith//*Foreign Affairs*. – Vol. 75, №2 (Mar. – Apr., 1996). – P. 99-112; Vanderbush W., Haney P.J. *Clinton, Congress, and Cuba*

заслужують бути згаданими праці М. Грумбріджа, А. Ловенфельда, В. Сміта, В. Вандербуша і П. Хені, Дж. Даннінга, Дж. Домінгеса, В. ЛеоГранде. На загал дослідники критично оцінювали наслідки ухвалення цього закону. Як і можна було очікувати, ще критичніше були налаштовані їх кубинські колеги-дослідники⁶⁰.

З-поміж робіт кубинських дослідників слід виділити праці науковців Центру вивчення міжнародної міграції, створеного у 1989 р. на базі Університету Гавани. Метою наукових праць центру є вивчення проблем міграції та особливий наголос на еміграції кубинців, її місці на світовому рівні, проблема кубинських іммігрантів у США, їх роль у визначенні зовнішнього політичного курсу Вашингтона, дослідження політики США відносно Куби, а також загальна міграційна політика Європейського Союзу. Спеціальним проектом Центру є дослідження ролі кубинської громади у формуванні політики США відносно Куби. Дослідники Центру Е. Моралес Домінгес, М. Родрігес Мартінес, А. Арагон Као, М. Валідо Алоу,

Policy Between Two Codifications: The Changing Executive-Legislative Relationship in Foreign Policy Making/W. Vanderbush, P.J. Haney//Congress and the Presidency. – 29:2. – P. 171-194; Betancourt E.F. Changing U.S. Cuba Policy/E.F. Betancourt//Society. – July/August 2006. – Vol. 43, Issue 5. – P. 64-71; Dunning J. The Helms-Burton Act: A Step in the Wrong Direction for United States Policy Toward Cuba [Електронний ресурс]//Journal of Urban and Contemporary Law. – 1998. – Vol. 54. – Режим доступу: http://law.wustl.edu/journal/54/Dunni_.pdf – Назва з екрану; Dominguez J.I. U.S.-Cuban Relations: From the Cold War to the Colder War/J.I. Dominguez//Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 39, №3 (Autumn, 1997). – P. 49-75; LeoGrande W. M. Enemies Evermore: US Policy towards Cuba after Helms-Burton/W. M. LeoGrande//Journal of Latin American Studies. – 29:1 (February 1997). – P. 211-221

⁶⁰ Morales Domínguez E. El bloqueo de Estados Unidos contra Cuba: ¿Se bate en retirada? [Електронний ресурс]: сайт “Universidad de la Habana” – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Ensayos/Art%EDculo%20japon.pdf> – Назва з екрану; Morales Dominguez E. Economía y política del conflicto Cuba-EE.UU. en los años noventa [Електронний ресурс]//Economía y Desarrollo. – №3. – Vol. 121, Sep. 1996. – Режим доступу:

<http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/Economia%20y%20Politica.pdf> – Назва з екрану; Roy J. The Helms-Burton Law: Development, Consequences, and Legacy for Inter-American and European-U.S. Relations [Електронний ресурс]//Biannual Conference of the European Community Studies Association. – 1997. – Режим доступу: http://aei.pitt.edu/2717/1/002741_1.PDF – Назва з екрану.;

М. Хуампере Перес, М. Р. Хентіле Мартінес, А. С. Кастро Маріньо, та ін.⁶¹ мають значну кількість публікацій, багато з яких доступні у мережі Інтернет, що дає

⁶¹ Morales Domínguez E. Cuba: neocolonia y relaciones con Estados Unidos [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/CUBA%20NEOCOLONIAL%20%20Y%20RELACIONES%20CON%20ESTADOS%20%20%20UNIDOS.pdf> – Назва з екрану; Morales Domínguez E. Estados Unidos: Economía y Elecciones Presidenciales en el 2004 [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/Economia%20y%20Elecciones%20en%20EE.UU..pdf> – Назва з екрану; Morales Domínguez E., Ofelia Rodríguez M. Algunas reflexiones sobre el impacto del caso Elian en la política hacia Cuba [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/ELIAN.PDF> – Назва з екрану; Morales Domínguez E. The current relations between Cuba and the United States [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/CUBA-USA.PDF> – Назва з екрану; Morales Domínguez E. Economía y política del conflicto Cuba-EE.UU. en los años noventa [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/Economia%20y%20Politica.pdf> – Назва з екрану; Gentile Rodríguez Martínez M. Elementos que se omiten al pensar en las soluciones al conflicto EE.UU-Cuba [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI – Режим доступу: http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/4-Mary-Gentile-ELEMENTOS-QUE-SE-OMITEN-AL-PENSAR-EN-LAS-SOLUCIONES-AL-CONFLICTO-EE.UU_.pdf – Назва з екрану; Aragon Cao A. Percepciones y precisiones: la Ley de Ajuste Cubano y el concepto de refugiado [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2012/02/ley-ajuste-cubano-y-concepto-refugiado.pdf> – Назва з екрану; Valido Alou A. M. Migración Internacional y Derecho en América Latina y el Caribe en el contexto de las relaciones internacionales [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/Mono-Ana-Maria-Migracion-y-Derecho2008.pdf> – Назва з екрану; Juampere Pérez M. Evolución de las nuevas dinámicas dentro de la derecha cubano americana [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Maura-Juampere-EVOLUCION-DE-LA-DERECHA-CUBANO-AMERICANA.pdf> – Назва з екрану; Álvarez V., Fernández L., Nuez L. Aproximaciones al estudio de la población de origen cubano en Estados Unidos en el siglo XXI [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Anuario-Jovenes.pdf> – Назва з екрану; Castro Mariño S. El tema migratorio como parte de la agenda de seguridad bilateral entre Cuba y los Estados Unidos de América: A 5 años de la suspensión de las conversaciones migratorias [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Castro-Mariño-El-tema-migratorio-como-parte-de-la-agenda-de-seguridad-bilateral-entre-Cuba-y-los-Estados-Unidos-de-América-A-5-años-de-la-suspensión-de-las-conversaciones-migratorias.pdf>

можливість познайомитись з кубинською точкою зору на проблему відносин США та Куби. Дуже корисними є статті дослідників Центру, присвячені кубинському лобі у США⁶², оскільки їх автори нерідко оперують джерелами та інформацією недоступною для дослідників інших країн.

Окремо варто згадати сучасних вітчизняних дослідників. Насамперед звертають на себе увагу дисертація і наукові публікації Н.С. Пасічник⁶³, Г.С. Савельєва⁶⁴, В.М. Вороніна⁶⁵ та праці Ю.О. Седляр⁶⁶. Прикметною рисою згаданих

content/uploads/2011/11/1-Anuario-Soraya-I-OK-MONOGRAFIA.pdf – Назва з екрану; Castro Mariño S. Claves para entender el Proceso Electoral del 2010 en el estado de la Florida [Електронний ресурс]// Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/3-Anuario-Soraya-proceso-electoral-OK.pdf> – Назва з екрану.

⁶² Rodríguez Martínez M. El Miami cubano y su intolerancia [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/Cuba/cemi-uh/20120821034333/miamicu.pdf> – Назва з екрану; Gentile Martínez M.R. Acerca de los cubanos y su poder político en el sur del estado de la Florida [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/2-Anuario-Mary-Gentile-OK.pdf> – Назва з екрану; Gentile Martínez M.R. Monografía sobre el Estado de la Florida [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/Mono-Mary-Monografia-sobre-el-Estado-de-Florida-2007.pdf> – Назва з екрану; Gentile Martínez M.R. Los Cubano-Americanos, Cuba y el Conflicto Bilateral: Reflexiones [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/4-Mary-Gentile-Los-Cubano-Americanos-Cuba-y-el-Conflicto-Bilateral-Reflexiones.pdf> – Назва з екрану; Sorolla Fernández I. Las encuestas sobre la inmigración cubana en el Sur de la Florida: discurso político y conformación de la opinión pública [Електронний ресурс]// Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/1-Anuario-Ileana-OK.pdf> – Назва з екрану.

⁶³ Пасічник Н.С. Адміністрація Дж.Ф. Кеннеді і Кубинська ракетна криза 1962 р.: дис... канд. іст. наук: 07.00.02/Пасічник Наталя Сергіївна – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 222 с.; Пасічник Н.С. Адміністрація Дж.Ф. Кеннеді і Кубинська ракетна криза 1962 р.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02/Пасічник Наталя Сергіївна – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 19 с.

⁶⁴ Савельєв Г.С. Політика США стосовно Куби у 1980-ті – на початку 90-х рр. Аналіз концепцій американської політології: дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Савельєв Геннадій Сергійович; Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. – О., 1997. – 145 с.; Савельєв Г.С. Політика США стосовно Куби у 1980-ті – на початку 90-х рр.

праць є, зокрема, добре володіння джерельною базою і фактичним матеріалом з досліджуваних тем, а також прагнення сформувавши максимально неупереджений сучасний погляд на проблему. Слід зазначити, що робота Г.С. Савельєва має політологічний характер і зосереджена на аналізі не державного курсу Вашингтона щодо Гавани, а з'ясуванні особливостей позицій американських дослідників щодо цього питання. Праця В.М. Вороніна є лише частково дотичною до нашої теми. Український внесок у розробку проблематики нашого дослідження є невеликим за обсягом, що пояснюється насамперед її географічною та політичною специфікою. Натомість можна констатувати, що українські дослідники вже напрацювали чималий доробок, пов'язаний з історією відносин між обома «берегами» Флоридської протоки, який створює основу для подальших наукових зусиль у цій ділянці.

Чималі здобутки має і російська історіографія. Інститут Латинської Америки РАН займався дослідженнями, відображеними у великій кількості книг та статей, присвячених різним проблемам Латинської Америки та міжнародних відносин. Насамперед заслуговує бути згаданим співробітник цього інституту В.П. Сударєв, перу якого належить низка високофахових розвідок, присвячених як Латинській Америці в цілому, так і ролі США у регіоні⁶⁷. Помітно подією в російській

Аналіз концепцій американської політології: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04/Савельєв Геннадій Сергійович ; Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова. – О., 1997. – 20 с.

⁶⁵ Воронін В.М. Українсько-кубинські відносини у 1960-1994 роках: автореф. дис...канд. іст. наук: 07.00.03/Воронін Віктор Миколайович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1995. – 20 с.

⁶⁶ Седляр Ю.О. Еволюція американсько-кубинського конфлікту у постбіполярний період або чому санкції не діють?//Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць/КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. Відносин. – К., 2012. – Вип. 108, ч. 1 – с. 52-60

⁶⁷ Сударєв В.П. Две Америки после окончания «холодной войны»/В.П. Сударєв; Ин-т Латинской Америки РАН. – М.: Наука, 2004. – 205 с.; Сударєв В.П. Взаимозависимость и конфликт интересов. США и Латинская Америка (вторая половина XX века)/В.П. Сударєв; Ин-т Латинской Америки РАН. – М., 2000. – 357 с.; Сударєв В.П. США после выборов: перспективы нового латиноамериканского курса/ В.П. Сударєв//Латинская Америка. – 2009. – №7. – С.39-47; Сударєв В.П. Межамериканская система: генезис и эволюция (конец XIX – начало XXI веков):

латиноамериканістиці стала колективна монографія співробітників згаданого інституту, присвячена адаптації Куби до «пострадянського» періоду її історії⁶⁸.

Ще одним спеціалістом з нової та новітньої історії Куби, ім'я якого слід згадати, є професор МДУ В.А. Бородаєв. Він спеціалізується насамперед з історії Куби, політичних перетворень на її теренах, а також досліджує місце Гавани в системі міжнародних відносин⁶⁹.

Різні аспекти проблеми відносин США та Куби кінця ХХ-поч. ХХІ ст. досліджували у своїх дисертаціях такі російські науковці як Н.Ю. Кудеярова, О.С. Бендюк, І.С. Хілов, О.П. Пігінєшева та ін.⁷⁰. Насамперед звертають на себе увагу

учеб. Пособие для вузов/В.П. Сударев/МГИМО(У) МИД России, каф. Истории и политики стран Европы и Америки. – М.: МГИМО-Университет, 2008. – 314 с.; Центральноамериканский конфликт: от противоборства к урегулированию/Отв.ред. Глинкин А.Н., Сударев В.П. – М.: ИЛА РАН, 1992. – 113с.; Сударев В.П. Латинская Америка в поисках новой модели отношений/В.П. Сударев//Латинская Америка в современной мировой политике. – М.: Наука, 2009.

⁶⁸ Куба: новый этап адаптации/Н.В. Калашникова (рук.), З.В. Ивановский, А.Н. Пятаков и др. – М.: ИЛА РАН, 2011. – 116 с.

⁶⁹ Бородаев В.А. К вопросу об иностранном военном присутствии на Кубе/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 1992. – №4; Бородаев В.А. Пути развития международных связей/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 2001. – №1; Бородаев В.А. Роль политического лидерства в Кубинской революции/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 2008. – №10; Бородаев В.А. Куба сегодня/В.А. Бородаев// Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 2 (в соавторстве с С.Кононученко); Бородаев В.А. Кубинская революция и становление новой политической системы.1953-2006гг./В.А. Бородаев – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2007. – 524 с.; Бородаев В.А. Борьба Кубы против идеологических диверсий США/В.А. Бородаев//НИБ «Латинская Америка». – 1987. – №1 (в соавторстве с А.Д. Бекаревичем) – С. 3-32; Бородаев В.А. Куба: «одинокая звезда» в интерьере мировой политики/В.А. Бородаев//Латинская Америка. Новые реалии 90-х годов (аналитический обзор)/ Отв.ред. А.Д. Бекаревич. – М.: ИЛА РАН, 1992 (в соавторстве с К.О. Лейно) – С. 31-57

⁷⁰ Бендюк Е.С. Эволюция конфликта США-Куба после завершения «холодной войны»: дис... к-та полит. наук: 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития»/Бендюк Елена Станиславовна. – М., 2004. – 214 с.; Бендюк Е.С. Эволюция конфликта США-Куба после завершения «холодной войны»: автореф. дис... к-та полит. наук: 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития»/Бендюк Елена Станиславовна. – М., 2004. – 25 с.; Елбаева М.В. Права человека на Кубе: влияние внутренних и внешних факторов на их развитие: дис... к-та истор. наук: 07.00.00, 07.00.03

дисертації О.С. Бендюк та І. С. Хілова, теми яких близькі до нашого дослідження. Опрацювання авторефератів і текстів цих дисертацій дозволяє зробити висновок, що ці дослідження містять багато корисної для нас інформації. Наприклад, О.С. Бендюк приділяє багато уваги формуванню позицій американських адміністрації щодо Куби, ролі кубинської діаспори, але загалом робота розглядає інший аспект відносин, а конкретніше конфлікт США та Куби і охоплює вужчий хронологічний період. Рамки дослідження І. С. Хілова також відрізняються від наших. Автор досліджує зовнішньополітичний курс Дж. В. Буша, хоча і приділяє незначну увагу попереднім адміністраціям. Головний наголос у праці зроблено на можливих шляхах нормалізації відносин між Вашингтоном та Гаваною, а також на інтересах Росії у цьому регіоні.

Оскільки формування політики США відносно Куби – складна і багатофакторна реальність, оминати внутрішньоамериканські фактори, які впливали на неї, неможливо. Одним із таких факторів є національні громади, які проживають у США. Тема лобізму як елементу визначення політики США і, зокрема, кубинського, також привертала увагу російських дослідників. Цікавими та корисними є дослідження Н.Б. Іванова⁷¹, в якому він намагається дослідити роль

«Исторические науки и археология»/Елбаева Марина Валерьевна. – М., 2010. – 282 с.; Елбаева М.В. Права человека на Кубе: влияние внутренних и внешних факторов на их развитие: автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.00, 07.00.03 «Исторические науки и археология»/Елбаева Марина Валерьевна. – М., 2010. – 26 с.; Хилов И.С. Американо-кубинские отношения в современных условиях (2000-2007 гг.): дис... к-та истор. наук: 07.00.15 «История международных отношений и внешней политики»/ Хилов Игорь Сергеевич. – М., 2009. – 169 с.; Хилов И.С. Американо-кубинские отношения в современных условиях (2000-2007 гг.): автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.15 «История международных отношений и внешней политики»/ Хилов Игорь Сергеевич. – М., 2009. – 23 с.; Пигинешева А.П. Латинос в новейшей политической истории США: дис... к-та истор. наук: 07.00.03 «Всеобщая история (соответствующего периода)»/ Пигинешева Александра Павловна. – Хабаровск, 2011. – 204 с.; Пигинешева А.П. Латинос в новейшей политической истории США: автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.03 «Всеобщая история (соответствующего периода)»/Пигинешева Александра Павловна. – Хабаровск, 2011. – 26 с.

⁷¹ Иванов Н.Б. Организация наиболее влиятельных лобби в США [Электронный ресурс]//Национальная лаборатория внешней политики. – Режим доступа: <http://www.nlvp.ru/text/publications/30.html> – Назва з екрану.

етнічних лобі у США, зокрема і кубинського та О.П. Пігінешевої щодо впливу усіх латиноамериканських діаспор на політичне життя США. Для нашого дослідження корисною була інформація стосовно кубинського лобі та НКАФ. В цілому російські американісти та кубинознавці з різним ступенем критичності ставляться до політики США щодо Куби, демонструючи нерідко ознаки притаманної російській науковій літературі схильності до перенесення інтересів та оцінкових підходів радянської зовнішньої політики на пострадянську російську.

Варто згадати доробок французького науковця та журналіста С. Ламрані. Він спеціалізується на відносинах США та Куби і веде досить активну дослідницьку діяльність у цій сфері, викладає у французьких університетах, пише статті та книги⁷², дає експертні коментарі. Одна з його значних наукових праць присвячена кубинському лобі у Сполучених Штатах⁷³.

У цілому можна сказати, що дослідники приділяли багато уваги проблемі відносин США та Куби. Унікальність та складність взаємин двох історично тісно пов'язаних країн, виникнення нових ідей, напрямків, течій та вчень, які можуть впливати на формування зовнішньої політики обох держав, значні зміни міжнародного клімату, характерні для XX-XXI ст. спонукали їх розглядати різні аспекти проблеми відносин Вашингтона та Гавани. Джерельна база продовжує поповнюватись раніше недоступними матеріалами, що дозволяє поглиблювати і розширювати наші знання з досліджуваних питань. Наявність базових праць, присвячених відносинам США та Куби дає можливість зрозуміти загальні та виділити ключові моменти проблеми, які заслуговують на розгляд та дослідження.

⁷² Lamrani S. *The Economic War Against Cuba: A Historical and Legal Perspectives on the U.S. Blockade*/S. Lamrani – Monthly Review Press, 2013. – 144 p.; Lamrani S. *Superpower Principles: U.S. Terrorism Against Cuba*/ S. Lamrani – Common Courage Press, 2005. – 200 p.; Lamrani S. *Cuba face à l'Empire*/S. Lamrani – Genève: Timéli, 2006. – 220 p.; Lamrani S. *Double morale: Cuba, l'Union européenne et les droits de l'homme*/S. Lamrani – Editions Estrella, 2008. – 123 p.; Lamrani S. *Fidel Castro, Cuba et les Etats-Unis: Conversations avec Ricardo Alarcon de Quesada, président de l'Assemblée nationale cubaine*/S. Lamrani – Le Temps des Cerises, 2006. – 350 p.

⁷³ Lamrani S. *El lobby cubano en Estados Unidos de 1959 hasta nuestros días* [Електронний ресурс]//Rebelión. – Режим доступу: <http://www.rebelion.org/docs/3255.pdf> – Назва з екрану.

Разом з тим, впадає в око відсутність спеціальних досліджень, присвячених розробці та здійсненню політичного курсу Білого дому щодо Куби в т. зв. «постбіполярний» період історії міжнародних відносин, коли при владі були адміністрації президентів Б. Клінтона і Дж. В. Буша. Звертає на себе увагу і те, що наявні дослідження, які якоюсь мірою заторкували вищезгадану проблему, переважно або зосереджувались на певному її аспекті, або мали більшою мірою аналітично-прикладний, а не історіографічний характер, що засвідчувала, зокрема їх джерельна база.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПОЛІТИКИ США ЩОДО КУБИ (КІНЕЦЬ 1950-Х – ПОЧАТОК 1990-Х РР.)

2.1. Особливості політики Вашингтона щодо Куби в період Кубинської революції та Кубинської ракетної кризи.

27 березня 1953 р. адміністрація Г. Трумена визнала режим Ф. Батісти, який прийшов до влади внаслідок військового перевороту. Всупереч духові Міжамериканської конференції 1947 р. у Ріо-де-Жанейро, Білий дім заплющив очі на недемократичний характер нового режиму на Кубі і, як це вже десятки разів бувало у стосунках Америки з її регіональними сусідами, повірив у спроможність нового лідера повести свою країну шляхом виходу з кризового стану. Білий дім висунув Ф. Батісті три головних умови добрих стосунків з Америкою: проведення демократичних виборів, підтримка американських інвестицій та жорстка протидія комунізму. Нові кубинські правителі організували переможні для них вибори у листопаді 1953 р., розірвали відносини з Москвою і продемонстрували підтримку американському капіталу. Це не могло не влаштовувати Вашингтон на піку «холодної війни» і в період розпалу корейського конфлікту.

З-поміж інших країн Латинської Америки, Куба вважалась досить заможною, хоча доповідь Світового банку відзначала невеликий прогрес в економіці після здобуття нею незалежності. Розрив між наявними і відсутніми ресурсами був особливо помітний у сільській місцевості. Освіта була майже неможливою для більшості сільських жителів, лише 40% дорослих уміли читати, менше чверті дітей шкільного віку навчались. Світовий банк відзначав, що ефективний розвиток країни неможливий без подолання цих жахливих диспропорцій. Економіка Куби базувалась на цукрі, а отже мала сировинний монокультурний характер. Більше половини оброблюваних земель було відведено для вирощування тростини, близько третини робочої сили була зайнята у цукровій промисловості і від чверті до третини національного доходу припадало на цукор, що складав більше 90% від вартості загального експорту з острова у 1950-х роках. Більшість працівників наймалися

лише під час збирання урожаю, яке, наприклад, у 1953 році тривало 94 дні⁷⁴. Решту року значні трудові ресурси були незадіяні.

Політика національної безпеки президента Д. Ейзенхауера у 1953 р. мала 4 основні елементи: 1) підтримувати життєздатність економіки США і розвивати необхідну міцність для ведення «холодної війни»; 2) розраховувати на ядерну зброю для стримування комуністичної агресії або у разі необхідності для ведення війни; 3) використовувати Центральне розвідувальне управління для секретних операцій проти урядів або лідерів, які «прямо чи опосередковано піддаються радянському контролю»; 4) закріплювати зв'язки з прибічниками і розвивати дружбу з урядами «неприєднаних» країн⁷⁵. Хоча нова ситуація на Кубі, здавалось, не мала прямого зв'язку з цими постулатами, проте спочатку свого правління Ф. Батіста мав шанси вписатись у зовнішньополітичні інтереси Вашингтона.

Двома основними політичними характеристиками середини століття на Кубі були урядова корупція і особа Ф. Батісти. Дехто вважав його «приємним хлопцем», але більшість відзначала жорстокість кубинця, хоча здатність Ф. Батісти приборкувати своїх політичних опонентів влаштовувала США. У 1954 році він виграв вибори, отримавши 87% голосів. Фактично Ф. Батіста був єдиним кандидатом, оскільки всі його суперники відмовились від участі у перегонах. Не зважаючи на спроби здобути народну підтримку, режим не користувався популярністю на Кубі. У США це нікого не хвилювало. Просування демократії було відкинуте, оскільки підтримка диктаторів була вигіднішою. Ф. Батіста відкрито наголошував на необхідності для Куби бути із США. Щоб довести це, він заборонив виступи комуністів та всіляко підтримував американську делегацію в ООН⁷⁶. Як виглядало, ні Гавана, ні Вашингтон всерйоз не переймалися проблемою лівої опозиції на Кубі. За таких обставин розпочався новий, як скоро стане зрозуміло,

⁷⁴ Schoultz L. *That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution*. – Chapel Hill: University of North Carolina Press. – 2009. – P. 54

⁷⁵ American President: A Reference Resource [Електронний ресурс]: сайт “American President: Dwight David Eisenhower” – Режим доступу: <http://millercenter.org/president/eisenhower/essays/biography/5> – Назва з екрану.

⁷⁶ Schoultz L. *Op. cit.* – P.56

вирішальний етап боротьби лівих націоналістів за зміну моделі розвитку країни та її зовнішньої політики. Головну роль у цьому відіграє одіозність режиму Ф. Батісти та швидке падіння довіри до нього по обидва боки Флоридської протоки.

В середині 1955 р. з тюрми, після менш ніж 2 років ув'язнення, було звільнено Ф. Кастро. Його було засуджено на 15 років за напад на військові казарми у Монкаді 26 липня 1953 року. Вперше американці звернули увагу на Ф. Кастро ще у 1947 р., коли він почав активну участь у студентському русі. Після невдалої монкадської атаки, Рух 26 липня консолідувався у Мехіко в 1955 р. як група з 82 революційних вигнанців, серед яких були Ф. та Р. Кастро, К. Сієнфугос, У. Матос та Е. «Че» Гевара. Їхньою метою стало формування дисциплінованої партизанської сили для повалення режиму Ф. Батісти. 2 грудня 1956 р., вдень, 82 учасники прибули на Кубу невеликим кораблем «Гранма» для організації революції. Сили кубинського повітряного флоту атакували групу і спричинили великі втрати. Уціліло лише 12 революціонерів, які укрились у гірському районі Сієрра Маестра, де їх оточила кубинська армія. Так почалась революція на Кубі⁷⁷.

До середини 1958 р. уряд США розглядав три головні альтернативи Руху 26 липня: Революційний директорат, очолюваний студентами і сильно ослаблений після невдалої атаки на президентський палац у 1957 р., другий партизанський фронт у горах Ескамбрей, керований Е. Гітерресом Менойо і громадянином США В. Морганом та Громадянське протистояння на чолі з адвокатом Х. Міро Кардонаю. Проте, у липні групи підписали між собою угоду про обрання Ф. Кастро головнокомандувачем усіх революційних сил⁷⁸. Рух 26 липня набував популярності серед населення, в той час як уряд Ф. Батісти втрачав позиції. Сполучені Штати були стурбовані прокомуністичними настроями Ф. Кастро. 1959 рік почався з радіовиступу Фіделя Кастро, який заявив захопленій аудиторії, що «Цього разу, на

⁷⁷ Articles by Che Guevara from Sierra Maestra [Електронний ресурс]: сайт “Hartford Web Publishing” – Режим доступу: <http://www.hartford-hwp.com/archives/43b/066.html> – Назва з екрану.

⁷⁸ Schoultz L. Op. cit. – P.78

щастя для Куби, революція справді отримає перемогу. Не буде так, як у 1895 р., коли американці прийшли в останній момент і захопили країну»⁷⁹.

Таким чином політична недалекоглядність Білого дому, недооцінка ним прогнилості режиму Ф. Батісти і темпів зростання популярності його непримиренних опонентів призведуть до того, що в 1959 р. Вашингтон виявиться неготовим до карколомних політичних змін на Кубі. На додачу до цього, як зазначатиме пізніше в своїх мемуарах держесекретар в адміністрації Дж. Ф. Кеннеді Д. Раск, «Спочатку, коли Кастро захопив владу в 1959 р., його підтримували більшість американців через те, що репресивне правління колишнього диктатора Фульхенсіо Батісти врешті скінчилось»⁸⁰.

Невдовзі після зміни влади на Кубі, у 1959 р. Вашингтон відправив на острів нового посла – Ф. Бонсала, який мав неабиякий досвід роботи у Латинській Америці. Тодішня позиція американських урядовців щодо острова схилялась до двох обережних настанов – дивитися і чекати. Ф. Кастро майже щодня виступав, критикуючи США з їхньою політикою та режим Ф. Батісти і розхвалюючи Революцію, якої так давно чекав народ. Особливий наголос Фідель Кастро зробив на військовій допомозі: «Ця країна має такі ж права, як інші, на самоврядування, вільне планування своєї долі і як все робити краще і більш демократично, ніж ті, хто говорив про демократію, а потім надсилав Батісті танки Шерман... немає закону, який би вимагав від нас тримати тих, хто вчив наших солдатів вбивати кубинців»⁸¹. Проте така поведінка дуже молодого і запального лідера мала спочатку дещо пропагандистський характер. У квітні 1959 р. він на запрошення Американського товариства газетних редакторів відвідав США. Візит був сповнений численних зустрічей Фіделя Кастро з американцями, в перебігу яких він цілував дітей, сам приймав поцілунки захоплених шанувальниць і покурював свою вже на той момент неодмінну сигару. Прибувши на зустріч до нью-йоркської Ради з міжнародної

⁷⁹ Schoultz L. Op. cit. – P. 82

⁸⁰ Rusk D. As I Saw It. By Dean Rusk as Told to Richard Rusk/D. Rusk – N.Y.: Penguin Books, 1990. – 672 p. – P.208

⁸¹ Schoultz L. Op. cit. – P. 85

політики, він висловлювався рішуче, заявив, що Куба не випрошуватиме допомоги і, розлючений незручними для нього питаннями, покинув зібрання. У ході свого неофіційного візиту, Ф. Кастро також заявив, що кубинська революція «не для експорту» і сталась через внутрішні чинники, але її приклад міг би бути корисним⁸². Президент Д. Ейзенхауер відмовився зустрітись з Ф. Кастро і відправився грати у гольф, доручивши прийняти його віцепрезиденту Р. Ніксону⁸³. Останній, не спромігшись перебороти комуністичної лівизни у поглядах гостя, виніс зі спілкування з ним оптимістичні надії. Вийшовши разом з Ф. Кастро до журналістів, він обхопив його рукою і сазав: «Ми збираємось працювати з цією людиною»⁸⁴.

Американські чиновники справді спочатку намагались співпрацювати з кубинцями. Конкретним випадком таких спроб став приїзд делегації кубинського Національного банку до США з метою переговорів з МВФ. Адміністрація Д. Ейзенхауера пропонувала допомогу в укладенні договору стенд-бай і негайному відкритті кредитної лінії від Державного казначейства США. Після цього візиту революційний уряд почали розглядати як хитку коаліцію з трьох фракцій: радикальної групи Рауля Кастро і Че Гевари, групи реформаторів Ф. Кастро і групи дружніх до США чиновників⁸⁵. Проте Ф. Кастро все більшою мірою віддавав перевагу політичним гаслам. У лютому 1959 р. американський повірений у справах Д. Бреддок скаржився, що Ф. Кастро у кожному своєму виступі вихваляв триумф революції і щоразу демонстрував свою неприхильність до Сполучених Штатів, американської преси або великих концернів⁸⁶. Поступово загроза комунізму на Кубі стала основною проблемою для США. Уряд Куби легалізував роботу комуністичної Народної соціалістичної партії, забороненої з 1952 р. 13 січня 1959 р. Фідель Кастро

⁸² Franklin J. Cuba and the United States: A Chronological History/J. Franklin – Ocean press, 2002. – 416 p. – P. 20

⁸³ Castro visits the United States [Електронний ресурс]: сайт “History.com” – Режим доступу: <http://www.history.com/this-day-in-history/castro-visits-the-united-states> – Назва з екрану.

⁸⁴ Rusk D. Op. cit. – P. 208

⁸⁵ Schoultz L. Op. cit. – P. 89

⁸⁶ Pérez Jr. L. A. Fear and Loathing of Fidel Castro: Sources of US Policy toward Cuba//Journal of Latin American Studies. – Vol. 34, No. 2 (May, 2002). – P. 227-254. – P. 229

заявив, що Куба буде рівновіддаленою від США та СРСР. Також він оголосив недовіру Організації американських держав, яку США вважали символом антикомуністичної солідарності. Ф. Кастро сказав: «Вона нічого не вирішує. Це все брехня, вигадка, вона не виконує ніякої ролі»⁸⁷.

Політичні погляди Ф. Кастро спочатку викликали сумніви, щодо їх забарвленості. Ухвалені згодом політичні рішення дали більше впевненості. Так, наприклад, Закон про аграрну реформу, чинний з червня 1959 р., заборонив велике землевласництво і володіння землею не громадянами Куби⁸⁸. У зв'язку з цим, 2,4 млн. акрів пасовищ у провінції Камагуей націоналізувались разом з цукровими площами – власністю переробних компаній, більшість з яких були американськими, включно з 40 тис. акрів у власності великої сімейної корпорації Кінг Ранч (Техас). Поступово стало зрозумілим, що інвестиції США на Кубі приречені⁸⁹.

Посольство США на Кубі намагалось дипломатичними шляхами допомогти інвесторам, усіляко наголошуючи на важливості й необхідності компенсації за привласнені землі. Револьюційний уряд був не проти «адекватної компенсації», яка складала близько 20% від ринкової ціни, виплаченої готівкою у двадцятирічних урядових чеках зі ставкою відсотка не більше 4,5. США не заперечували право на привласнення земель, але вимагали компенсації протягом 6 місяців, у повному обсязі (усю ринкову ціну) і у конвертованій валюті. Поступово розчарування режимом Ф. Кастро охопило Вашингтон та дипломатичний корпус на острові. Довгострокове перебування Ф. Кастро при владі могло негативно вплинути на позиції США у Латинській Америці і сприяти поширенню комуністичних ідей⁹⁰. 1959 рік закінчувався песимістичними прогнозами щодо покращення відносин двох держав.

У 1960 р. експроприації земель американських інвесторів продовжувались. У кінці лютого мала бути створена комісія для розгляду питань компенсації, але США

⁸⁷ Schoultz L. Op. cit. – P.91

⁸⁸ Primera Ley de Reforma Agraria [Електронний ресурс]: сайт “Ecured.cu” – Режим доступу: http://www.ecured.cu/index.php/Ley_de_Reforma_Agraria – Назва з екрану.

⁸⁹ Schoultz L. Op. cit. – P.97

⁹⁰ Schoultz L. Op. cit. – P. 99

відмовились від неї через політичний крок Куби: візит А. Мікояна на острів. По закінченню поїздки було підписано договір на 5 років про придбання 20% врожаю кубинського цукру, при чому за світовими ринковими цінами (приблизно половина ціни США), а також надання острову кредиту в розмірі 100 млн. доларів на придбання радянської нафти та устаткування⁹¹. У травні відбулось відновлення дипломатичних відносин Куби та СРСР. У березні 1960 р. на фоні погіршення американсько-кубинських відносин, Д. Ейзенхауер таємно розпорядився, щоб ЦРУ розпочало підготовку кубинських антикастрівських іммігрантів з метою повалення режиму Ф. Кастро. На цьому тлі американські громадяни зайняли майже одностайну позицію. Травневе опитування громадської думки у США показало, що 81% негативно ставився до кубинського режиму і лише 2% висловили свою підтримку. Роком пізніше виявилось, що 63% опитаних підтримують торговельне ембарго «доти, доки Кастро залишається при владі»⁹². Такі настрої не могли не відобразитись на формуванні зовнішньої політики. Зближення Куби та Радянського Союзу було особливо неприємним для Сполучених Штатів.

Найслабшим місцем в експорті Куби залишався преференційний доступ на ринок цукру США, що і вирішив використати Вашингтон з метою тиску на Гавану. Договір 1934 р. про торгівлю цукром мав захищати американських виробників після Великої депресії. За цим документом, 55% попиту забезпечували національні виробники, 45% – іноземні, з яких 70% належали Кубі. Частка кубинського цукру на ринку США дорівнювала третині (з 1934 р. по 1960 р.), а в експорті острова складала 80% вартості⁹³. Після внутрішньоурядових дебатів, 6 липня 1960 р. Д. Ейзенхауер зробив заяву 3355, за якою квота на кубинський цукор зменшилась на

⁹¹ Cuban history: U.S. Bay of Pigs Invasion [Електронний ресурс]: сайт “Marxists.org” – Режим доступу: <http://www.marxists.org/history/cuba/subject/bay-of-pigs/> – Назва з екрану.

⁹² LeoGrande W.M. From Havana to Miami: U.S. Cuba Policy as a Two-Level Game//Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 40, No. 1 (Spring, 1998). – P. 67-86 – P. 69

⁹³ Schoultz L. Op. cit. – P.122

700 тис. тон від квоти у 3 млн. 119 655 тон, встановлених на 1960 рік⁹⁴. Одразу після цього СРСР висловили своє бажання про придбання решти цього продукту⁹⁵.

У відповідь на це Куба ухвалила Закон 851, який надавав повноважень президенту і прем'єр-міністру розпоряджатися примусовою націоналізацією фірм і власності, що перебувала у руках фізичних та юридичних осіб-громадян США, а також фірм, якими були зацікавлені США або мали в них більшість працівників⁹⁶. 6 серпня було націоналізовано 36 цукрових заводів, які забезпечували 36,7% національного виробництва цукру і на яких працювали 35,7% робочої сили, задіяної в цьому секторі. Також були експропрійовані кубинські філії компаній Стандат Оіл, Тексако, Вест Індіан та Синклер Кюба Оіл. З-поміж банків націоналізували Фьорст Нешинал Сіті Банк, Фьорст Нешинал Банк оф Бостон та Чейс Манхетен Банк. Кубинський лідер пояснював цей крок необхідністю дати відповідь на ворожість Сполучених Штатів і скорочення квоти на цукор⁹⁷. Закон 890 продовжив цю лінію, дозволивши націоналізувати 383 приватні фірми⁹⁸.

Невдоволені американські чиновники і підприємці відправляли листи президенту Д. Ейзенхауеру з вимогами негайно і жорстоко відповісти на заходи Ф. Кастро. Оскільки наближались вибори, віце-президент Р. Ніксон, запропонував заборонити експорт США на Кубу. Кандидат від демократів Дж. Кеннеді в цей час

⁹⁴ Statement by the President Upon Signing Bill and Proclamation Relating to the Cuban Sugar Quota [Електронний ресурс]: сайт "The American Presidency Project" – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=11866#axzz1VHX0VZTH> – Назва з екрану.

⁹⁵ Castro versus the Eisenhower Administration [Електронний ресурс]: сайт "Macrohistory and World Timeline" – Режим доступу: <http://www.macrohistory.com/h2/ch24t-cuba2.htm> – Назва з екрану.

⁹⁶ Edición Extraordinaria [Електронний ресурс]// Gaceta Oficial de la República de Cuba. – La Habana, Jueves 13 de Octubre de 1960. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/cuba/expropiacion.htm> – Назва з екрану.

⁹⁷ Algeida N. Revolución Cubana entregó hace 52 años las industrias básicas al pueblo [Електронний ресурс]//Gobierno Bolivariano de Venezuela – Режим доступу: <http://www.radiomundial.com.ve/article/revoluci%C3%B3n-cubana-entreg%C3%B3-hace-52-a%C3%B1os-las-industrias-b%C3%A1sicas-al-pueblo> – Назва з екрану.

⁹⁸ Edición Extraordinaria [Електронний ресурс]// Gaceta Oficial de la República de Cuba. – La Habana, Jueves 13 de Octubre de 1960. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/cuba/expropiacion.htm> – Назва з екрану.

проводив свою кампанію у Флориді, критикуючи Кубу, яка стала комуністичною і обіцяючи негайні жорсткі економічні заходи після приходу до влади. Президент Д. Ейзенхауер видав розпорядження про заборону експорту на Кубу за винятком продуктів харчування та медикаментів. Невиконання розпорядження могло потягнути за собою вторгнення на острів⁹⁹. У грудні 1960 р. Д. Ейзенхауер робить заяву 3383 про скорочення квоти на кубинський цукор до нуля¹⁰⁰. Ф. Кастро у відповідь на таку політичну лінію Вашингтона висунув вимогу скоротити у 48-годинний термін персонал американського посольства у Гавані до 11 осіб¹⁰¹. Нарешті, останнім рішенням Д. Ейзенхауера стосовно Куби стало закриття посольства США на Кубі 3 січня 1961 року, яке він ухвалив всупереч порадам новообраного президента Дж. Ф. Кеннеді.

Ще під час виборів президента демократи висловлювали своє занепокоєння загрозою впливу Радянського Союзу. У передвиборчій програмі вони заявляли, що їхня адміністрація «підтверджує історичну політику опозиції встановленню будь-де в Америках урядів, захоплених закордонними силами» і як приклад наводили загрозу свободі на Кубі¹⁰². Нова адміністрація Дж. Ф. Кеннеді найбільше хвилювалась через проблему експорту революції з Острова свободи до решти країн Латинської Америки. Головною метою політики США визначалось повалення уряду Ф. Кастро і призначення нового проамериканського керівництва. Було розроблено стратегію з 7 кроків: від першого – економічний тиск до сьомого – вторгнення. Кроком 3 було тренування і оснащення невеликого загону добровольців-мігрантів з Куби для заслання на острів, встановлення анти-кастрівського центру і агітації за

⁹⁹ Schoultz L. Op. cit. – P.139

¹⁰⁰ Statement by the President Upon Issuing Proclamation Fixing the Cuban Sugar Quota at Zero [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12033#axzz1VHX0VZTH> – Назва з екрану.

¹⁰¹ Rusk D. Op. cit. – P. 208

¹⁰² Democratic Party Platform of 1960 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29602> – Назва з екрану.

встановлення проамериканського уряду¹⁰³. Операція дістала назву «Вторгнення у Затоку Свиней». План операції виглядав так: 2 повітряні удари, спрямовані на кубинські повітряні бази, вечірня несподівана атака загону з 1400 осіб, висадка парашутистів до вторгнення для підриву транспортних шляхів і прешкоджанню просуванню кубинської армії, а також висадка невеликого загону на східному узбережжі з метою створення плутанини і заворушень. Головна сила мала пройти через острів до провінції Матансас і там зайняти оборонну позицію. Об'єднаний революційний фронт мав надіслати лідерів з півдня Флориди для встановлення тимчасового уряду. Успішність плану залежала від підтримки вторгнення кубинцями.

Перший збій стався 15 квітня, коли 8 бомбардувальників вилетіли з Нікарагуа на Кубу. Літаки не влучили у велику кількість своїх цілей і залишили більшість повітряних сил Ф. Кастро неушкодженими. Преса відразу розмістила новини і фото перефарбованих американських літаків, розкривши всі плани уряду і викривши підтримку вторгнення з боку Вашингтона. Президент Дж. Ф. Кеннеді скасував другий повітряний удар. 17 квітня загін кубинських емігрантів (Бригада 2506) висадився на пляжах біля Затоки Свиней, де відразу був атакований. Кубинські літаки розбомбили групу, потопили 2 кораблі ескорту і знищили половину повітряної допомоги загону. В наступні 24 години, Кастро надіслав 20 тис. солдат у напрямку пляжів. Дж.Ф. Кеннеді дав дозвіл на авіаційне прикриття на світанку 19 квітня. 6 американських літаків вилетіли на допомогу, але через плутанину з часовими поясами їх було збито кубинцями. Наступного дня вторгнення закінчилось остаточною поразкою США. Дехто з членів загону втік морем, але основну частину групи (1200 осіб) оточили, а більше 100 – вбили¹⁰⁴. Після 20 місяців переговорів, ув'язнених обміняли на дитяче харчування і медикаменти вартістю 53 млн. дол. Заступник начальника ЦРУ Р. Бісселл писав, що Дж. Ф. Кеннеді був одержимий Кубою. Поразка у Затоці Свиней розлютила президента і його брата Р. Кеннеді

¹⁰³ Schoultz L. Op. cit. – P.145

¹⁰⁴ The Bay of Pigs [Електронний ресурс]: сайт “John F. Kennedy Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Bay-of-Pigs.aspx> – Назва з екрану.

настільки, що вони були готові здолати свого ворога будь-якою ціною¹⁰⁵. Катастрофічний провал змусив адміністрацію вигадати у листопаді 1961 р. новий варіант повалення режиму Кастро – операцію «Мангуста», спрямовану на дестабілізацію і саботаж кубинського уряду та економіки¹⁰⁶. Існує документ, вірогідно датований 9 листопада, який містить детально розроблений план щодо Куби. Зокрема, у ньому описується ситуація на острові та подальші необхідні заходи для повалення режиму. «Знищення режиму Кастро і комуністичного апарату є національним інтересом США»¹⁰⁷. Зазначалось, що Куба, керована радянсько-китайським блоком загрожує миру і безпеці у півкулі. У документі також йшла мова про важке економічне становище та підтримку, яку отримує Гавана від своїх однодумців. Відзначалось, що 9 країн Латинської Америки не мають дипломатичних відносин з островом, хоча більшість все ж таки не розриває давні стосунки і не збирається приєднуватись до виступу проти режиму¹⁰⁸. Документ прямим текстом говорив, що діяльність, яку треба розгорнути у майбутньому, матиме місце після смерті Ф. Кастро. Передбачалось, що Комуністична партія залишиться при владі, О. Дортікос Торрадо буде президентом, а Р. Кастро – прем'єр-міністром. Новий режим швидко придушить будь-які виступи силами міліції та встановить ще більш жорстокий контроль. У смерті Фіделя Кастро звинуватять США і тому запуститься жорстока анти-американська кампанія. У відповідь пропонувалась секретна підготовка військового вторгнення американців на Кубу. Документ попереджав про дипломатичні наслідки за порушення міжнародних договорів ООН та ОАД, але називав їх «терпимими». «Зникнення Кастро з кубинської політичної сцени через широко відомі умови хаосу та відкритого протистояння до його режиму знищить міф Кастро і привабливість його

¹⁰⁵ Pérez Jr. L. A. Op. cit. – P. 239

¹⁰⁶ The Bay of Pigs [Електронний ресурс]: сайт “John F. Kennedy Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Bay-of-Pigs.aspx> – Назва з екрану.

¹⁰⁷ Inter-Agency Staff Study [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

¹⁰⁸ Ibid.

режиму для людей багатьох слабкорозвинених націй. Знищення комуністичного режиму та його заміна дружнім урядом ліквідує загрозу миру і безпеці у півкулі...»¹⁰⁹.

30 листопада 1961 р. Дж. Ф. Кеннеді підписав меморандум, у якому містився перелік рішень, пов'язаних з операцією «Мангуста». Зокрема, керувати проектом мав генерал Е. Ленсдейл, держсекретар, міністр оборони і директор ЦРУ мали призначити своїх відповідальних осіб, а інформація щодо даних вказівок мала надаватись, крім вищезазначених посадовців, лише міністру юстиції, генералу М. Д. Тейлору і Р. Гудвіну¹¹⁰. Керівник операції у своєму грудневому меморандумі говорив, що робоча група переглянула американські кроки, які «від простої неінтегрованої серії залякувальних дій стануть програмою, покликаною допомогти кубинцям створити рух на Кубі, який може (за наявності зовнішньої допомоги) ефективно відсторонити комуністичний режим»¹¹¹. Е. Ленсдейл зазначав, що важливу роль матиме ЦРУ, яке займатиметься підготовкою народного руху на Кубі для протистояння режиму. Джерелами прискорення встановлення нового «дружнього» уряду могли стати: 1) американські військові, 2) кубинські емігранти, 3) кубинський підпільний рух, 4) дипломатичний вплив, 5) економічні ресурси і т.д. Для досягнення мети служби США мали визначити своїх прибічників серед кубинців, провести підготовку в різних сферах (психологічну, інформаційну, військову), отримати підтримку від інших країн Латинської Америки, відстежувати та ліквідовувати прокомуністичні рухи опору, підготувати економічне забезпечення

¹⁰⁹ Inter-Agency Staff Study [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

¹¹⁰ Memorandum from President Kennedy – Washington, November 30, 1961 [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

¹¹¹ Memorandum from the Chief of Operations – Operation Mongoose (Lansdale). Washington, December 7, 1961 [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

заходів¹¹². Успішне проведення операції передбачало падіння революційного уряду в перші тижні жовтня 1962 р. Окрім вищезазначених дій, було вчинено декілька замахів на Ф. Кастро.

Кубинський цукор продовжував бути забороненим для ввезення до США. «За декларацією №3383 від 16 грудня 1960 р., – говорилося у декларації президента Дж. Кеннеді №3440, – Президент визначив, що квота для Куби на період три місяці до 31 березня 1961 р. має становити 0; і згідно з пунктом 408 (б) (1) Закону про цукор 1948 р., я вважаю національним інтересом встановити квоту на цукор і рідкий цукор з Куби за Законом про цукор 1948 р. на рівні 0 до кінця календарного 1961 р.»¹¹³.

20 лютого 1962 р. Е. Ленсдейл випустив документ, який підсумовував плани та завдання операції «Мангуста». Поточна ситуація на Кубі описувалась як «досі мало відома», хоча з упевненістю зазначалось, що комуністичний режим мав жорсткий контроль на острові, а люди у відчаї і втрачають надію. Для перевороту, який міг би мати місце у жовтні 1962 р. передбачались наступні фази: 1) березень 1962 р. - початок дій; 2) квітень-липень 1962 р. – активація необхідних операцій на Кубі для революції та політична, економічна, військова підтримка ззовні; 3) 1 серпня 1962 р. фінальне політичне рішення; 4) серпень-вересень 1962 р. партизанські операції; 5) перші два тижня жовтня 1962 р. відкритий переворот і повалення комуністичного режиму; 6) жовтень 1962 р. встановлення нового уряду¹¹⁴. 25 липня 1962 р. Ленсдейл випустив огляд проведення першої фази операції. Відмічалась підготовка ЦРУ, конференція в Пунта дель Есте як головна політична дія для ізоляції Кастро та нейтралізації його впливу у півкулі, обмеженість доступу

¹¹² Inter-Agency Staff Study [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

¹¹³ Proclamation 3440 – Determination of Cuban Sugar Quota to Supplement the Quota Established by Proclamation No. 3401 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=24129> – Назва з екрану.

¹¹⁴ Sensitive 20 February 1962 – Program Review by Brig. Gen. Lansdale [Електронний ресурс]: сайт “www.marxists.org” – Режим доступу: <http://www.marxists.org/history/cuba/subject/cia/mongoose/c-project.htm> – Назва з екрану.

кубинців до інформації зі США, ембарго на торгівлю. Документ зазначав, що кубинці дуже потребують допомоги США, щоб далі планувати своє майбутнє¹¹⁵.

За таких обставин відносини США та Куби досягли піку напруженості у дні Карибської кризи. Скоріше це була криза між наддержавами, а Куба у ній – пасивним гравцем. М. Хрущов літом-осінню 1962 р. надіслав допомогу Кубі у вигляді 40 тис. солдатів, 350 танків, 150 літаків та інших військових засобів, а також розмістив ядерні ракети на території острова¹¹⁶. Це рішення, ухвалене на засіданні Ради оборони СРСР у травні 1962 р., відповідало інтересам обох сторін – Куба отримувала надійне прикриття («ядерну парасольку»), а радянське військове керівництво скорочувало час підльоту своїх ракет до території США. Після встановлення Білим домом фактів розгортання на Кубі радянських ракет і напружених пошуків оптимального варіанту реагування на цей зухвалий крок Кремля, американцями було вирішено розпочати морську блокаду («карантин») – оточити Кубу кораблями, щоб не давати можливість Радянському Союзу підвозити нові боєприпаси¹¹⁷. 22 жовтня Дж. Кеннеді звернувся до американців з телевізійним виступом, об'явивши про виявлення радянських ракет. Він заявив, що будь-яка ядерна атака з Куби буде розглядатись як атака Радянського Союзу і отримає відсіч¹¹⁸. Також було ухвалено рішення призупинити акції саботажу у рамках операції «Мангуста» і відкликати три групи саботажників, які направлялись на Кубу¹¹⁹.

¹¹⁵ Memorandum for the Special Group (Augmented) – Washington, 25 July 1962 [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу: http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/620725%20Review%20of%20Op.%20Mongoose.pdf – Назва з екрану.

¹¹⁶ Operation Mongoose [Електронний ресурс]: сайт “Spartacus Educational” – Режим доступу: <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/JFKmongoose.htm> – Назва з екрану.

¹¹⁷ Cuban Missile Crisis [Електронний ресурс]: сайт “John F. Kennedy Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Cuban-Missile-Crisis.aspx> – Назва з екрану.

¹¹⁸ Cold War: Cuban Missile Crisis [Електронний ресурс]: сайт “Library of Congress” – Режим доступу: <http://www.loc.gov/exhibits/archives/colc.html> – Назва з екрану.

¹¹⁹ Rosen J. RFK files show missile crisis disrupted anti-Castro plots [Електронний ресурс]//Foxnews.com. – July 25, 2013. – Режим доступу:

Після того як 28 жовтня М. Хрущов прийняв найголовнішу умову Вашингтона— повне вивезення ракет – напруга поступово стала спадати. Радянський Союз вивіз свої ракети і бомбардувальники. 20 листопада США зняли морську блокаду¹²⁰. Криза закінчилась мирно, оскільки обидві супердержави насправді не бажали розв'язати ядерну війну. Проте для режиму Ф. Кастро ця подія мала особливі наслідки. Неочікуване для кубинців радянське рішення показало, що Куба для СРСР є лише васалом, чия думка щодо, наприклад, вивезення ракет не мусила враховуватись. Свою позицію Радянський Союз мотивував саме захистом кубинської революції. З іншого боку, – Фідель Кастро отримав величезний подарунок долі у вигляді американського зобов'язання не усувати силою його владу на острові. Однак, ракетна криза та умови її врегулювання призвели до того, що економічне ембарго, яке почало формуватись як один з головних інструментів тиску Вашингтона на Гавану, перетворилося на єдиний ефективний важіль впливу з боку США, що сприятиме в подальшому його закріпленню і тривалості.

Згодом операція «Мангуста» була згорнута, так і не досягнувши своєї мети, спеціальна комісія розпущена, але саботаж і атаки на острів з боку емігрантів не припинялися. Головною метою політики США залишалось повалення революційного уряду на Кубі¹²¹. Центральне розвідувальне управління визначало два можливих шляхи як швидко позбутися режиму Ф. Кастро: вторгнення або повна блокада. Обидва варіанти могли спричинити кризу між США та СРСР і стати причиною напруженості у відносинах з іншими країнами¹²². Сполучені Штати не хотіли вдаватись до військового втручання, оскільки Вашингтон розумів, що кубинці будуть протистояти, а США матимуть лише короткострокову перевагу. Багато хто побоювався можливого партизанського опору¹²³.

<http://www.foxnews.com/politics/2013/07/25/rfk-files-show-missile-crisis-disrupted-anti-castro-plots/#ixzz2a4KfmEGO> – Назва з екрану.

¹²⁰ Карибский кризис [Електронний ресурс]: сайт “Coldwar.ru” – Режим доступу: http://www.coldwar.ru/conflicts/cuba/rocket_crisis.php – Назва з екрану.

¹²¹ Schoultz L. Op. cit. – P.188

¹²² Pérez Jr. L. A. Op. cit. – P. 236

¹²³ Ibid. P. 237

Окрім вторгнення у Затоці Свиней та операції «Мангуста», адміністрація Дж. Кеннеді готувала Програму економічного заперечення – спробу ізолювати Кубу від некомуністичного світу. Заборона на торгівлю цукром та запасними частинами для виробничого устаткування зробили переобладнання фабрик та зміну стандартів систем виробництва досить важкими і дорогими. Лобісти з Флориди вимагали повного ембарго на торгівлю з Кубою. Ще одним елементом став туризм – громадяни США не могли відвідувати острів зі своїм звичайним паспортом і мали отримувати спеціальні дозволи на візит, що рішуче підірвало кубинську туристичну індустрію.

Програма економічного заперечення включала спробу закрити всі морські шляхи до Куби. Спочатку 5 країн НАТО (Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Туреччина) погодились не надавати свої кораблі СРСР для торгівлі з островом. Інші 5 – Данія, Греція, Нідерланди, Норвегія і Велика Британія – відмовились від цього. Після Ракетної кризи, кількість кораблів з інших країн у портах Куби зменшилась зі 128 у січні 1962 р. до 12 у січні 1963 р.¹²⁴ У липні Вашингтон блокував банківські операції і «заморозив» кубинські депозити в американських банках. Юридичним підґрунтям для повного ембарго став Закон про торгівлю з ворогом¹²⁵. Особам під юрисдикцією США заборонялась купівля, транспорт, імпорт або будь-які інші операції за межами країни з продавцями: 1) кубинського походження, 2) тими, які знаходились або знаходяться на території чи перевозять товари через Кубу, 3) якщо товар зроблено чи він містить частини кубинського походження¹²⁶. 12 листопада 1963 р. Дж. Ф. Кеннеді наголосив, що Програма економічного заперечення могла бути більш ефективною, якби інші країни тісніше співпрацювали зі США. Наприклад, канадці, британці та іспанці продовжували постачати різні товари на

¹²⁴ Schoultz L. Op. cit. – P.205

¹²⁵ Trading with the Enemy Act of 1917 [Електронний ресурс]: сайт “Internet Archive” – Режим доступу:

http://www.archive.org/stream/tradingwithenemy00newyrich/tradingwithenemy00newyrich_djvu.txt – Назва з екрану.

¹²⁶ Schoultz L. Op. cit. – P. 208

острів. Загальна вартість цих товарів склала 101 млн. доларів – сума, менша ніж у 1961 р., але також значна¹²⁷.

2.2. Куба у зовнішній політиці США в період виникнення, розвитку та згортання процесів розрядки в міжнародних відносинах (середина 1960-х – кінець 1970-х рр.).

Ліндон Джонсон у ролі нового президента, через 6 днів після вбивства Кеннеді, поцікавився у директора ЦРУ про плани щодо Куби. Він вимагав більш агресивної політики, яка б не допустила провалу 1961 р.¹²⁸ Умовно його політику відносно Куби можна поділити на три періоди: з листопада 1963 р. до квітня 1965 р. США намагались ізолювати Кубу, з травня 1965 р. по жовтень 1966 р. – мав місце «спокійний» період і останні два роки президенства Л. Джонсона характеризувались сплеском революційного активізму Ф. Кастро, головним чином у Болівії.

Л. Джонсон застосовував політику «батога і пряника»: пряником стала заборона щодо замахів на Ф. Кастро, а батогом – ще більш жорстка економічна і дипломатична ізоляція, допомога кубинським мігрантам у Флориді та засудження експорту революції. Щодо Латинської Америки було взято на озброєння «доктрину Манна», підхід, запропонований спеціальним помічником Л. Джонсона з міжамериканських справ Т. Манном, який наголошував на необхідності підтримки в регіоні авторитарних режимів та пріоритетності критерію гарантування останніми американських інвестицій як гловного чинника у визначенні ставлення Вашингтона до них. Л. Джонсон вважав, що прогрес в економіці стане основою порядку і стабільності. Допомога США спрямовувалась на програми зміцнення громадської безпеки, як першочергового інтересу Сполучених Штатів у регіоні. «Контроль над громадськими заворушеннями і дисидентськими елементами ... ось як економіка і соціальний розвиток можуть просуватись», стверджували меморандуми того часу

¹²⁷ Memorandum for the Record – Washington, November 12, 1963 [Електронний ресурс]: сайт “JFK Lancer” – Режим доступу: <http://www.jfklancer.com/cuba/11-12-63.html> – Назва з екрану.

¹²⁸ Schoultz L. Op. cit. – P. 213

стосовно латиноамериканських держав. Т. Манн наголошував, що «нові прямі інвестиції з боку США у Латинській Америці склали 26 млн. доларів за перший квартал (1964 р.), порівняно з від'ємними показниками 8 млн. у минулому році і 37 млн. у 1962 р.»¹²⁹.

У 1964 р. відбулася зустріч ОАД, яка завершилась голосуванням держав учасниць з результатом 15 проти 4 за осудження уряду Куби після вторгнення у Венесуелу (американці знайшли кубинські військові кораблі біля берегів Венесуели). У 1962 р. Кубу було виключено з організації, а тепер новим покаранням стало припинення дипломатичних і консульських відносин, торгівлі (за винятком продуктів харчування і медикаментів) і всіх морських перевезень. Лише Мексика зберігала формальні дипломатичні та економічні зв'язки з Кубою¹³⁰.

З часом політика щодо Куби змістилась на другий план, оскільки майже всю увагу на себе перебрав В'єтнам, хоча у передвиборчій кампанії 1964 р. питання острова фігурувало. Як і його попередники, президент Л. Джонсон говорив про глобальну місію США у часи «холодної війни». Такі країни, як Куба, які відмовлялись від допомоги США і намагались поширювати комунізм у третьому світі, мали зустріти опір. Невелика дипломатична присутність Куби у Латинській Америці повинна була зменшити можливість ідеологічного та фінансового впливу. Іноді Ф. Кастро, даючи інтерв'ю американським газетам, натякав на сподівання щодо покращення відносин зі США. Але всі ці натяки не мали позитивної зворотної реакції¹³¹. Оскільки Куба більше не могла активно поширювати свої революційні погляди на країни Латинської Америки (за винятком Колумбії, Гватемали та Венесуели), Ф. Кастро та його прибічникам довелося шукати інших прихильників своїх ідей, якими стали африканці.

Після операції у Болівії і загибелі Че Гевари, відчутною стала неможливість Куби протистояти США у боротьбі за Латинську Америку. На 9 річницю революції Ф. Кастро розказував народу не про героїчну партизанську боротьбу, а про сільське

¹²⁹ Brands H.W. The Foreign Policies of Lyndon Johnson: Beyond Vietnam/H.W.Brands – Texas A&M University Press; 1st edition. – May 1, 1999. – 200 p. – P.72

¹³⁰ Schoultz L. Op. cit. – P. 228

¹³¹ Brands H.W. Op. cit. – P. 75

господарство. В останній рік адміністрації Л. Джонсона, Ф. Кастро залишався дратуючим фактором, але не більше. Довести його присутність у в'єтнамському конфлікті було неможливо, так само як і на Гаїті або у Домініканській Республіці. Натомість Куба була вимушена знову повернутися до тісніших відносин з СРСР. Методи і погляди Ф. Кастро не знаходили відгуку в інших країнах Латинської Америки. Комуністичні партії обирали мирне співіснування з капіталістами. Куба намагалась захистити себе від США, експортуючи революцію, оскільки її лідери боялись військового втручання на острів після закінчення війни у В'єтнамі. Країни Латинської Америки хотіли допомоги, стабільних відносин та економічного розвитку, а США могли посприяти у досягненні цих цілей¹³². Війна у В'єтнамі була головною темою передвиборчої кампанії 1968 р. Обидві партії мало говорили про Кубу. Республіканці обіцяли не забувати про «кубинський народ, який досі страждає від комуністичної тиранії»¹³³, демократи робили наголос на успішному подоланні Карибської кризи та укладенні договорів щодо контролю за зброєю із СРСР. Ф. Кастро був названий «джерелом підривної діяльності», хоча інші країни Латинської Америки продовжували рух вперед у рамках Союзу заради прогресу¹³⁴.

Через два місяці після інавгурації, Р. Ніксон запропонував переглянути політику щодо Куби. Було запропоновано 4 варіанти: 1) переговори з СРСР щодо «поліпшення» поведінки Куби; 2) визнання інтересу СРСР на Кубі, як противаги інтересам США в інших регіонах; 3) підтримка відкритих і прихованих дестабілізуючих операцій на Кубі; 4) заміна обмежувальної політики і відновлення нормальних відносин без поступок їй. Р. Ніксон все ж вимагав жорскої лінії у політиці щодо острова і не розглядав жодної можливості навіть найменшого полегшення ембарго¹³⁵. Однією з центральних настанов нового президента щодо

¹³² Brands H.W. Op. cit. – P. 85

¹³³ Republican Party Platform of 1968 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25841> – Назва з екрану.

¹³⁴ Democratic Party Platform of 1968 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29604> – Назва з екрану.

¹³⁵ Schoultz L. Op. cit. – P. 244

політики відносно регіону було збільшення військової допомоги, оскільки вона вважалась хорошим стабілізуючим фактором. У політиці щодо Латинської Америки відкидався інтерес США у просуванні демократії. Торгівля і приватне інвестування мали замінити іноземну допомогу, а також давалась обіцянка не втручатись у внутрішні справи регіону.

За умов, коли стосунки з комуністичними гігантами опинялись в осерді зовнішньої політики республіканців, маленька комуністична Куба нагадувала про себе Білому дому саме в контексті американсько-радянських відносин. «Куба була невралгічною проблемою для Ніксона», – зазначає в своїх мемуарах Г. Кіссінджер, маючи на увазі взаємозв'язок політичної кар'єри президента і подій навколо Куби кінця 1950-х – початку 1960-х рр.¹³⁶. Ця невралгічна точка господаря Білого дому буде зачеплена восени 1970 р., коли Радянський Союз здійснив офіційно не анонсовані спроби створити в районі кубинського порту Сьєнфугос базу обслуговування своїх ядерних підводних човнів. Після короткої кризи Москва відмовиться від своїх планів тим самим підтвердивши основи порозуміння з Вашингтоном від 1962 р.. Ф. Кастро знову постане як пасивний гравець, проте це не применшить для США потенційних небезпек, які його режим міг породжувати для американської національної безпеки.

Взагалі, президент рідко вживав слово «Куба». У 1971 р. він казав, що: «Доки Куба не змінить політику щодо нас, ми не збираємось змінювати політику щодо Куби... Доки Кастро буде слідувати антиамериканській лінії, ми точно не збираємось нормалізувати відносини з ним. Як тільки він змінить лінію щодо нас, ми можливо погодимось на неї. Але це його крок»¹³⁷. Згодом Р. Ніксон виділив такі важливі напрямки у своїй політиці: 1) відносини Схід-Захід; 2) політика відносно СРСР; 3) політика відносно комуністичного Китаю; 4) політика відносно Східної Європи; 5) політика відносно Західної Європи, але лише з питань, пов'язаних з

¹³⁶ Kissinger H. *White House Years*/H. Kissinger – Boston-Toronto: Little, Brown and Company, 1979. – 1521 p. – P. 633

¹³⁷ Schoultz L. *Op. cit.* – P. 245

НАТО і великими країнами (Британія, Німеччина, Франція). Інші країни, не потрапляли до списку пріоритетних.

У 1961 р. СРСР відновив відносини з Бразилією, у 1964 р. – з Чилі, 1968р. – Колумбією і Перу, 1970 р. – Болівією, Венесуелою та Еквадором. У той час як Москва відбудовувала дипломатичні відносини, Куба закликала до революційних виступів, а також поновлювала втрачені зв'язки. Кубинська економіка знаходилась у важкому стані і допомога СРСР була дуже доцільною. Гавана приєдналася до комуністичної РЕВ з метою пожвавлення торгівлі та отримання додаткової допомоги. СРСР переглянув кубинський борг на найпривабливіших умовах, відкрив кредит з низькою ставкою на 360 млн. доларів для будівництва заводів, енергетичних об'єктів, розвитку цукрової індустрії, а також встановив нові ціни на кубинський нікель та цукор – 12 центів за фунт цукру (світова ціна – 7) та 5 450 доларів за тонну нікелю (світова ціна – 3500)¹³⁸. Ф. Кастро змушений був також враховувати новітні тенденції на міжнародній арені, стаючи прагматичнішим з деяких проблем. Важливим питанням, зокрема, була проблема викрадення літаків. Для її вирішення відбувся обмін «меморандумами розуміння», підписаними міністрами закордонних справ США та Куби і переданими через дипломатів Чехословаччини (представляли Кубу) і Швейцарії (представляли США). Після цього викрадення майже припинились. Хоча це був не єдиний приклад співпраці країн, важливих переговорів більше не відбувалось¹³⁹. Ставлення громадян до Куби значно змінилось після поїздки Р. Ніксона до Китаю. Опитування 1971 р. щодо нормалізації відносин з Кубою показало, що 61% виступає проти, 21% – за. Але до 1973 р. настроїв змінився: 51% підтримував нормалізацію, 33% бажали її¹⁴⁰. Після Вотергейтського скандалу Р. Ніксон у 1974 р. залишив пост президента, а його місце зайняв Дж. Форд, який фактично продовжив лінію попередника.

Проте намагання Білого дому змінити політику все ж виникали. У світі панувала розрядка, В'єтнам уже став історією, ходили чутки про готовність кубинців

¹³⁸ Schoultz L. Op. cit. – P. 250

¹³⁹ Ibid. P.259

¹⁴⁰ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 71

сісти за стіл переговорів. Після нечастих візитів на Кубу, американці говорили про покращення умов життя, підвищення рівня освіти, відсутність безробіття, невелику кількість кримінальних злочинів. Продовження ембарго і політичної ізоляції режиму Ф. Кастро не виглядало ефективним.

Після звітів про зниження революційної активності Куби у Латинській Америці і покращення відносин між урядами, на зустрічі ОАД у Сан Хосе у 1975 р. більшістю голосів було підтримано резолюцію про вільне встановлення відносин з Кубою усіх членів організації¹⁴¹. Наслідком цієї резолюції стала проблема торгівлі філіалів корпорацій США, які знаходились у третіх країнах. Фактично вони були окремими фірмами, які діяли згідно законодавства країни-перебування і тому ембарго не поширювалось на них. Але головні компанії були підзвітні США і не могли торгувати з Кубою, а тому виникало питання, чиї закони мали більшу силу. До 1973 р. перевага була на користь американських. У цей час новий аргентинський уряд Х. Перона надав кредит Кубі на 200 млн. доларів для придбання аргентинських товарів і заявив про наміри розтягнути додатковий кредит на 1 млрд. доларів на наступні 5 років. Згодом кубинська делегація у Буенос Айресі почала уточнювати ціни і графік поставок товарів у фірм-філіалів американських компаній. Г. Кіссінджер переконав Р. Ніксона надати дозвіл на торгівлю аргентинським фірмам і у квітні 1974 р. аргентинські філіали трьох американських корпорацій – Форд, Дженерал Моторс і Крайслер – отримали спеціальний дозвіл на торгівлю з Кубою. Після цього рішення адміністрація Дж. Форда не могла нічого зробити із хвилею кредитів з інших країн на покупку товарів, потенційно вироблених у США. Оскільки торгівля набирала обертів, зростав ризик конфронтації з невдоволеними дружніми урядами, що могло погіршити стан американських інвестицій у країнах. Президент Дж. Форд формально прибрав заборони для філіалів у країнах перебування. Хоча ліцензування все ще було необхідним, товари зроблені на 20% і менше у США уже могли продаватись кубинцям. Також США проголосували на

¹⁴¹ Schoultz L. Op. cit. – P. 271

зустрічі ОАД проти заборони на торгівлю. Таким чином було висловлено готовність розпочати діалог¹⁴².

За таких умов Білим домом було ініційовано початок діалогу з Ф. Кастро. Його головним ідеологом був Г. Кіссінджер, який спрямовував серію конфіденційних контактів неофіційних та офіційних представників США на кубинській та американській території. Характеризуючи пізніше квінтесенцію американської позиції в перебігу дипломатичних зусиль, Г. Кіссінджер зазначав: «Умови, які ми висунули були насамперед пов'язані з полегшенням гуманітарного тягара, котрий тиснув на кубинсько-американські відносини. Те, про що ми насамперед просили Кубу, зводилось до пропозиції перестати бути аванпостом революції у Західній півкулі й базою поширення радянського впливу, як в регіоні, так і поза ним»¹⁴³. У відповідь на ультимативну вимогу Ф. Кастро зняти ембарго як єдину передумову початку предметних переговорів, Білий дім запропонував Гавані поетапне виконання семи вимог з одночасним поетапним послабленням ембарго. Від Гавани зокрема вимагали: 1) звільнення 8 громадян США, ув'язнених на Кубі; 2) дозволу на виїзд для близько 800 американських громадян, які перебували на Кубі; 3) дозволу на відвідування рідних по обидва боки Флоридської протоки для громадян обох країн; 4) обмеження військового співробітництва Куби та СРСР (використання радянськими розвідувальними літаками ВМФ кубинських баз); 5) стриманість Куби стосовно підтримки незалежності Пуерто-Ріко; 6) політика невтручання з боку кубинців у Західній півкулі; 7) кроки в напрямку задоволення претензій американських громадян з приводу експроприації їх власності на Кубі¹⁴⁴. Проте, всі зусилля виявились марними. Фідель Кастро відкинув усі компроміси. Пояснюючи таку позицію Гавани, Г. Кіссінджер зазначав: «На той момент, Кастро потребував Сполучених Штатів як ворога, яким можна було виправдати тоталітарні

¹⁴² Schoultz L. Op. cit. – P.272

¹⁴³ Kissinger H. Years of Renewal/H. Kissinger – N.Y.: Simon and Schuster, 1999. – P. 785

¹⁴⁴ Kissinger H. Op. cit. – P. 779-780

лещата в котрі він взяв країну, а також для продовження військової підтримки з боку Радянського Союзу»¹⁴⁵.

Потім додалось питання присутності кубинців у Анголі. Під час громадянської війни 1975 р., боротьба велась головним чином між прорадянською МПЛА (Народний рух за визволення Анголи) і проамериканською УНІТА (Національний союз за повну незалежність Анголи). Урядові війська тренувались радянськими і кубинськими інструкторами, а згодом прорадянське керівництво втягнуло у конфлікт регулярну кубинську армію. У зв'язку з цими подіями Г. Кіссінджер констатує у своїх мемуарах: «Саме Кастро підстроїв колапс не лише його власного діалогу зі Сполученими Штатами, але і останніх решток детанту, втягнувши Брежнєва в Анголу»¹⁴⁶.

Незважаючи на негативний фон американсько-кубинських відносин, адміністрація Дж. Форда полегшила ембарго, надавши пільги дочірнім компаніям американських корпорацій у третіх країнах, вела переговори з кубинцями щодо договору з приводу повітряного піратства і голосувала у 1975 р. за послаблення санкцій Організації Американських Держав¹⁴⁷. Шанс досягти істотного поліпшення у двосторонніх відносинах був втрачений.

З 1976 р. поновлюються емігрантські напади на Кубу. Особливо безжальні бойовики О. Бош та Л. Посада Каррілес проводять серію атак на кубинські авіалінії, серед яких найкривавішим був теракт 6 жовтня, коли бомба на Барбадосі знищила кубинський літак з 73 людьми. Ф. Кастро прив'язав ці акції до подій в Анголі і звинуватив ЦРУ в причетності до них. Г. Кіссінджер заперечував будь-яку вину США. Кубинський лідер вийшов з договору 1973 р. про викрадення літаків і заявив про відмову підписувати будь-які документи доти, доки терористичні напади не завершаться. 7 листопада, через 5 днів після обрання президентом Дж. Картера, було підірвано офіс Кубинської авіації у Мадриді¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Kissinger H. Op. cit. – P. 786

¹⁴⁶ Ibid. P. 787

¹⁴⁷ LeoGrande W. M. Op. cit. – P. 71

¹⁴⁸ Schoultz L. Op. cit. – P. 289

Під час передвиборчої кампанії 1976 року, як це вже стало традиційним для американських виборчих перегонів, Куба практично не згадувалась у заявах обох кандидатів. Проте після початку своєї діяльності, адміністрація Дж. Картера зробила спробу зрушити з місця застарілу проблему Куби, що, зокрема, засвідчила заява держсекретаря С. Венса, зроблена ним під час сенатської процедури затвердження його кандидатури. «Поліпшення стосунків з Гаваною, як нам видавалось, – писатиме він у своїх мемуарах, – допомогло б посилити наш вплив на ряд проблем, які мали істотне значення для нас, а конкретніше, присутність і дестабілізуючу роль кубинських сил в Анголі, на Американському Розі й Африці в цілому; зменшення радянської військової присутності на Кубі, а також справу покращення становища політв'язнів режиму Кастро»¹⁴⁹. Куба позитивно поставилась до перспектив відносин з новим президентом, результатом чого стали перші за більше ніж п'ятнадцять років контакти офіційних представників двох країн у березні 1977 р. у Нью-Йорку та квітні 1977 р. у Гавані. Апогеем такої «відлиги» стало підписання двома країнами угод про риболовство і межі зон на шельфі, а також угода від 1 вересня 1977 р. про відкриття в обох столицях секцій представництва інтересів¹⁵⁰. Адміністрація Дж. Картера, як можна зробити висновок з пізніше обнародованих фактів, була, ймовірно, найбільш наполегливою, порівняно з іншими президентськими командами, у своєму бажанні зрушити кубинську проблему з місця. Як згадує у своїх мемуарах Р. Гейтс, відповідальний співробітник РНБ тих років, а в подальшому директор ЦРУ і міністр оборони в інших адміністраціях, в 1979 р., незважаючи на турботи, які Ф. Кастро завдавав Вашингтону своєю допомогою Москві в регіонах третього світу, Дж. Картер, З. Бжезінський і С. Венс ухвалили рішення про ініціювання конфіденційного контракту з Ф. Кастро. Відповідно до цього рішення в одному з фешенебельних ресторанів Нью-Йорка за ланчем зустрілись заступник З. Бжезінського Д. Аарон і високопоставлений керівник кубинської розвідки, відомий своїми близькими зв'язками з Фіделем.

¹⁴⁹ Vance C. Hard Choices. Critical Years in America's Foreign Policy/C. Vance – N.Y.: Simon and Schuster, 1983. – 541 p. – P.131

¹⁵⁰ Ibid. P. 132

Мандат, з яким Д. Аарон відправився на зустріч, був вельми вагомим. Характеризуючи головне послання, яке Америка хотіла передати Ф. Кастро на цій зустрічі, Р. Гейтс, котрий супроводжував Д. Аарона, пізніше зазначить: «Ідея полягала в тому, щоб дати Кастро зрозуміти з усією авторитетністю, що адміністрація буде готовою скасувати ембарго й інші обмежувальні заходи проти Куби, якщо Гавана відмовиться від дій в Анголі, Ефіопії та інших частинах третього світу»¹⁵¹. В ході тригодинного обіду Д. Аарон детально виклав усі американські нарікання на політику Гавани і закликав кубинців до рішучого перегляду своєї політики на вищезгаданих умовах. «Рідко коли, - згадуватиме Р. Гейтс, - така історична пропозиція робилась у такий відкритий і простий спосіб»¹⁵². Кубинський представник (Р. Гейтс не розкрив у мемуарах його особу), вислухавши візаві, відкинув усі звинувачення. Зустріч виявиться безрезультатною, а єдина користь від неї полягатиме в тому, що Гавана своєю поведінкою фактично засвідчить те, що на той історичний момент виконання обов'язків радянського агента у кризових регіонах було для неї вигіднішим, ніж скасування публічно оскаржуваного нею ембарго. Дж. Картеру і З. Бжезінському після невдалого зондажу залишалось, очевидно, лише прослухати аудіозапис, зроблений під час зустрічі, за допомогою найновішого обладнання, яким Р. Гейтса забезпечили перед обідом з посланцем Ф. Кастро.

Куба повернулась до перших рядків порядку денного адміністрації після подій у Нікарагуа. Революційна група сандіністів, активно підтримувана Гаваною, скинула династію Сомоса у 1979 р. Того ж року, острівна карибська держава Гренада встановила дипломатичні відносини з Гаваною і підписала низку договорів для залучення кубинської допомоги. Згодом Ф. Кастро повідомив про надання військової допомоги революційному уряду Гренади. Отже, Куба не втратила інтересу до революцій у Латинській Америці, що не могло не бентежити США¹⁵³.

¹⁵¹ Gates R. M. *From the Shadows. The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*/R.M. Gates – N.Y.: Simon & Schuster, 1996. – 604 p. – P. 124

¹⁵² Gates R. M. *Op. cit.* – P. 125

¹⁵³ Schoultz L. *Op. cit.* – P.347

Чинником, який безпосередньо впливав на політику Вашингтона щодо Гавани продовжувала залишатись третя, але надзвичайно активна сторона – Радянський Союз. Радянські дії, пов’язані з посиленням оснащення своєї військової бригади на Кубі (Москва розташувала на острові новий тип винищувача МіГ-23, який, за американською розвідувальною інформацією, потенційно міг нести ядерну зброю), призвели до політичного скандалу, відомого як історія про «радянську бригаду» 1978-79 рр. Врешті решт, Москва переконала Вашингтон, що вона здійснила дуже помірні кроки, які не виходять за межі її зобов’язань, взятих за результатами врегулювання Кубинської ракетної кризи 1962 р. Похолодання в американсько-радянських відносинах, яке після втручання в Афганістан переросте у «другу холодну війну», не могло, однак, негативно не позначитись на стосунках США і Куби.

Інший виклик адміністрації Дж. Картера знову породила міграційна проблема. На початку 1979 р. після перемовин закордонної кубинської громади і уряду Гавани, кубинським емігрантам, особливо тим, хто жив у США, було дозволено відвідувати Кубу і вимагати возз’єзнання сімей шляхом звільнення контрреволюційних в’язнів. Проте Служба міграції та натуралізації США гальмувала процес видачі віз для подорожей, посиляючись на перешкоди з боку Куби, що викликало незадоволення серед тих, хто хотів поїхати до США. Вашингтоном фактично стимулювались нелегальні виїзди і акти громадянської непокори. За перші десять місяців 1980 р. деякі посольства країн Латинської Америки в Гавані зазнали атак: один кубинський охоронець загинув у посольстві Перу, після того як близько 10 тисяч людей вдерлись до дипломатичної місії цієї країни. Тоді кубинський уряд відкрив морське сполучення (міст Маріель Кайо Уесо), скориставшись яким більше 125 тис. кубинців виїхало до США.

Ці події збіглися в часі з прийняттям в останній рік адміністрації Дж. Картера, 17 березня 1980 р., Закону про біженців¹⁵⁴, який забороняв надавати статус біженців

¹⁵⁴ Public Law 89-732 (Cuban Refugee Adjustment Act of 1966) [Електронний ресурс]: сайт “United States Code” – Режим доступу: <http://uscode.house.gov/statutes/1966/1966-089-0732.pdf> – Назва з екрану.

тим, хто прибуває морським шляхом. Тому кубинці мали проходити юридичну процедуру встановлення статусу біженців і чекати на надання або ненадання їм притулку, згідно з Протоколом ООН про біженців¹⁵⁵. 20 червня 1980 р. адміністрація Дж. Картера надала тим кубинцям, які прибували по морю, тимчасову категорію «відвідувачів». Таке рішення пояснювалось Вашингтоном відсутністю документів у втікачів, а також тим, що ці мігранти не вважались біженцями. В'їзд великої кількості іноземців, серед яких явно виділялись «небажані», міг призвести до проблем для США. У зв'язку з цими подіями президент зазначить у своєму щоденнику: «Як з'ясується, це була серйозна проблема»¹⁵⁶.

Зі свого боку у своїх мемуарах Б. Клінтон (тодішній губернатор штату Арканзас) описав ситуацію так: «Весною 1980 р. Фідель Кастро випустив 120,000 політичних в'язнів та інших «небажаних» громадян, серед яких багато хто мав проблеми з законом та психічні розлади, до Сполучених Штатів. Вони припливли до Флориди, у пошуках притулку і створили величезну проблему для адміністрації Картера. Я відразу дізнався, що Білий дім може захотіти відправити деяких кубинців до Форту Шафе (розташований в Арканзасі – О.С.), величезного комплексу біля Форту Сміт, який використовувався у середині 70-х для розміщення в'єтнамських біженців»¹⁵⁷. Однак, кубинці значно відрізнялись від в'єтнамських утікачів, тому Б. Клінтон запропонував чиновникам адміністрації здійснювати відбір біженців, а також послався на відсутність місця, куди б можна було відправити тих, кому відмовили у в'їзді. «Насправді місце є, – згадував пізніше про свою позицію Б. Клінтон. – У нас досі є база Гуантанамо, чи не так? Там мають бути ворота в огорожі, що відокремлює її від Куби. Заберіть їх до Гуантанамо, відкрийте двері і випустіть назад на Кубу»¹⁵⁸. Ця пропозиція здавалась Б. Клінтону дуже слушною, однак Білий дім відхилив її. 7 травня Форт Шафе було визначено притулком для

¹⁵⁵ Protócolo sobre el Estatuto de los Refugiados [Електронний ресурс]: сайт “United Nations Human Rights” – Режим доступу: http://www2.ohchr.org/spanish/law/refugiados_protocolo.htm – Назва з екрану.

¹⁵⁶ Carter J. White House Diary/J. Carter – N.Y.: Farrar, Straus and Giroux, 2010. – P. 424

¹⁵⁷ Clinton B. My Life/B. Clinton – N.Y.: Alfred A. Knopf. – 2004. – 1008 p. – P. 227

¹⁵⁸ Ibid.

розміщення деяких кубинців. 20 травня приблизно 20 тисяч кубинців знаходились там. Майже відразу почались заворушення на території форту. Населення Форту Сміт було не в захваті від такого «сусідства», новини про виступи кубинців розбурхували злість і страх, особливо на кордоні з військовим містечком. Люди почали озброюватись, що робило ситуацію ще більш напруженою.

26 травня кілька біженців втекли з Форту Шафе. Військові не могли застосувати силу, оскільки американський федеральний Закон *Posse comitatus* (ухвалений у 1878 і оновлений у 1981 р.¹⁵⁹) забороняє військовим примушувати цивільних громадян виконувати їх вимоги. Виникало питання про статус кубинців: вони не були громадянами або легальними мігрантами, так само як і нелегальними прибулими. Оскільки вони не порушували ніяких законів, насильно утримуватись на території військового поселення кубинці не могли, хоча місцеві жителі остерігались їх і не раділи прибулим. Б. Клінтон навіть боявся, щоб його громадяни не перестріляли біженців. Про ситуацію доповіли президентку Дж. Картеру і наступного дня він вислав додаткові війська для підтримки порядку¹⁶⁰. Проте ввечері 1 червня тисяча кубинців втекли з форту. Б. Клінтон наказав військовим та Національній гвардії не пропускати кубинців. Вони почали кидати камінням в американців і лише постріли у повітря змусили їх повернутись до військового поселення. 62 особи постраждали, п'ятеро були серйозно поранені, 3 будівлі у Форті Шафе були зруйновані. Наступного дня Пентагон отримав від Білого дому чіткі інструкції підтримувати порядок і тримати кубинців на базі. Дж. Картер визнав справедливість невдоволення жителів Арканзасу і розпорядився більше не відправляти кубинців до Форту Шафе¹⁶¹.

Натомість у Нью-Йорку 22 і 23 грудня 1980 р. відбулися переговори щодо міграційних проблем між представниками Куби та США. Американці висловили протест новій великій хвилі міграції через проблеми, які приніс міст Маріель, котрим до США прибули злочинці та психічно хворі. Америка усвідомлювала, що

¹⁵⁹ *Posse Comitatus Act* [Електронний ресурс]: сайт “Wikipedia” – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Posse_Comitatus_Act – Назва з екрану.

¹⁶⁰ Clinton B. *Op. cit.* – P. 227

¹⁶¹ *Ibid.*

Ф. Кастро вдавався до глузливого трюку. Можливим засобом врегулювання ситуації був би договір про легальну і впорядковану міграцію з квотою у 20 тисяч мігрантів на рік, додатковою квотою на три роки у 6-7 тис. для колишніх в'язнів та їх родичів і необмежений в'їзд для кубинських мігрантів, які мають родичів у США. Головною умовою, висунутою Кубі, було прийняття назад деяких мігрантів, які прибули шляхом Маріель і вважались «небажаними»: на той час 1760 з них були ув'язнені в США, 500 – діагностовані як психічно хворі, а близько 200 добровільно хотіли повернутись на Кубу. Кубинська сторона визначила мінімальну квоту у 40 тисяч осіб на рік і заперечувала з політичних та соціальних міркувань повернення на Кубу «небажаних», зазначаючи, що кожний конкретний випадок мав бути попередньо проаналізованим. Іншою умовою Гавани було повернення на Кубу або покарання в США тих, хто прибуває, захоплюючи кубинські кораблі або літаки. Країни не дійшли згоди і перемовини припинились.

2.3. Вашингтон і Гавана на заключному етапі існування біполярної системи міжнародних відносин (початок 1980-х – початок 1990-х рр.)

Р. Рейган, прийшовши до влади у 1981 р., зіштовхнувся з двома серйозними проблемами, пов'язаними з Кубою: 2500 злочинців і психічно хворих, які прибули Маріелем, та потік радянської зброї з Гавани до Центральної Америки для підтримки революційних угруповань. Політика президента відносно острова базувалась на таких основних принципах: ніякої радикальної зміни щодо політики відносно Куби (голова секції представництва інтересів США у Гавані В. С. Сміт і директор Офісу з Питань Куби у Державному департаменті М. Фрешет залишались на посадах), ніякого «покривання» тероризму з боку кубинських мігрантів, культурні та спортивні обміни¹⁶².

¹⁶² Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. Presidenr Reagan and the World: (Contributions in Political Science)/E.J. Schmertz, N. Datlof, A. Ugrinsky – Praeger, 1997. – 552 p. – P. 381

Вже від самого початку перебування Р. Рейгана на посаді президента його політика щодо Куби була позначена важливою психологічною обставиною, про яку свідчить запис у щоденнику господаря Білого дому. «Доповіді розвідників повідомляють, що я дуже непокою Кастро, – запише Р. Рейган 11 лютого 1981 р. – Я ж, у свою чергу дуже стурбований тим, що не можу зробити якогось кроку, який би довів, що його занепокоєння справджується»¹⁶³.

У вересні 1981 р. президент підписав наказ 12323 про створення президентської комісії з питань мовлення на Кубу, яка потім започаткує роботу Радіо Марті¹⁶⁴. 30 жовтня відбулися військово-морські навчання США у Карибському морі. Кубинський уряд був у стані повної бойової готовності, очікуючи вторгнення американців. До закінчення маневрів, 23 листопада держсекретар А. Хейг таємно зустрівся з кубинським віце-президентом К.Р.Родрігесом у Мехіко. Переговори закінчились повторною заявою про допомогу уряду Сальвадору з боку США і запевненням про непостачання зброї партизанам з боку Куби. Обидві сторони погодились продовжувати переговори у майбутньому¹⁶⁵.

За таких обставин новим важливим чинником, який впливав на американську політику щодо Куби, стає зростаючий рівень організації кубинської громади в США, свідченням чого стало, насамперед, створення у 1981 р. Національного кубинсько-американського фонду (НКАФ). До 1980 р. існували сотні об'єднань, які спрямовували свою діяльність на протистояння Кубинській революції і були підзвітні американцям, але структури власне кубинців, орієнтованої на формування американської політики не було. З приходом до влади Р. Рейгана просувається ідея створення Фонду у рамках широкого проекту боротьби з комунізмом у світі і для надання кубинцям організаційного інструменту, який водночас буде елементом ширшої політичної системи США. Фонд ґрунтувався на «Програмі Санта Фе»,

¹⁶³ Reagan R. The Reagan Diaries/R. Reagan – N.Y.: Harper-Collins Publishers, 2007. – XIV, 767 p. – P. 4

¹⁶⁴ Executive Order 12323 – Presidential Commission on Broadcasting to Cuba. September 22, 1981 [Електронний ресурс]: сайт “Ronald Reagan Presidential Library and Museum” – Режим доступу:

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1981/92281e.htm> – Назва з екрану.

¹⁶⁵ Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. Op. cit. – P. 383

створеній групою фахівців, головним чином Джорджтаунського університету, частина з яких були співробітниками Ради національної безпеки США. У 1981 р. керівник ЦРУ В. Кейсі рекомендує Р. Аллену – раднику з питань національної безпеки в адміністрації Р.Рейгана, створити відповідну організацію. Р. Аллен разом зі своїм помічником кубинцем М. Елгарретою обрали людей для Фонду, який мав представляти консервативне кубинсько-американське лобі на зразок найефективнішого з етнічних лобі – єврейського¹⁶⁶.

Уже перші кроки НКАФ засвідчили його наполегливість і розмах планів. Не завжди легальними методами, організація спромоглася змусити США розпочати радіомовлення на острів (Радіо Марті з 1985 р.), телемовлення (Телебачення Марті у 1990 р.), а також налаштувати делегацію ООН у комісії з прав людини засудити режим Ф. Кастро та ізолювати його¹⁶⁷. Фонд звинувачували у підтримці та організації зухвалих заколотів проти Ф. Кастро та його уряду. Керівництво НКАФ відкидало всі ці заяви. Проте, у липні 1998 р. в одному з інтерв'ю «Нью-Йорк Таймс», Л. Посада Каррілес (звинувачуваний у політичних вбивствах на території США) сказав, що лідер НКАФ Х. Мас Каноса виділив йому загалом 200 тис. доларів на його операції. Потім Л. Посада Каррілес відмовився від цих слів, назвавши їх брехнею заради реклами антиреволюційного руху і дратування Фонду¹⁶⁸.

Прикметною була і постать Х. Мас Каноси, який очолював Фонд з дня його заснування і до 1997 р. Хорхе Мас Каноса – кубинський емігрант, учасник подій у Затоці свиней. Х. Мас Каноса народився у місті Сантьяго у сім'ї ветеринара кубинської армії. У середині 1950-х рр. батько відправив його до США на навчання у коледжі Північної Кароліни. Після повернення на Кубу у 1959 р. (Ф. Кастро уже

¹⁶⁶ Juampere Pérez M. Evolución de las nuevas dinámicas dentro de la derecha cubano americana [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Maura-Juampere-EVOLUCION-DE-LA-DERECCHA-CUBANO-AMERICANA.pdf> – Назва з екрану.

¹⁶⁷ Special-Interest Lobbies – Ethnic lobbies [Електронний ресурс]: сайт “Encyclopedia of the New American Nation” – Режим доступу: <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Special-Interest-Lobbies-Ethnic-lobbies.html> – Назва з екрану.

¹⁶⁸ Luis Posada Carriles [Електронний ресурс]: сайт “Wikipedia” – Режим доступу: http://es.wikipedia.org/wiki/Luis_Posada_Carriles – Назва з екрану.

був при владі), Х. Мас Каноса долучився до студентського політичного руху і через конфлікт з новим керівництвом країни у середині 1960 р. емігрував до США.

У Майамі Х. Мас Каноса змінив низку робітничих посад, а весь свій вільний час присвячував боротьбі проти Ф. Кастро. У 1971 р. він отримав позику у 50 тис. доларів та рекомендації у своїх друзів-емігрантів і купив невелику компанію, яка працювала на телефонну компанію у Пуерто Ріко. Фірма змінила назву і виграла контракти на прокладання дротів і встановлення телефонних стовпів для «Сазерн Белл» у Флориді. Згодом, вона перетворилася на своєрідну імперію телекомунікацій, а її власник став одним з найзаможніших бізнесменів латиноамериканського походження у США¹⁶⁹. Це давало можливість впливати фінансово на політичних діячів: у період з 1982 по 1992 рр. НКАФ вклали 1,1 млн. у політичні кампанії, а найбільше серед громадян США латиноамериканського походження пожертвував Мас Каноса¹⁷⁰.

Створення і запуск Радіо Марті у 1985 р. також зараховували до досягнень Х. Мас Каноси. Метою радіо було мовлення на Кубу (світові новини, правда про режим Ф. Кастро) для поширення антикомуністичних поглядів. У перший рік Радіо Марті отримало фінансування у 10 млн. доларів, а 7,7 млн. було заплановано на наступний рік через бюджет Голосу Америки. Однак, Радіо Марті не стало надто ефективним знаряддям боротьби проти Ф. Кастро та його режиму, хоча забезпечило роботою кубинських іммігрантів. Відповіддю на ефір Радіо Марті з боку Куби стало припинення дії Договору 1984 р. щодо врегулювання міграційних питань. У 1987 р. Х. Мас Каноса реалізував ідею супутникового телеканалу Марті і Конгрес США виділив 16 млн. доларів на його запуск у 1990 р. Від початку 1980-х по 2007 р. американські платники податків витратили більше 500 млн. доларів на теле та

¹⁶⁹ Rohter L. Jorge mas Canosa, 58, Dies; Exile Who Led Movement Against Castro[Електронний ресурс]//The New York Times. – November 24, 1997. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/1997/11/24/us/jorge-mas-canosa-58-dies-exile-who-led-movement-against-castro.html?pagewanted=all&src=pm> – Назва з екрану.

¹⁷⁰ Ziegler M. M. U.S.- Cuban Cooperation Past, Present, and Future/M.M. Ziegler. – University press of Florida. – 2009. – 192 p. – P. 30

радіомовлення сумнівної ефективності¹⁷¹. Лідер НКАФ підтримував ідею і був прикладом сподівання на «тимчасове» перебування у США. Сам Мас Каноса говорив: «Я ніколи не асимілювався. Я ніколи не намагався. Я насамперед кубинець. Я живу тут лише як на продовженні Куби. У мене тут кубинське життя. Мої друзі, соціальні зв'язки, вони всі кубинські»¹⁷². Тим часом, адміністрація Р. Рейгана явно не мала чіткої кубинської стратегії. Як згадуватиме Р. Гейтс, навесні 1981 р. в оточенні президента визначились і протистояли один одному два різних підходи, відстоювані державним секретарем А. Хейгом і директором ЦРУ В. Кейсі. Перший був вкрай занепокоєний авантюризмом Ф. Кастро і закликав до зусиль, спрямованих на силове стримування Гавани, яка, на його думку, могла у піврічний термін породити для Вашингтона серйозний виклик для безпеки у Карибському регіоні. Другий розглядав Кубу, насамперед, під кутом радянської політики, вважав її знаряддям Кремля і наполягав на використанні проти Гавани спеціальних оперативних заходів, які не подобались А. Хейгу. Даючи ширшу оцінку погляду адміністрації Р. Рейгана на проблему Куби, зокрема, з огляду на роль кубинців у Центральній Америці, мемуарист зазначає: «Фактично відважна рейганівська риторика перебільшувала ті насправді обмежені ризики, на які президент був готовий піти в Центральній Америці»¹⁷³.

Всупереч рішучій антикомуністичній риторичі, Р. Рейган насправді виходив з доцільності діалогу і пошуку компромісів з Кубою, щоправда на умовах визнання Ф. Кастро своїх помилок. Коментуючи присвячене Кубі засідання РНБ від 15 січня 1982 р., він запише у своєму щоденнику: «Я гадаю, що ми повинні створити план стосовно того як підштовхнути Кубу і, Кастро до повернення в орбіту Західної півкулі. У Кастро проблеми – його популярність тане, валюта падає, а Москва неспроможна допомогти. Ми могли б розпочати кампанію з переконувannya його і

¹⁷¹ Sweig, J. E. Op. cit. – P. 104

¹⁷² Haney P.J., Vanderbush W. The Role of Ethnic Interest Groups in U.S. Foreign Policy: The Case of the Cuban American National Foundation//International Studies Quarterly – 1999. – 43. – P. 341-361.

¹⁷³ Gates R. Op. cit. – P. 63

розчарованих кубинців у необхідності відпровити росіян додому та знову стати членом латиноамериканської спільноти»¹⁷⁴.

У березні 1982 р. таємні переговори між Вашингтоном та Гаваною було поновлено. США пропонували певні торгові поступки в обмін на репатріацію «небажаних» мігрантів, але Ф. Кастро відмовився від угоди. Відповіддю стала заборона для громадян США на подорожі до Куби. Ситуація ставала ще більш напруженою. У квітні американці поновили припинені з 1979 р. розвідувальні польоти над територією острова, а також проводили військові навчання у Карибському басейні та на базі Гуантанамо. Гавана, в свою чергу, здійснила спільні з радянською стороною маневри під кодовою назвою «Бастіон 83». У травні Держдепартамент надіслав дипломатичну ноту до Секції представництва інтересів Куби, у якій Вашингтон вимагав зупинити видачу імміграційних віз, доки Куба не погодиться на повернення «небажаних» мігрантів, утримання яких коштувало 40 млн. доларів щорічно. Деякі американські чиновники вважали доцільним повернути проблемних мігрантів на Кубу. Наприклад, держсекретар А. Хейг, до того, як піти у відставку, виступав за відправлення всіх «небажаних» до Ф. Кастро кораблем, у супроводі ВМС США. Губернатор Флориди Б. Грехем вважав, що їх треба повернути через ворота бази Гуантанамо. Президент Р. Рейган вирішив дотримуватись курсу мирних переговорів, які тривали 7 років¹⁷⁵.

Натомість, в регіоні Вашингтон вирішив діяти рішуче. 25 жовтня 1983 р. американські війська разом із силами Організації східних карибських держав вдерлися у Гренаду для відновлення порядку і гарантування безпеки близько 1000 американських студентів-медиків, які постійно навчалися на острові. Загроза суспільній безпеці та американським громадянам виникла на Гренаді, яка здобула незалежність від Лондона у 1974 р., через криваве усунення від влади М. Бішопа, котрий сам був ставленником Куби. Гренадські військові, підтримувані кількома сотнями постійно присутніх кубинських військовослужбовців, блокували острів і

¹⁷⁴ Raegan R. Op. cit. – P. 63

¹⁷⁵ Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. Op. cit. – P. 383-384

відкинули будь-які прохання Вашингтона евакуювати студентів¹⁷⁶. Американська силова операція була блискавичною і ефективною. Кубинці втратили 24 військових вбитими, 57 пораненими, а 642 потрапили в полон. Ф. Кастро порівняв цю подію з атакою на Перл Харбор, хоча в розпал кризи офіційно стверджував про «незадіяність» Куби у ній. Натомість, держсекретар Дж. Шульц пізніше зазначить у своїх мемуарах: «Дуже скоро став очевидним той факт, що Гренада, подібно до Фолклендів, була пострілом, який почули узурпатори влади і деспоти різного ідеологічного забарвлення у всьому світі»¹⁷⁷. Цілком очевидно, що цей американський сигнал призначався насамперед для Ф. Кастро.

Після переобрання у 1984 р. Р. Рейган, повторив свою думку, що він знову спробує вмовити Ф. Кастро долучитись до Західної півкулі. США і Куба підписали міграційний договір про репатріацію 2746 «небажаних» мігрантів і видачу 20 тисяч річних міграційний віз. Ф. Кастро, тим часом, знову звинуватив американську адміністрацію у сприянні нелегальній міграції¹⁷⁸. 15 червня 1985 р. кубинський уряд оголосив, що з гуманітарних причин дозволяє тимчасові візити (у виняткових випадках) на острів кубинців-громадян США, які не брали участі в контрреволюційних акціях і не належали до антикубинських організацій, у кількості не більше 2500 осіб на рік. 8 і 9 липня 1985 р. Держдепартамент США у Мехіко провів переговори з кубинцями щодо міграційних питань і питань радіомовлення. Делегації не дійшли ніякої згоди. 22 серпня 1986 р. у відповідь на припинення дії Договору 1984 р., адміністрація Р. Рейгана оприлюднила президентську декларацію про зупинення кубинської міграції (Декларація 5517), у разі відмови Гавани відновити дію Договору 1984 р. Декларація забороняла надавати візи кубинцям, які виїхали з острова після 22 серпня 1986 р. і намагались потрапити до США з території третіх країн. Винятки були зроблені лише для близьких родичів

¹⁷⁶ Shulz G. *Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of State*/G. Shulz – N.Y.: Charles Scribner's Sons, 1993. – P. 322-327

¹⁷⁷ Shulz G. *Op. cit.* – P. 340

¹⁷⁸ Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. *Op. cit.* – P. 384-385

американських громадян (діти, батьки, подружжя), а також для контрреволюційних діячів¹⁷⁹.

У грудні 1987 р. уряди США та Куби віришили поновити дію міграційного Договору 1984 р. і продовжили переговори щодо радіопередач для досягнення прийнятної для обох сторін угоди, базованої на міжнародному праві. 13 червня 1988 р. Національний кубинсько-американський фонд підписав з адміністрацією Р. Рейгана спеціальну міграційну угоду – «Програму переселення», згідно з якою дозволялась імміграція до США 1500 кубинців, що проживали на території третіх країн і виїхали з Куби до 1 січня 1989 р. Передбачалось, що ці особи не можуть отримувати державну допомогу. Цього ж року вплив кубинських американців зміцнився з приходом до Конгресу емігрантки Ілеани Рос-Летінен – першої жінки латиноамериканського походження у законодавчому органі США.

Адміністрація Р. Рейгана продовжувала застосовувати політичний та економічний тиск на Кубу, намагаючись змусити Ф. Кастро сісти за стіл переговорів. Найбільшими досягненнями у цей період стали: евакуація всіх кубинських військ з Анголи, повторне підтвердження угод Кеннеді-Хрущова, засудження порушень прав людини на Кубі та досягнення імміграційної стабільності¹⁸⁰.

Президент Дж. Г. В. Буш продовжив політику свого попередника. Радянський Союз поступово втрачав позиції. На початку 1990 р. Рада економічної взаємодопомоги почала торгувати за ринковими цінами і у вільно конвертованій валюті. Об'єднана Німеччина відмовилась допомагати Кубі, Чехословаччина – представляти інтереси острова у США. Наступного року долар замінив т. зв. «перевідний карбованець» у розрахунках РЕВ, а у лютому організація розвалилась, поклавши край домовленостям з Кубою¹⁸¹. Що саме втрачала Куба? У 1980-х р.

¹⁷⁹ Proclamation 5517 – Suspension of Cuban Immigration, August 22, 1986 [Електронний ресурс]: сайт “Ronald Reagan Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1986/082286a.htm> – Назва з екрану.

¹⁸⁰ Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. Op. cit. – P. 385

¹⁸¹ Schoultz L. Op. cit. – P. 428

державний Департамент оцінював радянські субсидії для острова у 5,5 млрд. доларів на рік – 4 млрд. економічної допомоги і 1,5 млрд. військової, сума, що складала чверть ВВП Куби. У 1991 р. ЦРУ відмічало, що ця сума досягла погоджених 2,5 млрд. Куба отримала лише нафту і зерно. За перші 9 місяців року Гавана взагалі не отримала рису, свинячого сала було поставлено лише 7%, згущеного молока – 11%, олії – 16%, консервів – 18% і 22% порошкового молока від раніше існуючих рівнів. Військова допомога ще продовжувала надходити. У вересні 1992 р. Росія відкликала свою бойову бригаду. Обговорювалось питання закриття розвідувальної станції Лурдес, оренда якої коштувала Росії 90 млн. доларів у 1992 р., 160 млн. – у 1993 р. і 200 млн. – у 1996 р.¹⁸²

Куба втратила не лише економічну та військову допомогу. З 1960-х по 1980-ті рр. 70% її торгівлі припадало на СРСР, а ще 15-18% на країни РЕВ. Більшість обсягів цієї торгівлі просто зникла у період 1989-1992 рр. Імпорт нафти впав на 86%, добрив – на 81%, тваринного корму – на 71%. В той же час світові ціни на продукти імпорту Куби (пшеницю, курятину, молоко і нафту) значно зросли, а вартість експорту знизилась на 20% (цукор) і 28% (нікель)¹⁸³.

Оскільки з розпадом СРСР головної безпекової загрози для США більше не було, Куба перестала, як виглядало, хвилювати Вашингтон. Зі свого боку, кубинські американці уже мали свого представника у Конгресі (республіканка І. Рос-Летінен) і аж ніяк не хотіли змінювати політичний курс щодо Гавани. У їх розпорядженні знаходились голоси виборців ключового штату Флорида і фінансові важелі, що дозволяло відстоювати свою лінію. У 1992 р., перед виборами, Конгрес проголосував за Закон Торрічеллі (Закон про кубинську демократію), який став фактично головною відповіддю офіційного Вашингтона на нову ситуацію навколо Куби¹⁸⁴. Метою закону (за словами його головного автора Р.Торрічеллі) було паралізувати кубинську економіку, зі сподіванням на повалення режиму Ф. Кастро

¹⁸² Schoultz L. Op. cit. – P. 428

¹⁸³ Ibid. P. 429

¹⁸⁴ The Cuban Democracy Act (Torricelli Act) of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану.

за кілька тижнів¹⁸⁵. Документ, розроблений демократом з Нью-Джерсі Р. Торрічеллі, поновлював заборону на торгівлю з Кубою для дочірніх компаній американських корпорацій у третіх країнах (яку відмінив президент Дж. Форд) і уточнював, що ембарго могло бути відміненим лише у випадку демократичних виборів на острові. Раніше у своїй кар'єрі Торрічеллі, ліберал у більшості питань, виступав за пом'якшення ембарго. У зв'язку зі зростаючою важливістю голосів кубинських американців у Нью-Джерсі, він зблизився з НКАФ та Х. Мас Каносою, який змінив його думку щодо Куби. Згодом, Р. Торрічеллі став отримувати найбільше ресурсів для передвиборчих кампаній від консервативних кубинських американців – 120,650 дол. з 1987 р. по 1992 р.¹⁸⁶

Спочатку, опозиція Держдепартаменту загальмувала просування Закону в Конгресі. Санкції, визначені документом обіцяли погіршення дипломатичних відносин з найбільшими торговельними партнерами і прибічниками США – Мексикою, Канадою і Великою Британією. Президент Дж. Г. В. Буш вважав, що ефект від посилення ембарго не вартий погіршення відносин. Ця думка змінилась, коли кандидат у президенти Б. Клінтон підтримав Закон під час передвиборчої поїздки у Флориду. Позиція Б. Клінтона залежала від його стосунків з Р. Торрічеллі, який був головою підкомітету з міжнародних справ у Західній півкулі Палати представників і консультував майбутнього президента з питань Латинської Америки під час кампанії. Крок Б. Клінтона був тактичним і дозволив йому забрати голоси кубинських американців у Дж. Г. В. Буша. Підтримка закону була економічно вигідною – 275 тис. доларів кубинських американців потрапили до виборчих фондів Б. Клінтона. Президент Дж. Г. В. Буш був вимушений сам підписати Закон Торрічеллі у переддень виборів¹⁸⁷. 23 жовтня 1992 р., виступаючи у Майамі Дж. Г. В. Буш, наголосив, що Закон став наступним кроком до мрії про свободу на Кубі, яка настане після падіння режиму Ф. Кастро. Він підкреслив, що посилення ембарго

¹⁸⁵ The Cuban Democracy Act (Torricelli Act) of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану.

¹⁸⁶ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 74

¹⁸⁷ Ibid. P. 75

націлене на повалення існуючого режиму та звинуватив уряд острова у стражданнях його мешканців. З приводу покращення відносин, президент сказав: «Нормальних відносин з Кубою не буде доти, доки Кастро підтримує цей нелегітимний режим, доки він погрожує і знущається над хоробрим і відважним народом»¹⁸⁸.

Закон Торрічеллі засуджував уряд Ф. Кастро за порушення прав людини і нехтування демократичними цінностями (свободою слова, преси, зборів тощо). Протестні акції на острові та втечі в інші країни розглядались у документі як прояв бажання незалежності і зростання опозиції Ф. Кастро. Відмічалась неготовність режиму йти на поступки заради демократії. За умов розвалу СРСР та пов'язаного з цим значного погіршення економічної ситуації на острові, існуюча модель управління і розвитку демонструвала неспроможність Куби мирно перейти до демократії, – наголошували законодавці. США співпрацювали з європейськими та іншими союзниками для допомоги у подоланні труднощів при зміні комуністичного режиму у Східній Європі, а тому тепер їх співпраця могла просувати мирні перетворення на Кубі – вважали законодавці¹⁸⁹.

Документом визначались основні завдання політики США стосовно Куби: 1) пошук мирного шляху переходу до демократії і відновлення економічного зростання Куби шляхом обережного застосування санкцій проти уряду Ф. Кастро і підтримки кубинського народу; 2) пошук союзників серед інших демократичних країн, які б розділяли цю політику; 3) США, розвиваючи відносини з іншими країнами, братимуть до уваги їх бажання співпрацювати з цього питання; 4) швидке вирішення питань згортання військової, технічної або будь-якої іншої допомоги уряду Кастро від незалежних держав колишнього СРСР; 5) продовження різкого засудження порушень прав людини на острові; 6) застосування санкцій до режиму Ф. Кастро доти, доки він відмовляється рухатись у бік демократизації і поваги до

¹⁸⁸ Remarks on Signing the Cuban Democracy Act of 1992 in Miami, Florida [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=21646&st=The+Cuban+Democracy+Act&st1=Torricelli#axzz2gTdWJssh> – Назва з екрану.

¹⁸⁹ The Cuban Democracy Act (Torricelli Act) of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану.

прав людини; 7) готовність зменшити санкції у відповідь на позитивні зміни на Кубі; 8) підтримка вільних чесних виборів; 9) вимога швидко згорнути військову, технічну або будь-яку допомогу уряду Куби від інших країн і 10) зобов'язання Білого дому ініціювати розробку політики США відносно Куби у разі початку пост-кастрівського періоду, згідно із Законом¹⁹⁰. Президент США міг просити інші країни не торгувати з Кубою (міжнародне співробітництво), за винятком продажу їй продуктів харчування і медикаментів. Визначались жорсткі ліміти щодо грошових переказів зі США на Кубу: вони мали покривати лише фінансування подорожі до США («...ці грошові перекази відповідають лише виваженим витратам на подорож і не використовуються урядом Куби як спосіб отримання валюти США»¹⁹¹). Отже, Закон Торрічеллі засвідчив те, що в різних гілках влади США на момент початку нової епохи в історії міжнародних відносин та американсько-кубинських відносин панували достатньо наступальні й безкомпромісні підходи.

Таким чином, 1959 рік став переламним у відносинах Вашингтона та Гавани. Кубинська революція назавжди змінила загалом позитивне ставлення США до Куби на відверто вороже і недовірливе. Перехід до іншого соціального устрою та нової ідеології спричинили появу розгніваних, але впливових осіб, які все життя вважатимуть Ф. Кастро своїм головним ворогом і не тільки вимагатимуть його знищення будь-яким шляхом, але й усіляко сприятимуть цьому. Закріпленню влади революційного уряду значно сприятиме Радянський Союз для якого Куба стане ще одним приводом позмагатися зі США. Кубинське питання посідатиме одне з головних місць у зовнішній політиці Вашингтона, а в 1962 р. невелика острівна держава стане епіцентром виникнення можливої ядерної війни. Подальша історія американсько-кубинських відносин та політики Вашингтона щодо Гавани будуть позначені суперечливістю та рисами, які були характерними лише для цих двох сусідніх країн. Найголовнішим було те, що США, в силу дій складної сукупності чинників міжнародного та внутрішньонаціонального характеру, фактично змиряться

¹⁹⁰ The Cuban Democracy Act (Torricelli Act) of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану.

¹⁹¹ Ibid.

з існування режиму Ф. Кастро і займуть на загал вичікувальну позицію щодо нього, а у своїй політиці стосовно Куби покладатимуться не на довготермінову стратегію, а на тактичні міркування.

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКА США ЩОДО КУБИ В ПЕРІОД АДМІНІСТРАЦІЙ Б. КЛІНТОНА (1993-2001 рр.)

3.1. Пошук Вашингтоном нових підходів до відносин США з Кубою (1993-1997 рр.)

Кандидати в президенти від Республіканської та Демократичної партій на виборах 1992 р. свою основну увагу зосередили на проблемах національної економіки. Куба в демократичній платформі згадувалась у блоці присвяченому правам людини та боротьби за права і свободи, поряд з проблемами біженців Гаїті, політикою колишнього СРСР та В'єтнаму¹⁹². Республіканська платформа була більш конкретною. Острів згадувався у рамках оцінок процесів демократичного розвитку. Автори документу наголошували, що вони прагнуть свободи та дотримання прав людини для таких країн як Куба, Китай, В'єтнам та Північна Корея. Республіканці наполягали на неправильності комуністичної ідеології та необхідності повалення режиму Ф. Кастро¹⁹³. Кубинське лобі зміцніло у Палаті представників завдяки двом новим кубинським американцям. Ними стали демократ Роберт Менендес з Нью-Джерсі та республіканець з Майамі Лінкольн Діас-Баларт, яких підтримував відомий очільник Національного кубинсько-американського фонду (НКАФ) Х. Мас Каноса. Таким чином, на момент приходу до влади Б. Клінтона в січні 1993 р., зміни в позиції Вашингтона щодо Гавани були, як виглядало, незначними.

Б. Клінтон на посаді президента вперше згадав про Кубу на березневій прес-конференції, засвідчивши свою підтримку Закону про кубинську демократію (Закону Торрічеллі). Коли йшлося про зміни політики відносно острова, Б. Клінтон

¹⁹² Democratic Party Platform of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29610#axzz1naJJQEQW> – Назва з екрану.

¹⁹³ Republican Party Platform of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25847#axzz1naJJQEQW> – Назва з екрану.

обмежувався повтором тез про свободу та демократію. Багато країн критикували ембарго і вимагали від США його припинення. Б. Клінтон, однак, наполягав на тому, що політика щодо Куби змінюватись не буде, а комуністична система рано чи пізно розвалиться¹⁹⁴. З кожним днем Куба становила все меншу загрозу для США. У звіті щодо тероризму у квітні 1993 р. зазначалось, що латиноамериканські партизани більше не тренувались на острові. Того ж місяця у Ванкувері Б. Клінтон зустрівся з президентом Росії Б. Єльциним, який запевнив, що Російська Федерація більше не буде підтримувати уряд Куби фінансово¹⁹⁵.

У міжнародному співтоваристві поширились очікування падіння комуністичного режиму. У 1989 р. економіка острова скоротилась на третину, а відразу після інаугурації Б. Клінтона, уряд в Гавані оголосив про нові економічні втрати. Навіть жорстко контрольована кубинська преса звертала увагу на погіршення соціальних норм і розквіт чорного ринку. Куба мала великі проблеми з постачанням нафти, оскільки мусила платити готівкою майже за все. Аби залучити іноземну валюту, Ф. Кастро скасував закон про заборону на володіння нею. Кубинські американці переказували кошти своїм родичам, що відкривало можливість користуватись дипломатичними доларовими магазинами, раніше доступними лише для туристів та дипломатів. Уряд проводив реформу аграрної сфери для створення нових робочих місць і збільшення врожаїв. Паралельно було збільшено інвестиції в туризм. Це стало можливо лише за допомогою іноземного капіталу. Тим часом Інститут міжнародної економіки Петерсона опублікував свій звіт, в якому йшлося про втрати для США внаслідок ембарго. Інститут оцінював можливу суму американського експорту на рівні 2 млрд. доларів. Експортери жалілись, що ембарго грало на користь лише іноземних конкурентів, представники туристичної галузі визначали кількість потенційних туристів на Кубу на рівні 5 млн. осіб щорічно, сфера телекомунікацій острова могла принести американським інвесторам за 5 років півмільярда доларів прибутків, створюючи додаткові можливості для модернізації кубинської телекомунікаційної інфраструктури.

¹⁹⁴ Schoultz L. Op. cit. – P. 455

¹⁹⁵ Ibid. P. 458

Настрої серед американських політиків щодо торгівлі з Гаваною за таких обставин були радикально непримиренними: наприклад, якщо голова НКАФ Х. Мас Каноса вимагав посилення ембарго, то відомий ліберальний афроамериканський суспільний діяч Дж. Джексон навпаки вимагав відміни заборон, оскільки вони шкодили кубинському народу¹⁹⁶.

Поки у Вашингтоні точились дискусії щодо торгівлі з Кубою, ЦРУ передбачало сплеск нелегальної міграції внаслідок погіршення економічних умов. Історія міграційних відносин США та Куби на той момент пам'ятала дві великі міграційні хвилі: після революції 1959 р. і після відкриття сполучення Маріель у 1980 р. Оскільки всіх нелегалів все одно приймали до США за Законом про уточнення статусу кубинських біженців 1966 р., кубинці почали вдаватись до актів вандалізму і громадянської непокори, викрадень літаків і кораблів. Влітку 1994 р., опинившись перед загрозою економічної катастрофи і вирішивши вдатись до несподіваного маневру, кубинський уряд відкрив свої кордони, щоб усі бажаючі могли вільно виїхати до США в результаті чого понад 30 тисяч осіб залишили Кубу. Кількість втікачів морським шляхом з острова зросла від кількох десятків щорічно у кінці 1980-х та 467 у 1990 р., до 2203 у 1991р., 2557 у 1992 р. , 3656 у 1993 р. З 1994 р. люди, доведені до відчаю станом економіки Куби, почали викрадати човни і літаки. 13 липня 37 осіб, включно з жінками та дітьми, потонули на викраденому буксирі. 5 серпня було вбито двох кубинських поліцейських під час спроби викрадення порому у бухті Гавани¹⁹⁷.

У 1993 р. президент Б. Клінтон затвердив план стосовно імміграційного контролю, передбачаючи для цього збільшення витрат, надання додаткових повноважень та ресурсів (фінансових, технологічних і юридичних) Службі імміграції та натуралізації та створення нових законів у цій сфері. План спрямовувався на обмеження надання статусу політичного біженця і вирішення проблеми з уже наявними бажаючими. Документ обмежував в'їзд нелегалів,

¹⁹⁶ Schoultz L. Op. cit. – P. 465

¹⁹⁷ LeoGrande W.M. From Havana to Miami: U.S. Cuba Policy as a Two-Level Game//Journal of Interamerican Studies and World Affairs. –Vol. 40. – No. 1 (Spring, 1998). – P. 67-86 – P. 76

збільшуючи кількість прикордонних служб, а також посилення паспортного контролю. Одночасно подвоювались терміни вироків контрабандистам нелегалів¹⁹⁸.

Окрім змін у міграційній політиці, почали спостерігатись певні зрушення в організаційній структурі кубинських американців. Насамперед, йшлося про НКАФ. Фонд підтримував тісні зв'язки з республіканцями, тому після обрання демократа Б. Клінтона інші іммігрантські групи активістів зробили спробу перехопити лідерство. Як наслідок цих зусиль у 1993 р. виникли такі організації як Кубинський демократичний комітет та Кубинська зміна, які виступали проти жорстких положень Закону Торрічеллі.

Кубинський демократичний комітет було створено у 1993 р. як неприбуткову організацію, до складу якої увійшли кубинські американці та представники інших націй, які боролись за демократичні трансформації на Кубі. Комітет не був політичною партією і отримував фінансування від Фонду Форда і Фонду Арка¹⁹⁹. Організація визначила метою своєї діяльності 1) представляти центристську, помірковану лінію в політиці щодо Куби та підтримувати близькі до неї ідеї в США та на Кубі; 2) сприяти діалогу між кубинськими та американськими урядовцями та представниками громад обох країн щодо демократичних перетворень на Кубі; 3) підтримувати прогресивні політичні сили США, які виступають за скасування ембарго як найкращого методу прискорення демократичних змін; 4) виховувати кубинців та кубинських американців шляхом діалогу, переговорів, вільного висловлення думок та спостереження за дотриманням виборчих прав²⁰⁰. Кубинська громада, яка раніше розглядалась як виключно радикально налаштована, зазнала внутрішніх змін. Це відобразилось і на виборчому процесі: підтримка кубинських

¹⁹⁸ Aja Díaz A. La emigración cubana hacia Estados Unidos a la luz de su política inmigratoria [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI – Режим доступу: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/Cuba/cemi-uh/20120821035541/laemig.pdf> – Назва з екрану.

¹⁹⁹ Cuban Committee for Democracy [Електронний ресурс]: сайт “The Center for Media and Democracy” – Режим доступу: http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Cuban_Committee_for_Democracy – Назва з екрану.

²⁰⁰ CCD Mission Statement 12/22/07 [Електронний ресурс]: сайт “Neoliberalismo.com” – Режим доступу: http://www.neoliberalismo.com/mission_en.htm – Назва з екрану.

американців перестала обіцяти 100% перемогу на виборах. Б. Клінтон став президентом не зважаючи на те, що за нього голосувало лише 18% кубинських американців, а також незважаючи на програш у тих штатах, де питання Куби взагалі не мало ніякої ваги (північні штати), а підтримка у 1992 р. Закону Торрічеллі як запорука успіху в радикальних колах принесла мало – 39% голосів Флориди – такий же процент отримав на 4 роки раніше кандидат М. Дукакіс²⁰¹.

Сподівання на зміну політики виявились марними після того, як у 1994 р. республіканці отримали більшість в обох палатах Конгресу. Троє членів Палати представників кубинського походження тепер опікувались питанням Радіо і Телебачення Марті, законодавством щодо Куби і лобіюванням.

У січні 1994 р. відбулась важлива міжнародна подія – утворення зони вільної торгівлі НАФТА між Канадою, США та Мексикою. Кубинські американці демонстрували велике занепокоєння даним договором. Найбільшою проблемою у цьому була торгівля Мексики з Кубою. За словами І. Рос-Летінен «зручні фінансові та торговельні відносини, які існували між Кубою та Мексикою десятиліттями, тримали Ф. Кастро на плаву». Однак, мексиканський міністр торгівлі заперечував існування будь-яких порушень і обіцяв, що не мав намірів на провезення під виглядом мексиканських, кубинських цитрусових та цукру на територію США²⁰². Ще на стадії обговорення зони вільної торгівлі Б. Клінтон зазначив, що інтереси США важливіші за торгівлю Мексики та Куби. Він також згадував про ембарго і демонстрував свою підтримку цій політиці: «Щоразу, як я зустрічаюсь з президентом Мітераном, він каже мені, наскільки я неправий щодо Куби. Я думаю ми праві, а вони – ні. Я думаю ми маємо визнати, що наше ембарго було досить успішним, ми значно зашкодили кубинській економіці, заради прискорення падіння застарілої комуністичної системи і Куба буде змушена відкритись. Я не думаю, що варто сумніватись, що ці жести відкритості, які ми бачили останні місяці від режиму

²⁰¹ Smith W.S. Cuba's long reform//Foreign Affairs. – Vol. 75. – No. 2 (Mar. – Apr. 1996). – P. 99-112 – P.109

²⁰² Bussey J. Cuban-American Legislators from South Florida Remain Wary of NAFTA//Tribune Business News. – November 16, 1993.

Кастро, є прямим результатом нашої політики тиску і наполегливості. Тож я вірю у нашу політику»²⁰³.

19 серпня 1994 р. адміністрація Б. Клінтона оголосила про заборону нелегального в'їзду кубинських громадян і пригрозила, що усі затримані будуть відправлені на базу Гуантанамо. Не зважаючи на це, міграція поромами продовжувалась. Недостатня рішучість Білого дому з питання міграції з Куби висунула на перший план ряд регіональних лідерів, наприклад губернатора Флориди Л. Чайлса, для якого в контексті боротьби за другий термін на цій посаді, питання іммігрантів було дуже чутливим і важливим²⁰⁴. Л. Чайлс звернув увагу виборців на те, що велика хвиля мігрантів може стати причиною безробіття у штаті. Адміністрація Б. Клінтона розробила план дій «Далекий берег», згідно з яким великий потік мігрантів мав розподілятися по військових поселеннях та інших територіях Сполучених Штатів²⁰⁵. Проблема, однак, виникла у визначенні того коли і за яких умов треба виконувати цей план. Вже згаданий губернатор Флориди заявив про надзвичайний стан у штаті, в той час як адміністрація в цілому вважала ситуацію терпимою. Коли у серпні Б. Клінтон збільшив чисельність персоналу Служби імміграції та натуралізації у Кі Вест, губернатор проголосив надзвичайний стан, мобілізував флоридську національну гвардію для затримання біженців і заявив, що задіє свої пенітенціарні установи для утримання прибулих, якщо не отримає відповіді від федерального уряду²⁰⁶. Б. Клінтон та його радники вирішили більше не надавати кубинським мігрантам спеціальних преференційних умов і

²⁰³ Media Roundtable Interview on NAFTA, November 12, 1993 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1993-book2/pdf/PPP-1993-book2-doc-pg1966.pdf> – Назва з екрану.

²⁰⁴ Smith J.C. Foreign Policy for Sale? Interest Group influence on President Clinton's Cuba Policy, August 1994//Presidential Studies Quarterly. – Vol. 28. – No. 1. – Wheeling and Dealing in the White House (Winter, 1998). – P. 207-220 – P. 211

²⁰⁵ Immigration Emergency Plan Executive Summary [Електронний ресурс]: сайт “William J Clinton Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.clintonlibrary.gov/assets/storage/Research%20-%20Digital%20Library/rascosubject/Box%20024/612956-operation-distant-shore.pdf> – Назва з екрану.

²⁰⁶ Smith J.C. Op. cit. – P.212

відправляти їх назад до Ф. Кастро. Таке рішення відповідало тогочасним настроям та ситуації у країні, хоча багатьох спеціалістів нова політика здивувала. На прес-конференції 19 серпня у Білому домі Б. Клінтон сказав: «Одного разу ми вже переживали таке. 120 тисяч людей зумисно були надіслані в нашу країну – не тому що вони початково хотіли втекти, – їх підбурювали втекти, їх вигнали. Ми задіяли тюрми, психіатричні лікарні через спробу експортувати всі проблеми з Куби до США. Ми це вже спробували раз. Це було неправильно і це неправильно зараз, але я не допущу повторення цього»²⁰⁷.

Радикальна кубинсько-американська громада виявила своє загальне здивування і невдоволення щодо даного рішення, а представники Національного кубинсько-американського фонду зустрілись з президентом лише після оголошення нових правил, що викликало сумніви щодо ефективної ролі НКАФ у зміні міграційної політики щодо Куби²⁰⁸. Вересневі опитування громадської думки у Майамі яскраво продемонстрували обурення громадян, пов'язане зі зміною правил переселення – 70% усіх кубинських американців виступали проти нової політики Б. Клінтона²⁰⁹. Прозвучала думка, що Х. Мас Каноса «більше не званий гість у Білому домі», а НКАФ «не формуватиме політику США щодо Куби»²¹⁰. НКАФ продовжував відстоювати свої два основні принципи: «ні» поступкам комуністичній Кубі та «ні» поверненню біженців до Кастро. Згодом НКАФ домогся «компенсації» за рішення Білого дому щодо іммігрантів: збільшення фінансування Радіо і Телебачення Марті та скасування грошових переказів і чартерів на Кубу²¹¹.

1-9 вересня 1994 р. у Нью-Йорку делегації Куби та США обговорили питання міграції і підписали новий Договір, що мав забезпечувати легальність переселення. Сполучені Штати погодились більше не дозволяти кубинцям, затриманим у морі, в'їзд на територію країни, їх мали переправляти в безпечне третє місце. Це

²⁰⁷ Smith J.C. Op. cit. – P.214

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid. P. 215

²¹⁰ Moffett G. Clinton Shuns Potent Anti-Castro Lobby [Електронний ресурс]//The Christian Science Monitor. – June 9, 1995. – Режим доступу: <http://www.csmonitor.com/1995/0609/09011.html> – Назва з екрану.

²¹¹ Smith J.C. Op. cit. – P.215

пояснювалось політикою «безпеки життя в морі». Куба погодилась на превентивні заходи, аби максимально переконати своїх громадян не вдаватись до ризикованих «подорожей» морем. Обидві країни підтвердили свою підтримку резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо прихованого перевезення нелегальних мігрантів. Гавана та Вашингтон домовились співпрацювати для запобігання нелегальним перевезенням. Сполучені Штати погодилися приймати 20 тисяч осіб щорічно, не враховуючи прямих родичів американських громадян. США та Куба погодилися співпрацювати щодо питань добровільного повернення кубинців, затриманих у морі. Однак, країни не дійшли згоди відносно «небажаних» кубинців, хоча домовились продовжувати обговорення²¹².

Як тільки кубинська поліція почала патрулювати пляжі та конфісковувати плоти, кількість біженців значно скоротилась. 10 вересня Берегова охорона США врятувала 1044 особи, 12 вересня – лише 283, 14 вересня – 17 і 18 вересня – жодної. Пік кризи було подолано. На базі Гуантанамо та в Панамі залишалось 30 тис. затриманих кубинських втікачів і Вашингтон заявляв, що вони ніколи не отримають дозвіл на в'їзд до США. В обмін на нові санкції Б. Клінтона проти режиму Ф. Кастро, консервативні кубинські американці підтримали його політику затримання біженців. Але як тільки криза минула, вони почали тиснути на адміністрацію і вимагати, щоб усі затримані були прийняті у США²¹³. Адміністрація Б. Клінтона маневрувала між ультраправими кубинськими американцями, які були проти утримання «поромних» мігрантів на базі Гуантанамо і вимагали більш жорстоких заходів стосовно Куби та громадською думкою США, яка виступала за пошук вирішення проблеми і нормалізацію міграційних відносин²¹⁴.

²¹² Cuban Migration to the United States: Policy and Trends [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> – Назва з екрану.

²¹³ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 78

²¹⁴ Aja Díaz A. La emigración cubana hacia Estados Unidos a la luz de su política inmigratoria [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI – Режим доступу: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/Cuba/cemi-uh/20120821035541/laemig.pdf> – Назва з екрану.

У січні та квітні 1995 р. відбулись зустрічі дипломатів для контролю виконання попередніх угод. Куба знову ставила питання про відсутність вирішення проблеми кубинських біженців на базі Гуантанамо, США не задовольняли завищені міграційні тарифи на Кубі, вони також прагнули поповнити список «небажаних», узгоджений 14 грудня 1984 р., на що Куба не погодилась. 2 травня 1995 р. адміністрація Б. Клінтона та Куба вирішили проблему 33 тис. кубинців, які перебували у Гуантанамо. Новий договір дозволяв цим затриманим в'їхати до США, а усіх перехоплених у морі відправляв назад на острів. Обидві сторони зобов'язались запевнюватись, що стосовно всіх репатрійованих осіб не чиниться ніяких протиправних дій і вони будуть проінформовані про процедури легальної міграції. Звинувачені у нелегальних перевезеннях людей мали відбутися покарання у в'язниці. У результаті договору країни домовились проводити зустрічі двічі на рік для контролю виконання домовленостей. Одразу слід зазначити, що до 2004 р. зустрічей так і не було, оскільки Куба відмовилась обговорювати важливі для США питання: видачу дозволів на виїзд кваліфікованим мігрантам, співпрацю з реєстрації для візової лотереї, необхідність використання кубинських портів Береговою охороною США для репатріації затриманих у морі кубинців, дозвіл Куби на приїзд американських дипломатів для перевірки становища повернутих громадян та зобов'язання Куби приймати «небажаних» для США мігрантів.

Внаслідок ухвалення міграційних договорів було запроваджено принцип «мокрих/сухих ніг». Якщо кубинець не досяг берега (суходолу), його повертали на батьківщину, за винятком тих, хто боявся переслідувань після повернення на острів. Всі хто досяг суходолу перевірялись компетентними установами Сполучених Штатів і могли залишитись у США²¹⁵. Введення нової політики обурило кубинських американців, які вважали, що повертати утікачів до Кастро негуманно. 27 червня 1995 р. Б. Клінтон звернувся до них з поясненнями мотивів такого міграційного рішення. Він наголосив, що першочерговим питанням залишається краще майбутнє

²¹⁵ Cuban Migration to the United States: Policy and Trends [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> – Назва з екрану.

кубинців, а стан системи, яка існувала на острові президент охарактеризував як «глухий кут політично, економічно і духовно». Б. Клінтон звинуватив режим Ф. Кастро у порушенні прав людини (свободи слова, зборів) та погіршенні умов життя. Він також пояснив, що прийом тих осіб, які знаходились на базі Гуантанамо спровокує новий масовий потік мігрантів і тому виникла необхідність у такому рішенні: «Кубинські біженці на поромках, які потрапили на базу Гуантанамо минулого літа будуть прийняті до США, окрім тих, хто за законами США є неприйнятними, – зазначив президент. – Ті, хто намагатиметься нелегально потрапити до США і кого знайдуть у морі, будуть відіслані назад на Кубу. Ми просто не можемо прийняти всіх кубинців, які намагаються приїхати. Ми не можемо дозволити людям ризикувати своїм життям у морі на непристосованих до плавання засобах. Ми не можемо винести вирок жити у забутті у Гуантанамо тисячам молодих людей. Наша нова політика може допомогти уникнути неконтрольованої міграції і вона вже рятує життя». Б. Клінтон пообіцяв не повертати на острів тих, хто можливо зазнаватиме переслідувань. Він також висловив підтримку демократичним опозиціонерам, церквам і організаціям з захисту прав людини²¹⁶. Таким чином, Білий дім наголосив, що правовими засадами міграційної політики США відносно Куби були Закон про уточнення статусу кубинських біженців 1966 р., міграційні договори 1994 р. і 1995 р. та спеціальна міграційна лотерея для кубинців²¹⁷. Спеціальна міграційна лотерея, ініційована у 1994 р. відбулася тричі: у 1994, 1996 і 1998 роках. Кількість зареєстрованих учасників зростала щорічно: у 1994 р. вона склала з 189 тис., у 1996 р. – 433 тис. і 541 тис. у 1998 р. Бажаючі взяти участь у розіграші повинні були бути віком від 18 до 55 років і мали відповісти «так» на два з трьох питань: «Чи закінчили ви середню школу або вищий навчальний заклад? Чи маєте ви досвід роботи мінімум 3 роки? Чи маєте ви родичів у США?» У разі

²¹⁶ Remarks to the Cuban-American Community – June 27, 1995 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=51547> – Назва з екрану.

²¹⁷ Cuban Migration to the United States: Policy and Trends [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> – Назва з екрану.

виграшу, обрана особа отримувала візу на 6 місяців і статус візитера, щодо якого надане поручительство. Обов'язковий для всіх потенційних мігрантів медичний огляд був дійсним протягом року. Подружжя та маленькі діти могли виїхати разом з переможцем лотереї²¹⁸.

Слід наголосити, що явною в цей період стала важлива тенденція серед кубинських американців: повернення на батьківщину перестало бути для них метою, «тимчасовість» міграції зникла. Це засвідчували дані, отримані в результаті опитувань, у яких респонденти оцінювали своє бажання повернутись на острів: на питання «Чи хочете ви повернутись на Кубу?» у березні 1991 р. 15,7% відповіли «Дуже хочу», 11,2% – «Хочу», 17% – «Не дуже хочу», 50,7% – «Зовсім не хочу» і 5,5% не мали відповіді. У жовтні того ж року показники дещо змінились: зросла кількість бажаючих повернутись – «дуже хочу» відповіли 18%, «хочу» – 12%. Кількість тих, хто не хотів повертатись на історичну батьківщину майже не змінилась і становила 50%. У червні 1993 р. збільшилась до 18,8% кількість тих, хто не дуже хотів повернутись, інші показники залишилися більш менш сталими. У березні 1995 р. зменшився відсоток тих, хто дуже хотів повернутись – 15,7%. У червні 1997 р. дуже хотіли повернутись 14% опитаних, 14,7% – хотіли, 18,3% – не дуже хотіли і 51,1 % зовсім не бажав виїздити зі США. Досить цікаво виглядала статистика за жовтень 2000 р., коли явно зросла кількість бажаючих повернутись на Кубу: «Дуже хочу» відповіли 21,2%, «хочу» – 16,5%, «не дуже хочу» – 18,6% і 40,7 % не бажали виїздити²¹⁹. Причинами цього були натуралізація кубинської громади у США та відсутність змін у політиці Ф. Кастро, які б сприяли поверненню на історичну батьківщину.

Найяскравішим та найвагомішим моментом в історії формування кубинської політики першої адміністрації Б. Клінтона стало ухвалення 12 березня 1996 р.

²¹⁸ Cuban Migration to the United States: Policy and Trends [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> – Назва з екрану.

²¹⁹ Díaz-Briquets S., Pérez-Lopez J. The Role of the Cuban-American Community in the Cuban Transition [Електронний ресурс]//Cuba Transition Project – Режим доступу: http://ctp.iccas.miami.edu/Research_Studies/DiazBriquetsPerezLopezCubanAmericansCorrected.pdf – Назва з екрану.

Закону про кубинську демократію і солідарність з народом Куби (Закону Хелмса-Бартона). Його ініціаторами стали двоє республіканців: сенатор Дж. Хелмс та член палати представників Д. Бартон. У 1995 р. сенатор Дж. Хелмс уже намагався проштовхнути проект закону, але не зміг цього зробити. Після трагічного епізоду зі збиттям кубинцями двох приватних літаків, керованих учасниками антикастрівської групи «Брати на допомогу», Конгрес все ж прийняв закон. Майже рік кубинська сторона скаржилась Вашингтону на епізодичні порушення її повітряного простору «Братами на допомогу», які спочатку, використовуючи легкі літаки, займались порятунком втікачів у морі, виявляючи їх плавзасоби. Після розкидання пілотами організації антикастрівських листівок над Гаваною у січні 1996 р., кубинському уряду урвався терпець²²⁰. Ф. Кастро, який зіштовхнувся зі зростаючим дисидентським рухом на острові, вирішив провчити зухвальців. 24 лютого 1996 р. пілот одного з трьох легких літаків моделі Сесна 337, які летіли в бік Куби з Флориди, поінформував кубинський центр управління польотами про свій намір увійти в повітряний простір острова. У відповідь на цю чергову акцію «Братів на допомогу» в повітря піднялись кубинські МіГи, пілоти яких безжально, не зробивши спроб затримати порушників, збили літаки в міжнародному просторі, супроводжуючи свої дії глузливими коментарями в ефірі, які не залишали сумнівів стосовно наявності у них настанов саме на фізичне знищення опонентів режиму. Просторові координати трагедії та зміст ефірних переговорів кубинської ППО були підтверджені Міжнародною організацією цивільної авіації.

Події над Флоридською протокою і велелюдне прощання кубинської громади на стадіоні в Майамі з чотирма загиблими пілотами викликали великий міжнародний резонанс. За таких обставин представник США в ООН М. Олбрайт (держсекретар у 1997-2001 рр.) виступила на спеціально скликаному засіданні Ради Безпеки з надзвичайно різкою заявою, в якій вона, вживши вульгаризми, використані кубинськими військовими пілотами в ефірі, назвала їх керівників і військовиків «боягузами»²²¹. Слова М. Олбрайт викликали фурор навіть в

²²⁰ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 80

²²¹ Albright M. Madam Secretary/M. Albright – Miramax, 2003. – 736 p. – P. 203

американській пресі, яка підтримувала Білий дім. Проте, після її участі у похоронній церемонії в Майамі в статусі офіційного представника Білого дому стало зрозуміло, що адміністрація прийняла виклик Ф. Кастро і вирішила дати жорстку публічну відсіч кубинському диктатору. Як згадуватиме у мемуарах М. Олбрайт, президент Б. Клінтон зазначив, що славнозвісна фраза з її виступу на Раді Безпеки стала «ймовірно найефективнішою в усій зовнішній політиці адміністрації»²²². Така оцінка була не випадковою. За нею стояло розчарування у спроможності Ф. Кастро реформуватись і фактичне визнання безальтернативності для Вашингтона змін курсу щодо Гавани, головним компонентом якого було ембарго. До того, як кубинці збили два емігранські літаки, президент Б. Клінтон був проти Закону Хелмса-Бартона, посиляючись на те, що він суперечить міжнародному праву, погіршить відносини з головними союзниками США та заповнить федеральні суди справами. Європейський союз засудив законопроект і пригрозив подати позов проти США у Світовій організації торгівлі, якщо він стане законом. Канада та Мексика нарікали на те, що законопроект порушує Північноамериканський договір про вільну торгівлю (НАФТА). Лідери союзних держав погрожували санкціями проти американських корпорацій у разі прийняття закону²²³. Відомо, що Б. Клінтон був прихильником Закону про кубинську демократію 1992 р., який він вважав достатнім для регулювання відносин з Кубою. «Закон про кубинську демократію дає нам свободу дій як до посилення тиску на кубинський уряд, так і до певних змін у відповідь на їхні кроки. Це виважене, дисципліноване, прогресивне зближення. Я вірю, що воно працюватиме. Я не знаю, навіщо нам інші юридичні повноваження», – наголошував він²²⁴. Згодом президент був вимушений переглянути свою позицію.

У мемуарах «Моє життя» Б. Клінтон так описує мотиви свого рішення схвалити котроверсійний законодавчий акт: «У нас також виникла внутрішньополітична проблема, коли Куба збила два цивільні літаки, керовані анти-

²²² Albright M. Op. cit. – P. 207

²²³ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 81

²²⁴ Interview with Wolf Blitzer and Judy Woodruff on CNN [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=51225>

кастрівською групою «Брати на допомогу» і вбила 4 особи. Кастро ненавидів групу і листівки з критикою, які розкидувались над Гаваною раніше. Куба наполягала, що літаки були збиті в її авіапросторі. Це не так, але навіть якщо це сталося і в їхньому авіапросторі, збиття все одно порушувало міжнародне право. Я відмінив чартерні рейси на Кубу, заборонив приїзд кубинських чиновників до США, розширив покриття сигналом Радіо Марті, яке доносило ідеї демократії на Кубу і попросив Конгрес дозволити компенсації із заблокованих кубинських активів у США, щоб виплатити їх сім'ям загиблих. Мадлен Олбрайт звернулась до ООН з вимогою про накладання санкцій і повернулась до Майамі, щоб виголосити палку промову перед кубинсько-американською громадою, зазначивши, що ураження літаків було свідченням боягузтва... Я також доручив підписати текст закону Хелмса-Бартона, який посилював ембарго проти Куби і забороняв президенту скасовувати його без узгодження з Конгресом. Підтримка закону була корисною політикою для виборів у Флориді, але він забрав будь-яку можливість для відміни ембарго і покращення відносин з Кубою, якщо я отримав би перемогу на виборах і другий президентський термін. Виглядало так, ніби Кастро намагається змусити нас продовжити дію ембарго, щоб виправдати економічні невдачі свого режиму. Якщо це не було метою, тоді Куба зробила величезну помилку. Пізніше я отримав коротке послання від Кастро, звичайно не напряду, в якому говорилося, що збити літаки було помилкою. Очевидно, він раніше наказав стріляти у будь-який літак, що порушить авіапростір Куби і не відмінив його, коли кубинці вже знали, що прилетять літаки «Братів на допомогу»²²⁵.

Одразу після своєї появи Закон Хелмса-Бартона отримав майже стовідсоткову підтримку серед республіканців, а після інциденту з американськими літаками до них долучилася велика кількість демократів. На нього позитивно відреагувала кубинська громада у Флориді. Однак деякі члени Конгресу все ж не погоджувались з цим документом і не вважали його ефективним для підриву режиму Кастро. Так, наприклад, перед фінальним голосуванням 6 березня 1996 р., конгресмен Д. Рід заявив, що він підтримував демократизацію Куби, але Закон Хелмса-Бартона

²²⁵ Clinton B. Op. cit. – P. 657

суперечить американським інтересам у зовнішній політиці. Він також зазначив, що це збільшить напруження в стосунках між Кубою та США і загрожуватиме мирному переходу до демократії на острові²²⁶. Закон був не єдиним проектом, спрямованим на демократичні зміни на Кубі. Член палати представників від демократів Ч. Ренгел представив 9 лютого 1995 р. «Закон про вільну торгівлю з Кубою». Він передбачав повне скасування ембарго та заборону на подорожі для громадян США, а також передбачав переговори щодо скарг про майно, відібране кубинським урядом²²⁷. Однак, ця ініціатива не отримала підтримки.

12 березня 1996 р. Б. Клінтон підписав Закон Хелмса-Бартон. Він назвав його «сильним, уніфікованим сигналом Сполучених Штатів Гавані про те, що жага кубинського народу до свободи не має заперечуватись». Президент наголосив на посиленні ембарго, а також на тому, що США не терпітимуть атак на своїх громадян і продовжуватимуть підтримувати мирний перехід Куби до свободи та демократії²²⁸.

«Закон про кубинську свободу і демократичну солідарність 1996 року» (повна назва акту), продовжував і посилював ембарго проти Куби. Конгрес США зробив у ньому, зокрема, такі висновки: 1) Економіка Куби скоротилась як мінімум на 60% за останні 5 років у зв'язку з припиненням фінансування колишнім СРСР у розмірі від 5 до 6 млрд. дол. щорічно, роками комуністичної тиранії і поганого економічного менеджменту уряду Ф. Кастро, різким скороченням торгівлі з країнами колишнього СРСР і політикою російського уряду та країн колишнього радянського блоку щодо переведення економічних відносин з Кубою на комерційні засади. 2) У той же час, добробут і здоров'я кубинських громадян значно погіршились через економічний спад і відмову режиму Кастро провести вільні чесні демократичні вибори на Кубі. 3) Режим Ф. Кастро дав чітко зрозуміти, що він не

²²⁶ Dunning J. The Helms-Burton Act: a Step in the Wrong Direction for United States Policy Toward Cuba[Електронний ресурс]//Journal of Urban and Contemporary Law. – Vol. 54. – P. 223 – Режим доступу: http://law.wustl.edu/journal/54/Dunni_.pdf – Назва з екрану.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Remarks on Signing the Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-03-18/pdf/WCPD-1996-03-18-Pg478.pdf>

сприятиме значним політичним реформам, які б відкрили шлях демократії, ринковій економіці та підйому господарства²²⁹. Також зазначалось, що тоталітарна природа режиму Ф. Кастро змусила тисячі громадян ризикувати своїм життям у небезпечних спробах втекти з острова у вільний світ. Підкреслювалось, що Конгрес США «історично та постійно демонструє солідарність свою та американських громадян з демократичними прагненнями кубинського народу». Закон говорив, що «Впродовж останніх 36 років кубинський уряд становив загрозу і продовжує загрожувати національній безпеці США».

Своєю метою Закон визначав: 1) допомогти народу Куби відновити свободу та процвітання і приєднатись до демократичних країн Західної півкулі; 2) посилити санкції щодо уряду Кастро; 3) забезпечувати національну безпеку США у зв'язку з терористичними погрозами з боку режиму Кастро, розкраданням власності громадян США, політичними маніпуляціями уряду Кастро щодо бажання кубинців виїхати і спричинену цим масову міграцію до США; 4) заохочувати проведення вільних і чесних демократичних виборів на Кубі, організованих під міжнародним наглядом; 5) підтримувати і допомагати кубинському народу в перехідному періоді; 6) захищати власників зі США від конфіскацій і незаконних захоплень власності, ініційованих режимом Ф. Кастро²³⁰.

Кубинські товари залишались забороненими, якщо вони: були кубинського походження; перебували на острові або транспортувались через Кубу; були зроблені цілком або частково з кубинських складових. Окремим пунктом виділялась заборона щодо цукру (захист першочергових інтересів США потребував впевненості, що цукор, який ввозиться або надходить для споживання зі складів на територію США не кубинського походження).

Якщо на Кубі матиме місце перехідний, обраний демократичним шляхом уряд, – йшлося у документі, – то США обіцяють: 1) підтримувати самовизначення

²²⁹The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996 (Helms-Burton Act) [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf> – Назва з екрану.

²³⁰ Ibid.

кубинського народу; 2) визнати, що самовизначення кубинського народу є суверенним правом громадян Куби, яке має вільно проявлятися без втручань уряду будь-якої країни; 3) спонукати кубинський народ обрати уряд, який би відображав самовизначення кубинців і т.д.²³¹.

Також закон містив кілька заборон, зокрема, щодо добудови атомної станції Хурагуа, аргументами проти чого були: а) відсутність на Кубі структури, що регулює ядерні питання; б) відсутність на Кубі адекватної інфраструктури для забезпечення безпечної роботи і функціонування станції; в) невідповідність рівня обізнаності працівників станції технологічним вимогам тощо²³².

Закон Хелмса-Бартона викликав багато суперечок серед правознавців. Особливо це стосувалось частини 3, яка дозволяла звертатися за відшкодуванням збитків за націоналізовану Гаваною власність до американських судів, що йшло врозріз з принципом міжнародного права про національність скарг (nationality of claims). За цим принципом можливість відшкодування потребувала американського громадянства потерпілого на момент завдання шкоди. Відповідно до іншого трактування цього принципу країна-ініціатор судового процесу проти іншої держави, яка зашкодила приватній особі, мала показати, що особа є громадянином країни-позивача. Таким чином, конфіскації кубинським урядом майна, що належало кубинським громадянам фактично не могли бути оскарженими у судах Сполучених Штатів²³³.

Проблемним було і питання інвестицій. Закон запроваджував санкції щодо закордонних компаній, які мали вигоду від власності, конфіскованої режимом Ф. Кастро, і намагався стримувати інвесторів, оскільки його автори вважали, що інвестиції сприятимуть підтримці режиму Ф. Кастро. Реакція на Закон Хелмса-Бартона була гучною і різноманітною. Негативно Закон Хелмса-Бартона сприйняли

²³¹ The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996 (Helms-Burton Act) [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf> – Назва з екрану

²³² Ibid.

²³³ Watts A. Nationality of claims: some relevant concepts//Fifty years of the International Court of Justice. – P. 424-439

такі союзники США, як Канада, Мексика і члени Європейського Союзу, оскільки їм не сподобались спроби впливати на їхню зовнішню політику²³⁴.

Кубинські американці хотіли жорсткої політики відносно Куби і прийняття біженців, а отже їх влаштовувало запровадження Закону посилення тиску га Гавану. Більшість населення країни, особливо у регіонах з великим рівнем нелегальної міграції, байдуже ставилась до відносин США та Куби, але виступала різко проти нелегальної міграції. Політика, що відповідала настроям населення щодо іммігрантів, дуже дратувала кубинських американців²³⁵, а це означало, що Закон не в усьому задовольняв кубинських американців, зокрема вони вбачали в ньому надмірний акцент на інтересах національної безпеки США, коли йшлося про мігрантів-нелегалів.

Кубинський уряд не лишився байдужим до такого гучного закону і у відповідь американцям випустив 24 грудня 1996 р. свій Закон №80 (Закон про підтвердження гідності і суверенітету Куби). Його основні положення були такими: «Стаття 1: Стаття 1ша Закону Хелмса-Бартона визнається протиправною, неприйнятною і такою, що не має ніякої юридичної дії. Таким чином будь-яка скарга від юридичної чи фізичної особи з будь-яким громадянством, що базується на ньому, вважається недійсною.

Стаття 2: Закріплюється рішення уряду Куби, розкриті у законах про націоналізацію, які діють понад 35 років, щодо адекватної і справедливої компенсації за націоналізоване у юридичних або фізичних осіб майно, які зараз мають громадянство Сполучених Штатів Америки.

Стаття 3: Компенсації збитків за націоналізоване в наслідок легітимного, врегульованого законами Куби і міжнародного права процесу, американське майно, про що йдеться у попередній статті, можуть обговорюватись між урядами Сполучених Штатів та Куби на засадах рівності і взаємної поваги.

²³⁴ Crane E.H., Boaz D. CATO Handbook for Congress. Policy Recommendations for the 108th Congress/E.H. Crane, D. Boaz – Cato Institute, 2003. – 550 p. – P. 605

²³⁵ LeoGrande W.M. Op. cit. – P. 82

Скарги щодо відшкодування збитків за націоналізацію даного майна мають бути розглянуті з урахуванням права на компенсацію збитків для держави і народу Куби завдані через блокування і будь-яку агресію, відповідальність за яку несуть Сполучені Штати Америки»²³⁶.

Закон обіцяв, що уряд Куби зобов'язується вжити всіх заходів і створити необхідні умови для повного захисту наявних і потенційних закордонних інвестицій на острові та відстоюватиме законні інтереси інвесторів у разі дій, які можуть бути спричинені Законом Хелмса-Бартона.

Незаконною була названа будь-яка співпраця, пряма чи непряма, спрямована на сприяння застосуванню Закону Хелмса-Бартона. Під співпрацею мались на увазі пошук і постачання інформації будь-якому представнику уряду США або іншій особі, яка могла б застосовуватись для використання Закону або надання допомоги в пошуці чи передачі цієї інформації; надсилання, отримання, прийом запиту уряду США, сприяння поширенню або отримання вигоди від будь-яких фінансових ресурсів, які надходять від уряду США або спрямованих ним через своїх представників чи будь-яким іншим чином, якщо це сприятиме застосуванню Закону Хелмса-Бартона; поширення або сприяння поширенню інформації, публікацій, документів або матеріалів пропагандистського характеру уряду США, його агенцій чи партнерів або будь-якого іншого походження з метою застосування Закону Хелмса-Бартона; співпраця з телебаченням чи радіо або іншими засобами поширення інформації та пропаганди з метою сприяння застосуванню Закону Хелмса-Бартона.

Уряд Куби пообіцяв сприяти і не обкладати податками грошові перекази від кубинців, що живуть за кордоном своїм родичам на острові. За Законом №80, кубинці, що проживають за кордоном могли розпоряджатись грошовими рахунками у вільно конвертованій валюті або кубинських песо у банках Куби, а відсотки по цих вкладах не повинні були обкладатись податками. Так само вони могли укладати

²³⁶ Ley de reafirmación de la dignidad y la soberanía cubanas [Електронний ресурс]: сайт "Cuba.cu" – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/antidoto.htm> – Назва з екрану.

договори зі страховими компаніями, а отримувачами страхових полісів могли бути особи, що постійно проживають на Кубі і які не мали б платити податки, отримуючи виплати²³⁷.

Уряд Куби вимагав компенсацій від США за збитки, завдані внаслідок «... економічної, торговельної та фінансової блокади і агресивних дій проти країни, до них будуть додані збитки, завдані злочинцями, розтратчиками, корумпованими політиками і мафіозі, а також вбивцями і мучителями тиранії Ф. Батісти, за чий вчинки відповідальний уряд США, який ухвалив Закон Хелмса-Бартона»²³⁸. Гавана вкотре вирішила показати свою рішучість та незалежність і протистояти політиці США. Палка риторика Закону №80 навряд чи злякала або здивувала Вашингтон, який зі свого боку однозначно продемонстрував вірність підходам попередніх років у визначенні та здійсненні своєї політики стосовно Куби. Цікаво, що попри засудження співпраці за США, уряд Ф. Кастро не відмовлявся від грошових переказів, які були вкрай важливими для його громадян.

3.2. Ключові тенденції в політиці Білого дому відносно Куби в період другої адміністрації Б. Клінтона (1997-2001 рр.)

1996 р., наприкінці якого Б. Клінтон переконливо відстояв своє право на другий президентський термін, як і початок його другої адміністрації були позначені невщухаючими дискусіями навколо Закону Хелмса-Бартона. Зокрема, Європейський Союз ухвалив «Спільну позицію» щодо відносин з Кубою. Її основними пунктами стали: політичний діалог і просування демократії та дотримання прав людини, розвиток співробітництва заради покращення життя людей на Кубі, діалог з громадськими представниками, а також мирними продемократичними опозиціонерами. ЄС висловлював стурбованість відсутністю прогресу у сфері політичних реформ, а також цивільних та політичних прав. Відкриття економіки

²³⁷ Ley de reafirmación de la dignidad y la soberanía cubanas [Електронний ресурс]: сайт “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/antidoto.htm> – Назва з екрану.

²³⁸ Ibid.

Куби мало відбуватись шляхом пожвавлення торгівлі та співробітництва. Членам Європейського союзу дозволялось надавати гуманітарну допомогу, за умови, що вона має поширюватись через неурядові організації²³⁹.

Відкидання європейцями Закону Хелмса-Бартона спонукало Б. Клінтона до застосування своїх повноважень з метою пом'якшення його негативного впливу на стосунки з союзниками. У травні 1998 р. адміністрація Б. Клінтона та ЄС погодились виключити громадян кран-членів Євросоюзу з частини 3 та 4 закону (йшлося про заборону видавати візи керівникам компаній, які мали незаконні прибутки з конфіскованого майна) в обмін на гарантії ЄС не субсидувати інвестиції у конфісковане майно²⁴⁰.

Ухвалення Закону Хелмса-Бартона дало Б. Клінтону на виборах 35% голосів кубинських американців, що на 15% перевищувало їх кількість під час виборів 1992 р. Сполучені Штати виступаючи у ролі захисника прав людини та демократії, своїми санкціями та політикою ізолювання Куби фактично консервували ситуацію на острові. Відчувалась необхідність у зміні політики США щодо острова, котра, однак, синхронізувалась з позицією радикальних кубинських американців, які майже наполягали на відкритому збройному конфлікті. У цих умовах виникла нова тактика у побудові відносин з Кубою, яка базувалась на найменш політизованому аспекті двосторонніх стосунків. Спираючись на Закон про кубинську демократію, уряд США визначив 13 категорій ліцензій американцям для подорожей на Кубу²⁴¹. Адміністрація Б. Клінтона займалась питанням подорожей на Кубу ще з 1993 р. Тоді до урядових чиновників, осіб, які займаються професійною науковою діяльністю, відвідувачів близьких родичів та деяких інших категорій відвідувачів додалися особи, які подорожують з чітко визначеними навчальними або релігійними цілями, а також ті, хто брав участь в акціях відомих організацій захисту прав людини. Для поїздки на Кубу потрібно було отримати спеціальну ліцензію в Управлінні з

²³⁹ Griffith A. The European Union and Cuba: The Common Position [Електронний ресурс]//COHA. – Режим доступу: <http://www.coha.org/the-european-union-and-cuba-the-common-position/> – Назва з екрану.

²⁴⁰ Crane E.H., Boaz D. Op. cit. – P. 605

²⁴¹ Sweig, J. E. Op. cit. – P. 175

контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США. У серпні 1994 р. обмеження на подорожі стали жорсткішими: візити до родичів у рамках загальної ліцензії були заборонені, натомість дозволялась спеціальна ліцензія на відвідування родичів лише у дуже особливих випадках (наприклад, тривала хвороба або серйозне лікування) та для дослідників. Наступного року обмеження були дещо послаблені і з метою просування демократії та вільного обміну думками, дозволялись загальні ліцензії для кубинських американців, які щорічно відвідували своїх родичів на острові. Тепер йшлося про фактичну лібералізацію т. зв. ліцензування і відповідно істотне розширення переліку осіб, які легально могли подорожувати на Кубу. Також додалися спеціальні ліцензії для незалежних журналістів. Істотно змінювалась позиція Білого дому і з питань транспортного сполучення з островом. Ухвалення Закону Хелмса-Бартона погіршило відносини Вашингтона та Гавани, але у 1998 р., після візиту Папи Івана Павла II на Кубу, Б. Клінтон відновив ліцензування прямих чартерних рейсів на острів. 9 авіакомпаній змогли перевозити пасажирів з аеропорту Майамі в Гавану. Наступного року Б. Клінтон дозволив літати з Нью-Йорка та Лос Анжелеса. Максимальна лібералізація урядового контролю за поїздками американців на Кубу мала наслідком помітне збільшення пасажиропотоку. З 1999 р. загальна ліцензія дозволяла подорожі для досліджень, а спеціальна – надавалась для навчальних, релігійних, спортивних та інших видів діяльності. Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США розглядало кожний випадок в індивідуальному порядку. Візит до родичів став можливим за наявності будь-якої ліцензії, а процес її отримання дещо спростився²⁴². На останній рік другого терміну Б. Клінтона більше 200 тис. американців відвідали Кубу, половина з яких були кубинськими американцями²⁴³.

У січні 1997 р. адміністрація Б. Клінтона розробила документ під назвою «Підтримка демократичних перетворень на Кубі». У вступному слові зазначалось, що цей документ «визначає допомогу, яку шукатиме Куба під час перехідного

²⁴² Sullivan M.P. Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL31139.pdf> – Назва з екрану.

²⁴³ Sweig, J. E. Op. cit. – P. 175

періоду до демократії і засоби, якими США та міжнародна спільнота може допомогти»²⁴⁴. Також було сказано, що документ не мав на меті передбачити конкретні обставини чи час перетворень на острові, а був створений, щоб розвіяти хибні уявлення про майбутні виклики та можливості. Куба характеризувалась як єдина країна у Західній півкулі, яка не мала демократії та ринкової економіки і єдина учасниця колишнього Радянського блоку, яка навіть не знаходилась у перехідному до демократії періоді. Режим Ф. Кастро звинувачувався у порушенні прав людини та невдалому економічному курсі. «Базуючись на досвіді останнього десятиліття, можна передбачити, що якщо дати можливість обирати, кубинський народ, так само як інші народи Західної півкулі та колишні члени Радянського блоку, вибере демократію та засновану на ринкових засадах економіку»²⁴⁵ – йшлося у документі. Головною умовою для відновлення відносин між двома країнами називалась наявність перехідного уряду – «уряду, який спрямовує свою діяльність на створення повністю демократичного, плюралістичного суспільства». Після виконання цієї умови, США обіцяли нормалізацію відносин, відміну економічних санкцій та двостороннє відновлення торгівлі. США навіть погоджувались вступити у діалог щодо військової бази Гуантанамо. Майбутня допомога планувалась за такими напрямками: забезпечення першочергових гуманітарних потреб, допомога побудувати головні демократичні інституції, допомога встановити політику стимулювання приватного сектора, довгострокових потреб та шляхів залучення інвестицій для відновлення економіки²⁴⁶. Дотримання прав людини та відбудова демократичного суспільства мали бути досягнуті з допомогою ООН та ОАД, а також через неурядові організації і незалежні засоби масової інформації. Для розвитку демократії передбачалась багатопартійна система, яка б мала забезпечити політичний вияв багатьох позицій. Зазначалось, що Куба мала дуже хороші шанси

²⁴⁴ Support For a Democratic Transition in Cuba [Електронний ресурс]: сайт “City University of New York” – Режим доступу: <http://web.gc.cuny.edu/dept/bildn/cuba/publications/usacubarelations/supportforademocratictransition.pdf> – Назва з екрану.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

швидко піти шляхом перетворень через відсутність серйозних внутрішніх конфліктів, спілкування однією мовою, високий рівень освіченості населення і т.д.²⁴⁷. Документ носив скоріше рекомендаційний характер і не став серйозним кроком у зміні політики США щодо Куби. У подальшому адміністрація Дж. В. Буша створить свій набагато більш масштабний, але дуже схожий за змістом план щодо допомоги демократизації острова.

В рамках просування демократії на Кубі уряд Б. Клінтона виділив 2,1 млн. доларів у 1998 р. на 10 програм допомоги дисидентам і неурядовим організаціям. 4 з них адміністрували представники кубинської еміграції, які отримали приблизно 1,2 млн. доларів для підтримки політичної опозиції, активістів боротьби за права людини і незалежних журналістів. Агенція міжнародного розвитку США загалом виділила 2,75 млн. доларів на розбудову демократії на Кубі, яку проголосив Закон Хелмса-Бартона, хоча кубинські мігранти і скаржились, що деякі минулі програми, наприклад, академічний обмін США та Куби, мало сприяли демократизації режиму на острові. Головними учасниками у боротьбі за демократизацію стали такі емігрантські групи як Інститут задля демократії (заснований у 1996 р.), який отримав 400 тис. доларів на постачання продуктів харчування, медикаментів та літератури що стосувалась прав людини і вільного ринку; Центр вільної Куби отримав таку ж суму для відправки продемократичних книжок, памфлетів та відео, а також для надсилання експертів з питань роботи профспілок, журналістики та прав людини; 250 тисяч отримала робоча Група кубинських дисидентів, яка підтримувала діяльність мирних анти-кастрівських активістів; 120 тис. доларів отримала некомерційна група з Майамі «Куба Фрі Прес», яка отримувала матеріали 25 опозиційних журналістів і поширювала їх²⁴⁸. За цих нових обставин фактично змінювались умови діяльності провідних антикастрівських емігрантських

²⁴⁷ Support For a Democratic Transition in Cuba [Електронний ресурс]: сайт “City University of New York” – Режим доступу: <http://web.gc.cuny.edu/dept/bildn/cuba/publications/usacubarelations/supportforademocratictransition.pdf> – Назва з екрану.

²⁴⁸ Tamayo J.O. American dollars committed to building Cuban democracy [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – October 25, 1998. – Режим доступу: <http://www.cubanet.org/CNews/y98/oct98/26e6.htm> – Назва з екрану.

організацій, що базувались у США. Нова міжнародна ситуація, події на Кубі та зміни у Вашингтоні висували нові вимоги до старих структур і потенційно відкривали перспективи для нових.

Відомий Національний кубинсько-американський фонд, який після передчасної смерті у 1997 р. Х. Мас Каноси очолив його син Х. Мас Сантос, виступав проти будь-яких змін у політиці США щодо Куби. Фонд виправдовував ембарго через те, що Ф. Кастро – комуністичний диктатор, який принижував свій народ, забрав власність іноземних фірм і загрожував безпеці американських інтересів. Скасування ембарго, на думку Фонду, могло загрожувати проведенню економічних та демократичних реформ у Латинській Америці²⁴⁹. Натомість чимало кубинських американців мали застереження щодо такої позиції через своїх родичів на Кубі, які страждали від наслідків цієї політики. Прибічники блокування торгівлі зазначали, що Куба може вільно торгувати з іншими країнами і таким чином не залежати від США. Обговорювання проблеми ембарго в рамках Фонду і кубинської спільноти в США почало набувати більш риторичного характеру.

Важливі явища у 1990-х рр. спостерігались і у масовій свідомості кубинських американців. Протягом 1990-х позиція кубинських американців щодо своєї батьківщини та кубинської політики США зазнавала змін. Це засвідчують результати опитувань, проведених Міжнародним університетом Флориди. Наприклад, у березні 1991 р. близько 80% опитаних очікували значних політичних змін на Кубі в наступні 5 років, у жовтні 2000 р. – лише 56,1% очікували їх через 6 або більше років. У 1991 р. 40% підтримували діалог між урядами, опозицією та емігрантами, а в 2000 цей показник виріс до 52%. На початку 1990-х ембарго підтримували 87%, а в 2000 р. кількість прихильників цієї політики зменшилась до 62,4%. У травні 1993 р. близько 50% висловились за дозвіл продавати медикаменти Гавані, у 2000 р. – більше 66%. З приводу фірм, які продають продукти харчування на острів, лише 25% висловлювали підтримку в 1993 р., в той час як у 2000 цифра

²⁴⁹ Lamrani S. El lobby cubano en Estados Unidos de 1959 hasta nuestros días [Електронний ресурс]//Rebelión. – Режим доступу: <http://www.rebelion.org/docs/3255.pdf> – Назва з екрану.

зросла до 56,1%. У 1991 р. вільне відвідування Куби підтримувало 44% опитаних, у 2000 р. – 53%. Досить стабільною у вищезгадані роки залишалась підтримка вторгнення США на Кубу – 63 і 60%.²⁵⁰ Кубинська громада у США все більше схилялась до необхідності застосовувати не тільки жорсткі заходи (ембарго, заборону подорожей), а й намагались знайти спільну мову за столом переговорів. Натомість, суспільний вплив кубинської громади, настанови якої щодо Куби на загал ставали більш гнучкими, зміцнювався.

Ситуацію в американсько-кубинських відносинах та сприйняття американцями кубинського режиму засвідчила наприкінці президентства Б. Клінтона історія з т. зв. «кубинською п'ятіркою». У вересні 1998 р. В Майамі було заарештовано п'ятьох офіцерів кубинської розвідки, які, маючи громадянство США, здійснювали масштабне агентурне проникнення та збір інформації стосовно американських оборонних об'єктів та антикастрівських іммігрантських організацій (зокрема «Братів на допомогу»). Суд над заарештованими почався в листопаді 2000 р. і після семи місяців розгляду справи завершиться визнанням рішенням журі присяжних всіх підсудних винними за всіма пунктами звинувачення. Згідно з вироком судді, один із підсудних отримав два довічних ув'язнення, двоє – довічне, один – 19 років, а ще один – 15 років в'язниці. Незважаючи на те, що в подальшому адвокати засуджених, після численних апеляцій, зможуть істотно скоротити їх терміни за ґратами, четверо з них (на початок 2014 р.) перебуватимуть у спеціальних блоках максимальної ізоляції, призначених для утримання особливо небезпечних для країни злочинців. Формально обґрунтовані дії американської правоохоронної системи за таких обставин виглядатимуть, як відплати Фіделю за вбивство учасників групи «Брати на допомогу». На Кубі ж «п'ятірка» буде піднята на щит офіційної пропаганди, а все це разом лише додасть конфліктності міждержавним відносинам на берегах Флоридської протоки. Природньо, що в такій атмосфері впевненіше починали почувати себе кубинсько-американські групи впливу.

²⁵⁰ 2000 FIU Cuba poll [Електронний ресурс]: сайт “Florida International University” – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba2000/index.html> – Назва з екрану.

Драматичною сторінкою в історії кубинської політики Вашингтона років адміністрації Б. Клінтона став випадок з маленьким кубинським хлопчиком Еліаном Гонсалесом. Він же був прикметним прикладом впливовості кубинської громади, зокрема, у Флориді і водночас схильності Вашингтона до ухвалення рішень врозріз з думкою впливової антикастрівської еміграції. 27 листопада 1999 р. Е. Гонсалеса врятували біля берегів Флориди. Він разом з матір'ю та ще 14 кубинцями-нелегалами направлявся до США. Їхній човен потонув і хлопчик був знайдений у тяжкому стані після загибелі матері й 30 годин, проведених у відкритому морі. Рідні Еліана з міста Карденас (провінція Матансас) не знали нічого про подорож, підготовану вітчимом хлопчика. Двоюрідний дідусь Ласаро Гонсалес, даючи перше інтерв'ю на американському телебаченні сказав, що «... якби рідні Еліана в Карденасі знали про нелегальний виїзд хлопчика, він би ніколи не побачив море...»²⁵¹.

У справу активно втруtilись представники Національного кубино-американського фонду, які вважали, що дитині краще буде залишитись у США. Оскільки вони мали широкий доступ до засобів масової інформації, випадок перетворився на цілу інформаційну кампанію. Кубинські родичі, дізнавшись, що хлопчик вижив і перебуває у лікарні Майамі, попросили доглядати його місцевих рідних, доки Еліана не повернуть на Кубу. Служба імміграції та натуралізації США, без врахування позиції батька та вимог кубинського уряду, надала двоюрідному дідусю Л. Гонсалесу тимчасову опіку над дитиною. НКАФ вирішив використати випадок на свою користь і залишити Еліана у Майамі, хоча його рідний батько мав право вимагати повернення дитини на батьківщину. Хлопчик мав повернутися на Кубу не пізніше, ніж через тиждень. Але цього не сталося. Крім надання тимчасової опіки, було подовжено термін перебування Еліана у США до Різдва 1999 р. Цей час

²⁵¹ Morales Domínguez E., Ofelia Rodriguez M. Algunas reflexiones sobre el impacto del caso Elian en la política hacia Cuba [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/ELIAN.PDF> – Назва з екрану.

був потрібен щоб відповісти на вимогу батька про повернення дитини, підтримувану кубинським урядом²⁵².

Через 41 день від початку історії Еліана, 5 січня 2000 р. Служба імміграції та натуралізації, Управління юстиції та президент Б. Клінтон заявили, що хлопчик мав повернутись до батька, однак, ніяких конкретних заходів не було вжито, а дитина продовжувала перебувати у Майамі. Нарешті, 9 березня 2000 р., суддя Флориди К. М. Мур ухвалив рішення, яке встановлювало порушення закону Службою імміграції та натуралізації та Управлінням юстиції. Еліан мав повернутись на Кубу. Рішення не було виконано, більше того, в суді округу Атланта розпочався розгляд апеляції, поданої родичами хлопчика. Водночас, батько дитини, Хуан Мігель Гонсалес, знаходився у Вашингтоні і не мав змоги побачити свого сина. Довгі переговори знову не дали відчутних результатів. Нарешті, Б. Клінтон вирішив втрутитись у справу, щоб повернути Еліана батькові. 22 квітня після операції за участі спеціального, озброєного до зубів підрозділу федеральних агентів, дитина була передана батькові і під цілодобовою охороною возз'єднана родина повернулась на Кубу як національні герої²⁵³.

Описаний випадок мав значний резонанс у суспільстві. Опитування громадянської думки у 2000 р. показали, що за подіями активно стежили 34% населення США, 44% були менш активними, але все одно цікавились історією і лише 21% залишились байдужими. 60% виступали за повернення хлопчика з батьком на Кубу, 33% – за проживання у США. 48% опитаних вважали, що якби Еліан залишився у США, це б погіршило стосунки між країнами²⁵⁴. Американська громадськість у перебігу цих подій стала більше звертати увагу на природу режиму

²⁵² Morales Domínguez E., Ofelia Rodriguez M. Algunas reflexiones sobre el impacto del caso Elian en la política hacia Cuba [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cese/Articulos/ELIAN.PDF> – Назва з екрану.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Newport F. Increasing Number of Americans Say Elian Gonzalez Should Go Back to Cuba [Електронний ресурс]//Gallup. – January 28, 2000. – Режим доступу: <http://www.gallup.com/poll/3292/Increasing-Number-Americans-Say-Elian-Gonzalez-Should-Back-Cuba.aspx> – Назва з екрану.

Ф. Кастро, порушення прав людини на Кубі. І хоча більшість підтримувала батька, втручання Ф. Кастро у справу не сприймалось позитивно. Справа Еліана також мала суто політичні наслідки: А. Гор на виборах 2000 р. серед кубинських американців отримав лише 20% голосів порівняно з 80% Дж. В. Буша, що було на 15% менше, ніж під час перемоги демократів у 1996 р.²⁵⁵

Стан світової економіки також не міг не вплинути на зміни в американській політиці щодо Куби. Становище кубинської економіки було вкрай поганим: ціни на цукор стабільно низькими, на нафту – високими, кількість туристів – зменшувалась. На початку 1990-х, після розпаду СРСР, Ф. Кастро запровадив м'які економічні реформи у сільському господарстві, які дозволяли кубинцями мати долари, лібералізували обмежені іноземні інвестиції та надавали можливість відкривати малий бізнес. З 1997 р. реформи сповільнились, деякі навіть були згорнуті. Дехто на Кубі хотів би розвивати китайську модель економіки, але кубинське керівництво вважало, що економічна відкритість може сприяти політичній відкритості. Куба зблизилась з Китаєм у зв'язку з інвестуванням та відкриттям і роботою невеликої станції для прослуховування каналів зв'язку із США. Гавана продовжувала підтримувати тісні відносини з такими проблемними країнами як Іран, Ірак, Північна Корея, Лівія та контактувала з терористичними, антиамериканськими групами по всьому світі, зокрема з ФАРК та ЕЛН у Колумбії, ЕТА з Іспанії та Організацією Визволення Палестини. Вагомою проблемою залишалось перевезення колумбійських наркотиків через територію Куби. За таких обставин у Сполучених Штатах помітно зросла кількість громадян скептично налаштованих щодо політики ембарго, дипломатичного тиску та військових операцій.

Важливим фактором підтримки уряду Ф. Кастро в 2000-му році стала Венесуела. Кубинський лідер дуже прихильно ставився до У. Чавеса, який в свою чергу вважав його «політичним наставником»²⁵⁶. У жовтні було підписано Договір про співпрацю між Кубою та Венесуелою за яким Гавана зобов'язувалась надавати своїх спеціалістів різних галузей для роботи у Венесуелі в обмін на нафту та її

²⁵⁵ Sweig, J. E. Op. cit. – P. 179

²⁵⁶ Erikson D.P. Op. cit. – P. 256

похідні обсягом 53 тис. барелів щодня²⁵⁷. Договір включав співпрацю у розвитку цукрової промисловості Венесуели, туристичної галузі, сільського господарства, продажу вакцин і медикаментів, освіти тощо. Наприклад, кубинські лікарі мали надавати послуги у найбільшій районах Венесуели та безкоштовне навчання місцеву персоналу. Куба гарантувала своїм працівникам заробітну плату, а Венесуела – проживання, харчування і внутрішній транспорт²⁵⁸. Поступово Боліварійська республіка стала найважливішим економічним партнером Гавани після розпаду СРСР.

У жовтні 2000 р. Б. Клінтон підписав Закон про реформування торговельних санкцій і експортне зростання, який дозволив американським виробникам продавати сільськогосподарські продукти та медикаменти Кубі, але забороняв уряду острова отримувати кредити від США, тому оплата мала здійснюватись готівкою²⁵⁹. У день, коли Сенат США ухвалив цей закон, Кастро вивів 800 тис. кубинців на вулиці Гавани у марші протесту²⁶⁰. Після ухвалення Закону про реформування торговельних санкцій і експортне зростання та в наслідок урагану «Мішель» у листопаді 2001 р. частково відновились торгівля між США та Кубою. У 2002 р. перші кораблі з американським рисом відправились на острів, а у 2004 р. США стали найбільшим постачальником сільськогосподарських продуктів на Кубу і перевищили поставки з ЄС та Бразилії. У 2004 р. Куба імпортувала зі США сільськогосподарських товарів на сумму 392 млн. доларів, що дорівнювало 42% від

²⁵⁷ Convenio Integral de Cooperación entre la República de Cuba y la República Bolivariana de Venezuela [Електронний ресурс]: сайт “Venezuela.justia.com” – Режим доступу: <http://docs.venezuela.justia.com/federales/leyes-internacionales/convenio-integral-de-cooperacion-entre-la-republica-d-cuba-y-la-republica-bolivariana-de-venezuela.pdf> – Назва з екрану.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act. Title IX [Електронний ресурс]: сайт “Foreign Agricultural Service” – Режим доступу: http://www.fas.usda.gov/itp/cuba/title_ix.html – Назва з екрану.

²⁶⁰ Pérez-Stable M. The United States and Cuba. Intimate enemies/M. Pérez-Stable – New York: Routledge. – 2011. – P. 75

її загального імпорту такої продукції²⁶¹. Дані Міністерства торгівлі США дещо відрізнялися і становили більше 404 млн. доларів у 2004 р.²⁶² Проте такі зрушення у двосторонніх відносинах істотно не міняли політичних позицій, на яких продовжували перебувати ті, хто мав стосунок до формування політики Вашингтона щодо Куби. Незмінна природа режиму Ф. Кастро та непохитність його американських опонентів, зокрема у лавах кубинської імміграції, диктували Білому дому тверду лінію стосовно Гавани.

Отже, адміністраціям Б. Клінтона, які за часом збігались з періодом пошуків нової міжнародної стратегії США постбіполярної епохи, не вдалося ефективно змінити курс Білого дому щодо кубинського режиму і підштовхнути останній до демократичних реформ. Іншим прикметним аспектом американської політики щодо Куби стали законодавчі зусилля, спрямовані на закріплення і посилення ембарго. Ухвалення Закону Хелмса-Бартона після трагічного збиття літаків з антикастрівськими активістами з одного боку стало поступкою для кубинських радикалів, а з іншого – дратівливим і насторожуючим фактором для міжнародної спільноти. Вашингтон намагався знайти інші шляхи впливу на кубинський режим: наприклад, збільшивши кількість категорій населення, які могли відвідувати Кубу та фінансуючи дисидентські організації на острові. Однак, все це не змінило природу режиму. Разом з обережною позицією американської влади з питання імміграції кубинців до США, вищезначені явища полишили враження суперечливості підходів офіційної Америки до проблеми відносин з Кубою.

²⁶¹ U.S. Agricultural Sales to Cuba: Certain Economic Effects of U.S. Restrictions [Електронний ресурс]//U.S. International Trade Commission. – Р.5 – Режим доступу: http://www.usitc.gov/publications/332/working_papers/ID-22.pdf – Назва з екрану.

²⁶² U.S. Exports to Cuba by 5-digit End-Use Code 2003-2012 [Електронний ресурс]: сайт “United States Census Bureau” – Режим доступу: <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/product/enduse/exports/c2390.html> – Назва з екрану.

РОЗДІЛ 4. КУРС ВАШИНГТОНА ЩОДО ГАВАНИ В РОКИ АДМІНІСТРАЦІЙ ДЖ. В. БУША (2001-2008 рр.)

4.1. Політика Вашингтона щодо Гавани у 2001-2004 рр.: суперечності пошуків нових підходів першою адміністрацією Дж. В. Буша

Випадок маленького Е. Гонсалеса зіграв не останню роль у прийнятті виборцями рішень на президентських виборах у 2000 р. Після перерахунку голосів у вирішальному штаті Флорида, в якому вплив кубинської громади був особливо значним, республіканець Дж. В. Буш отримав перемогу. Передвиборчі платформи обох кандидатів не обіцяли радикальних змін у політиці нового президента – обидві партії наголошували на необхідності відстоювати демократію, права людини і політичні свободи на острові. Демократи заявляли, що будуть фінансувати і підтримувати радіостанції для просування цих ідей (Радіо Свобода, Радіо Європа, Радіо Марті). Республіканці відзначили важливу роль інформаційної підтримки, вимагали визволення всіх політичних в'язнів, легалізації мирних протестів, дозволу на діяльність опозиції, розвитку свободи слова і проведення демократичних виборів²⁶³.

Перерахунок голосів і перемогу Дж. В. Буша на Кубі сприйняли як наслідок діяльності антикастрівських лобістів з Флориди, які не могли забути історію з Еліаном. Опитування громадської думки показувало, що підтримка А. Гора серед кубинсько-американських виборців знизилась до 7 %, а Дж. В. Буша підтримувало 75%²⁶⁴. Куба ж не очікувала від виборів значних змін. Тижневик «Трабахадорес» назвав ці вибори «найнуднішими виборами за весь час» і характеризував кандидатів Дж. В. Буша і А. Гора як «майже однакових». Ф. Кастро відгукнувся про кандидатів

²⁶³ Party platforms on Cuba [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – August 14, 2000. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/platforms.htm> – Назва з екрану.

²⁶⁴ Exile's support for Gore is low [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – August 14, 2000. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/gore.htm> – Назва з екрану.

так: «Жоден з них мене не цікавить. Я не очікую нічого від них»²⁶⁵. Проте спостерігачі за політикою США відносно Куби очікували більш жорсткого підходу з боку нового господаря Білого Дому, ніж у попередньої адміністрації, яка дещо послабила тиск на острів. Такі очікування, як виглядає, були цілком логічними, зважаючи на погляди Дж. В. Буша та його найближчого політичного оточення, відповідального за президентську зовнішньополітичну стратегію. В своїх мемуарах К. Райс, яка у першій адміністрації Дж. В. Буша виконувала обов'язки радника глави держави з питань національної безпеки, зазначає: «Президент і я сама поділяли глибоке презирство до комуністичної Куби і не терпіли закликів «достукатись» до кривавого диктатора Фіделя Кастро, який запам'ятався мені головним чином через його недалекоглядне рішення розмістити на своїй території радянські ракети, націлені на Сполучені Штати»²⁶⁶.

Досить показовим стало призначення Дж. В. Бушем кількох кубинських американців на посади, тісно пов'язані з політикою щодо Куби. Лобіст з Вашингтона О. Рейх став заступником держсекретаря з питань Західної півкулі, дипломат Л. Гітерес – його помічником, військовий полковник Е. Гонсалес був призначений відповідальним за регіон Карибів і Центральної Америки Ради національної безпеки, А. Франко – керівником з питань Латинської Америки в Агентстві США з міжнародного розвитку, а М. Тамарго став головою Комісії з розгляду претензій іноземних держав. Всі ці чиновники прибули до США дітьми або підлітками²⁶⁷. Кубинські американці здобували більше політичної ваги і доступу до формування політики щодо Куби.

Кубинські лобісти також нарощували фінансовий вплив на членів Конгресу та кандидатів у президенти. Сума їх грошових внесків у виборчі фонди зростала від 180 тис. доларів щорічно у 1979 р. до 1,7 млн. в 1996 р. Загальна сума кубинських

²⁶⁵ Cuba greets U.S. elections with yawn [Електронний ресурс]//CNN. – November 7, 2000. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/yawn.htm> – Назва з екрану.

²⁶⁶ Rice C. No Higher Honor. A Memoir of My Years in Washington/C. Rice – N.Y.: Crown Publishers, 2011. – P. 311

²⁶⁷ Schoultz L. Op. cit. – P. 516

фінансових надходжень, залучених у виборчий процес з 1979-2000 рр., склала близько 9 млн. доларів на федеральному рівні. Хоча кубинські американці вважались республіканцями, 60% коштів ними жертвувались демократам. На законодавчому рівні 56% фінансування здійснювалось на користь кандидатів-демократів, а на президентському республіканці отримали близько 70% надходжень. Фінансовими можливостями кубинське лобі поступалось лише єврейському, але коли йшлося про фінансову участь у виборах членів Конгресу і кандидатів у президенти, кубинські американці були попереду всіх. Найбільші суми сплачувались у 1995-1996 рр. під час прийняття закону Хелмса-Бартона, який вводив низку нових економічних санкцій щодо острова. Саме тоді демократи отримали 71% виплат²⁶⁸. Про тісні зв'язки сім'ї Бушів і кубинського лобі було відомо давно. Дж. Г. В. Буш і його син Дж. В. Буш отримали значну електоральну фінансову допомогу від кубинських лобістів – 165 225 доларів і 114 550 доларів відповідно²⁶⁹.

Така позиція американських кубинців мала насамперед політичну мотивацію. Зі свого боку ділові кола все більше схилялись до прагматичнішого підходу до режиму в Гавані. За підрахунками американської Комісії з міжнародної торгівлі, через ембарго фірми зі США втрачали від 684 млн. до 1,2 млрд. доларів на рік, програючи своїм закордонним конкурентам²⁷⁰. Натомість сумарний щорічний дохід Куби зріс з 243 млн. до 1,95 млрд. доларів у період з 1990 по 2000 рік. Туризм став основним джерелом доходу національної економіки острова, приносячи 43% іноземної валюти, а також даючи роботу 9% робочої сили. Основну роль у галузі зіграли іноземні інвестиції від більше ніж 30 компаній, які вклали 1 млрд. доларів з 1990 року²⁷¹. Згідно з підрахунками, близько 80 тис. американців, не включаючи кубинських американців, відвідували Кубу щороку. Деякі перебували там легально, завдяки журналістським або культурним обмінам чи університетським програмам.

²⁶⁸ Lamrani, Salim. Op. cit. – P. 108

²⁶⁹ Ibid. P. 113

²⁷⁰ Clarke J.G., Ratliff W. Time for a Reality Check on U.S. Policy toward Cuba// Policy Analysis. – October 31, 2001. – P.3

²⁷¹ Ibid. P.10

Інші проникали через треті країни або морем.²⁷² У 2000 р. відбулось близько 3400 бізнес візитів американців на острів. Адміністрації портів таких міст як Новий Орлеан, Хьюстон, Джексонвіль і Бейтон Руж регулярно відвідували кубинських колег. Більше 700 американських компаній зареєстрували 3000 торгових марок на Кубі. Кубинські чиновники відмічали, що ембарго має односторонній характер. У кубинських законах немає перешкод для роботи або інвестицій на острові. Вони також зазначали, що не варто очікувати преференційних умов у випадку відміни ембарго. Кубинські американці, які традиційно були найбільшими прихильниками ембарго, також почали сумніватись в його ефективності. Згідно з опитуванням, проведеним у жовтні 2000 р. Міжнародним університетом Флориди, три чверті кубинських американців не вважали, що ембарго працює добре або взагалі працює. Самі вони переказували 800 млн. доларів щорічно своїм родичам і друзям, а якщо врахувати перекази від всіх кубинців, що проживали закордоном, то обсяг надходжень складав 1 млрд. дол.²⁷³.

25 жовтня 2000 р. у Центрі міжнародної політики пройшла конференція, присвячена питанням торгівлі сільськогосподарськими товарами між США та Кубою. Учасники висловили свою думку з приводу можливого дозволу продавати продукти харчування і медикаменти Кубі, Лівії, Судану, Ірану та Північній Кореї. Опитування громадської думки на той момент відображали підтримку відповідної поправки до законопроекту про сільськогосподарські асигнування, запропонованої республіканцем Дж. Незеркатом. Однак, проект було заблоковано (не обійшлося без втручання представників кубинських американців)²⁷⁴. На конференції виступали виробники сільськогосподарської продукції США, а представники кубинської сторони висловлювали свої міркування щодо торгівлі між країнами. Наприклад, Д. ДеЛафер – голова Асоціації американських виробників рису, говорив про

²⁷² Clarke J.G., Ratliff W. Op. cit. – P. 13

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Smith W., Waldner K.L. Conference probes potential for U.S.-Cuba farm trade [Електронний ресурс]//Center for International Policy. – Conference Report. – February 5, 2001. – Режим доступу: <http://www.ciponline.org/research/html/conference-probes-potential-for-us-cuba-farm-trade> – Назва з екрану.

сподівання фермерів отримати доступ на ринок Куби. За його словами, Куба могла б споживати стільки рису, скільки виробляє штат Техас і тому він та його однодумці продовжують боротись за відкриття торгівлі. Співробітник кубинської секції представництва інтересів Г. Мачін погодився з думкою, що Куба – природний ринок для сільськогосподарських продуктів зі США через географічну близькість, історичні традиції торгівлі і взаємну зацікавленість у продукції. Він відзначив, що після розпаду СРСР у 1991 р., кубинський уряд був змушений диверсифікувати свої торговельні зв'язки. Таким чином, Європа, Канада та Латинська Америка стали основними партнерами острова. Уряд витрачав 1,4 млрд. доларів на імпорту продуктів харчування щорічно і ця цифра постійно збільшувалась. Куба завжди шукала кращих умов і цін на продукти. Наприклад, рис імпортувався з В'єтнаму, Китаю і Таїланду. Через значну відстань транспортування, на 30% зростала ціна, а доставка тривала більше 50 днів. На противагу цьому, корабель з Нового Орлеану долав відстань до Гавани за 4 дні²⁷⁵. Проте, політичні умови не давали можливості скористатися вигідними для торгівлі географічними умовами.

Колишня голова Комісії з міжнародної торгівлі П. Стерн наводила такі статистичні дані на підтримку відміни ембарго: навіть часткова його відміна на торгівлю продуктами харчування і медикаментами, додала б 400 млн. доларів до експорту впродовж 5 років і створила приблизно 6 тисяч робочих місць. Ці оцінки збіглися з дослідженням 2000 р., проведеним Міністерством сільського господарства США, яке розраховувало доходи від торгівлі з Кубою на рівні 300-500 млн. доларів щорічно. Однак, на думку П. Стерн політичний фактор залишався визначальним і диктував швидкість та інтенсивність економічної взаємодії. З боку США необхідною була лібералізація ембарго, а Куба мала провести реформи у своїй плановій економіці.

Учасники конференції також звернули свою увагу на торгівлю цукром. Голова «Кубасукар» А. Гітеррес Мадрігал, відзначив визначальну роль цукрової

²⁷⁵ Smith W., Waldner K.L. Conference probes potential for U.S.-Cuba farm trade [Електронний ресурс]//Center for International Policy. – Conference Report. – February 5, 2001. – Режим доступу: <http://www.ciponline.org/research/html/conference-probes-potential-for-us-cuba-farm-trade> – Назва з екрану.

промисловості в експорті Куби. Галузь поступово відновлювалась після розпаду СРСР. Основним завданням стало виробництво високоякісної продукції і отриманні максимальних прибутків від похідних товарів. А. Гітеррес Мадрігал також констатував, що відновити хоча б невелику частку торгівлі зі США неможливо. Було згадано також і про націоналізовану кубинцями власність американських громадян, проблема якої навряд чи могла б сприяти відновленню торгівлі. Навіть якщо торгівля була б відновлена, це питання не можна було залишити відкритим. Куба давно пропонувала формулу для відшкодування збитків, яка не задовольнила США. Після відкриття секції представництва інтересів у 1977 р. питання знову піднімалось, але США не хотіли вступати у переговори, які могли бути розцінені як нормалізацію відносин²⁷⁶.

Після трагічних подій 11 вересня 2001 р. зовнішня політика США зіштовхнулась з новими викликами і завданнями, пріоритетним серед яких ставала боротьба з міжнародним тероризмом. Куба відгукнулась і запропонувала свою допомогу, щоб подолати наслідки атак. Крім медичної та гуманітарної, допомога полягала у наданні свого повітряного простору для американських літаків, які рухались у напрямку США. 15 вересня уряд острова організував громадську акцію на засудження терактів у США і щоб продемонструвати солідарність з американським народом. 26 жовтня 2001 р. урядом Куби було запропоновано передати США 100 млн. таблеток ципрофлоксацину – антибіотику, ефективного проти сибірської виразки, а 12 листопада додалось ще і недороге, але ефективне устаткування для знищення бактерій і штамів виразки²⁷⁷. Така ініціатива Гавани була пов'язана з побоюванням США щодо можливих терактів ісламських

²⁷⁶ Smith W., Waldner K.L. Conference probes potential for U.S.-Cuba farm trade [Електронний ресурс]//Center for International Policy. – Conference Report. – February 5, 2001. – Режим доступу: <http://www.ciponline.org/research/html/conference-probes-potential-for-us-cuba-farm-trade> – Назва з екрану.

²⁷⁷ Castro S. El conflicto Cuba-Estados Unidos de América: Notas Para Una Reflexión en el Contexto de la Lucha Contra el Terrorismo [Електронний ресурс]//Colombia Internacional – No. 56-57. – Septiembre de 2002 - Junio de 2003. – Режим доступу: <http://colombiainternacional.uniandes.edu.co/view.php/462/4> – Назва з екрану.

фундаменталістів з використанням біологічної зброї. Однак, Сполучені Штати вирішили проігнорувати цей жест, який мав ознаки пропагандистського ходу.

Однак, не зважаючи на всі обмеження, торгівля між США та Кубою продовжувалась. У період з 2001 по 2008 р. експорт сільськогосподарської продукції зі США на Кубу склав 2,6 млрд. доларів. У лютому 2005 р. адміністрація Дж. В. Буша встановила нові обмеження, за якими оплата мала здійснюватись до відправки товарів. Лобісти намагались пом'якшити умови торгівлі, але зіштовхнулись з рішучим опором республіканців. Тим не менш, США з 2003 р. стали найбільшим постачальником сільськогосподарської продукції для Куби, яка зайняла 24 місце серед американських імпортерів ²⁷⁸. Часткове відновлення торгівлі та пов'язані з цим бізнес візити американських підприємців та чиновників були сприйняті Гаваною як позитивний знак. На одній із прес-конференцій, Р. Кастро відзначив, що такі контакти показали можливість взаємовигідної співпраці без втручання у внутрішні справи партнера, хоча загалом відносини продовжували залишатись «непередбачуваними» ²⁷⁹.

Однак не всі розділяли позитивні настрої щодо подальших відносин США та Куби. Можливе зближення відкидали організації, створені кубинськими американцями. 22 січня 2002 р. 10 їх представників дали прес-конференцію, під час якої наполягали на «чесному визнанні найелементарніших прав кубинського народу». Було видано декларацію, яку підписали Національний кубинсько-американський фонд, «Брати на допомогу», «Демократичний рух» та інші групи. Конференція була покликана підтримати позицію відомого кубинського опозиціонера О. Пайа, який зустрічався з шістьма американськими чиновниками в Гавані та відмовився взяти участь у голосуванні щодо ембарго, проведеного під час цієї зустрічі. На його думку, основним пріоритетом для опозиції було право кубинців на вільну участь у житті своєї країни. Лідер «Братів на допомогу» заявив зі

²⁷⁸ Pérez-Stable M. The United States and Cuba Intimate Enemies/M. Pérez-Stable – N.Y.: Routledge. – 2010. – 224 p. – P. 88

²⁷⁹ Raúl Castro sees hope in Cuba-U.S. relations [Електронний ресурс]//CNN. – January 26, 2002. – Режим доступу: <http://latinamericanstudies.org/us-cuba/raul-relations.htm> – Назва з екрану.

свого боку про занепокоєння у зв'язку з кроками адміністрації Дж. В. Буша. Він сказав, що це не перша республіканська адміністрація, яка поступається перед тиском зацікавлених груп. Він також зазначив, що у разі налагодження відносин з Гаваною, адміністрація матиме конфлікт з кубинськими мігрантами²⁸⁰.

Крім торгівлі, дебати точилися навколо заборони відвідувати Кубу громадянами США. Б. Клінтон пішов на значні поступки з цього питання, в той час як Дж. В. Буш, ставши президентом, навпаки обмежив візити. Протягом 2000 р., за даними Управління з контролю за міжнародними активами Міністерства фінансів США, 156 тис. американців легально відвідали Кубу. Це майже вдвічі перевищувало показник 1999 р. – 82 тисячі. Значна кількість відвідувачів – 70% або більше, кубинські американці, які їздили до близьких родичів. 135 тис. добирались прямими чартерами, решта – через треті країни. Більшість американців приїздила на острів легально, хоча третина – порушувала законодавство. Уряд Куби також відстежував кількість американців, які відвідували острів. За словами кубинського міністра закордонних справ Ф. Переса Роке, Кубу відвідали 200 тис. резидентів США у 2001 р.. З них 120 тис. це кубинські американці, які легально відвідували родичів, решта – нелегальні туристи. Офіційна кубинська статистика не враховувала більшість кубинських американців, тому за її даними у 2000 р. зі США приїхало 76 тис. 900 осіб²⁸¹.

Відповісти на питання наскільки збільшиться кількість американських відвідувачів на Кубі за відсутності будь-яких бар'єрів намагались такі організації як Американська комісія з міжнародної торгівлі та Американська спілка туристичних агентів. Їх оцінки значно відрізнялись: перша передбачала збільшення кількості

²⁸⁰ Cancio Isla W. Denuncian el acercamiento con Cuba [Електронний ресурс]//El Nuevo Herald. – 23 de enero de 2002. – Режим доступу: <http://latinamericanstudies.org/us-cuba/denuncian-acercamiento.htm> – Назва з екрану.

²⁸¹ Robyn D., Reitzes J.D., Church B. The Impact on the U.S. Economy of Lifting Restrictions on Travel to Cuba [Електронний ресурс]//Center for International Policy. – July 15, 2002. – Режим доступу: http://democracyinamericas.org/pdfs/The_Brattle_Group-The_Impact_on_the_U.S._Economy_of_Lifting_Restrictions_on_Travel_to_Cuba.pdf – Назва з екрану.

відвідувачів від 100 до 350 тис. осіб на рік, друга – від 1 млн. протягом першого року до 5 млн. щорічно упродовж 5 років²⁸². Відміна заборони на подорожі до Куби мала б також позначитись на економіці Сполучених Штатів, створюючи нові робочі місця у туристичному та транспортному секторах. Експерти організації «Група Братл» підраховали, що за відсутності обмежень, 3,01 млн. американців щорічно відвідають Кубу, користуючись повітряним сполученням. З них 2,72 млн. будуть туристами, а 289 тисяч кубинських американців відвідають своїх родичів. Таким чином, американські перевізники отримають від 250 млн. до 415 млн. доларів прибутків. Попит на повітряні перевезення збільшить обсяг виробництва з 650 млн. до 1,08 млрд. доларів на рік і створить від 9,285 до 15,417 нових робочих місць. Що до круїзів, то їх прибутки зросли б на 280,15 млн. щорічно, виробництво б зросло на 532,28 млн. і додалося б 7,603 нових робочих місць²⁸³.

Проте, не зважаючи на аргументи економічної доцільності на користь нормалізації відносин з Кубою, адміністрація Дж. В. Буша, як відзначали дослідники, не мала чіткого плану дій. Стратегія адміністрації могла одночасно включати підтримку блокади, військове втручання або мирне проникнення з метою наблизити політичні зрушення. Головною метою все ж залишалось завдання поразки Кубинській революції. У 2002 р. стало зрозуміло, що «мирне проникнення» відсувається на другий план, у зв'язку з викриттям «терористичних осередків» початком глобальної війни Америки з фундаменталістським мусульманським тероризмом²⁸⁴.

В цілому від перших днів перебування при владі адміністрації Дж. В. Буша політика Вашингтона щодо Куби справляла враження неоднорідної як з погляду її

²⁸² Robyn D., Reitzes J.D., Church B. The Impact on the U.S. Economy of Lifting Restrictions on Travel to Cuba [Електронний ресурс]//Center for International Policy. – July 15, 2002. – Режим доступу: http://democracyinamericas.org/pdfs/The_Brattle_Group-The_Impact_on_the_U.S._Economy_of_Lifting_Restrictions_on_Travel_to_Cuba.pdf – Назва з екрану.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Anderson T. Contesting “Transition”: The U.S. Plan for a “Free Cuba”//Latin American Perspectives. – November 2005. – P. 28-46. – P. 38

змісту, так і рушійних сил. В липні 2001 р. Дж. В. Буш, як і його попередник, скасував дію частини III Закону Хелмса-Бартона, пов'язану з торгівлею та інвестуванням у конфісковане кубинським урядом майно американських власників, а також зі зверненнями в американські суди за компенсацією. Саме ця частина закону викликала найбільше нарікань з боку Європейського Союзу та Канади. Доки рішення не було остаточним, лунали різні думки та сподівання. Представники радикально налаштованих кубинських американців сподівались на те, що президент сприятиме їх інтересам. «Президент Буш знаходиться під серйозним тиском, щоб скасувати дію Частини III, але ми оптимісти. Його серце з нами. Я сподіваюсь, бажаю і молюсь за те, що він дозволить тим, у кого вкрали майно піти до суду і отримати компенсацію», – сказала І. Рос-Летінен²⁸⁵. Однак, у той момент їхня позиція не була підтримана Білим домом.

Через декілька місяців Америка надіслала Ф. Кастро інший сигнал, який стосувався двосторонніх відносин. 20 вересня 2001 р. ФБР заарештувало колишнього аналітика Розвідувального управління Міністерства оборони США Ану Белен Монтес, яка звинувачувалась у шпигунстві на користь Куби. Вона була однією з авторів доповіді Управління від 1998 р., у якій зазначалось, що «Куба не становить значної військової загрози для США або інших країн у регіоні. Куба мало зацікавлена у військовій активності поза сферою захисту своєї території та політичної системи, має обмежені можливості участі у військових та розвідувальних операціях, які можуть загрожувати інтересам США та у деяких випадках американським громадянам»²⁸⁶. А. Монтес визнала свою провину і була засуджена на 25-річний термін ув'язнення. На суді вона, однак, назвала політику США щодо Куби жорстокою та несправедливою і стверджувала, що відчувала моральний

²⁸⁵ Carter T. Bush weighs Helms-Burton law [Електронний ресурс]//The Washington Times. – June 11, 2001. – Режим доступу: <http://www.cubanet.org/CNews/y01/jun01/11e15.htm> – Назва з екрану.

²⁸⁶ The Cuban Threat to U.S. National Security [Електронний ресурс]: “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <https://www.fas.org/irp/dia/product/980507-dia-cubarpt.htm> – Назва з екрану.

обов'язок допомогти острову²⁸⁷. Пов'язані з нею події ще раз засвідчили намір Вашингтона протистояти Ф. Кастро без жодних компромісів.

15 травня 2002 р. «Робоча група з питань Куби» випустила свій звіт щодо політики США відносно Куби. Членами «Робочої групи» були діячі з різних сфер (фінанси, енергетика, готельний бізнес, фармацевтика, право), які намагались визначити можливі шляхи інвестування на Кубу, згідно з діючими обмеженнями. У звіті члени Конгресу США, які входили до даної групи, засудили кубинський уряд за недотримання прав людини і відмову від вільних виборів та заборону на створення опозиційних політичних партій. Щодо політики США відносно Куби, відзначалось, що їй не вистачає підтримки від американської громадської думки, Конгресу, міжнародної спільноти та самих кубинців. Політика ембарго не змогла посприяти політичним та економічним реформам на Кубі, вважали автори звіту²⁸⁸.

У звіті виділялось два головних фактори небажання діалогу з Гаваною: відсутність реформ в економіці Куби та думка, що поглиблені відносини з урядом острова сприятимуть його стабільності. Куба вкотре порівнювалась з Китаєм: було згадано, що відносини з азійським партнером відновили задовго до зрушень в його економіці. Також відмічалось те, що на Кубі відбулись деякі зміни, наприклад, її влада ухвалила дозвіл на дрібну підприємницьку діяльність. Що ж до 43-річного перебування диктаторського кубинського уряду при владі, зазначалось, що не варто брати за основу політики внутрішню ситуацію на острові²⁸⁹.

З метою впровадити зміни політики США відносно Куби визначалось 9 завдань, серед яких були: скасування заборони відвідувати Кубу; дозвіл на експорт сільськогосподарських та медичних товарів без отримання спеціальних ліцензій; скасування заборони на грошові перекази; скасування Закону Хелмса-Бартона; закриття Радіо і ТВ Марті, замість яких пропонувалось розвивати освітні програми;

²⁸⁷ Schoultz L. Op. cit. – P. 459

²⁸⁸ A Review of U.S. Policy Toward Cuba [Електронний ресурс]//Cuba Working Group. – May 15, 2002. – Режим доступу: http://lobby.la.psu.edu/_107th/095_Cuba_Sanctions/Organizational_Statements/USA_Engage/USAEngage_Review_of_US_Policy_Toward_Cuba_051302.htm – Назва з екрану.

²⁸⁹ Ibid.

розширення співпраці з питань безпеки; вирішення майнових суперечок²⁹⁰. Даний звіт демонстрував позицію відмінну від політики адміністрації, яка продовжувала рухатись курсом своїх попередників і не бажала скасовувати санкції щодо Гавани.

Яскравим епізодом, який унаочнив стан справ у стосунках двох сусідніх держав, став візит колишнього президента Дж. Картера на Кубу у травні 2002 р. Дж. Картер і Ф. Кастро у жовтні 2000 р. були присутні на похороні колишнього канадського прем'єр-міністра П. Трюдо. Тоді колишній американський очільник висловив бажання відвідати Кубу. У січні 2002 р. Дж. Картер отримав офіційне письмове запрошення і став розглядати можливість здійснити свій намір²⁹¹. До складу делегації входили: колишній президент Дж. Картер, його дружина Розалін, виконавчий директор Центру Картера Дж. Хардман, директор американської програми Центру Дж. МакКой, радник американської програми Р. Пастор, президент організації «Френдшіп Форс» Чіп Картер, помічник директора американської програми Ш. МакКоннел, інформаційний директор Д. Конгеліо і директор з питань планування президента Дж. Картера Н. Конігсмарк. Для отримання дозволу на візит група звернулась до Міністерства фінансів США. Адміністрація Дж. В. Буша сприйняла майбутній візит Дж. Картера досить прохолодно. На адресу Куби прозвучали гучні звинувачення з боку офіційних осіб. Традиційно радикально висловилися і кубинсько-американські представники влади. Дж. Картер спокійно чекав дозволу на поїздку, оскільки йому потрібне було, з його слів, «мовчазне схвалення, а не їх благословення».²⁹² 5 квітня Департамент з

²⁹⁰ A Review of U.S. Policy Toward Cuba [Електронний ресурс]//Cuba Working Group. – May 15, 2002. – Режим доступу: http://lobby.la.psu.edu/_107th/095_Cuba_Sanctions/Organizational_Statements/USA_Engage/USAEngage_Review_of_US_Policy_Toward_Cuba_051302.htm – Назва з екрану.

²⁹¹ Carter Center Announces Dates for Historic Trip to Cuba [Електронний ресурс]: сайт «The Carter Center» – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc436.html> – Назва з екрану.

²⁹² Bush administration studying former President Carter's plan to visit Cuba [Електронний ресурс]//Boston Herald – 25 March 2002. – Режим доступу: www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-plan.htm – Назва з екрану.

контролю за іноземними активами видав Дж. Картеру, як голові делегації, дозвіл за категорією «діяльність приватних фондів, дослідницьких або освітніх установ»²⁹³.

Сам Дж. Картер описав мету своєї поїздки так: «Нашими завданнями було налагодити діалог з Кастро, достукатися до кубинського народу і рухатись шляхами поліпшення американсько-кубинських стосунків. Я хотів вивчити з президентом та іншими кубинськими лідерами будь-які показники гнучкості в економіці або політиці, які могли б зменшити напругу між нашими двома країнами. Наприклад, досить відомі трансформації Ден Сяопіна в економіці Китаю, які поступово дозволили розширення для дрібного родинного бізнесу, могли б стати однією з таких можливостей. Також іноземні інвестори були б більше зацікавлені в Кубі, якби могли наймати і платити зарплати своїм працівникам прямо, замість того, щоб звертатися до державних організацій»²⁹⁴. Візиту передували зустрічі делегації з представниками різних груп (наприклад, Національним кубинсько-американським фондом), експертами, журналістами і представниками урядових відомств.

Несподіваний, (хоч, можливо, кимось і зрежисований) фон для візиту Дж. Картера створила кампанія, ініційована високим урядовцем адміністрації Дж. В. Буша. 6 травня 2002 р. відомий американський адвокат і дипломат, у 2001-2005 рр. – помічник держсекретаря з питань контролю за озброєннями і міжнародної безпеки, а пізніше в 2005-2006 рр. представник США в ООН, Дж. Болтон, виступаючи в дослідницькому інституті «Фонд Спадщина» з доповіддю «Розширюючи вісь зла: додаткові загрози від зброї масового ураження», згадав Кубу як загрозу, пригадав про порушення прав людини і звинуватив острів в розробці зброї масового ураження. Дж. Болтон заявив: «Окрім Лівії та Сирії, загроза походить з боку іншої сторони, що підписала Конвенцію про біологічну зброю і яка знаходиться в 90 милях від території США, а саме Куби. Ця тоталітарна країна довго порушувала

²⁹³ Brinkley D. Our Ex-President In Havana [Електронний ресурс]//Time. – May 11, 2002. – Режим доступу: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,236991,00.html> – Назва з екрану.

²⁹⁴ President Carter's Cuba Trip Report[Електронний ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc528.html> – Назва з екрану.

права людини. Державний департамент США в минулорічній доповіді про Дотримання прав людини відзначив, що уряд продовжував систематично порушувати фундаментальні цивільні і політичні права своїх громадян. У них немає права мирно змінити уряд. Ув'язнені вмирили у в'язниці через брак медичної допомоги. Члени служб безпеки і тюремні працівники продовжували бити і знущатися над затриманими і в'язнями. Уряд ігнорував права громадян на свободу слова, преси, зборів і союзів. Гавана довгий час була безпечною гаванню для терористів і таким чином опинилася в списку Держдепартаменту як країна-спонсор тероризму. Країна відома приховуванням терористів з Колумбії, Іспанії та втікачів із США. Ми знаємо, що Куба співпрацює з іншими країнами, що спонсорують тероризм. Кастро неодноразово відкидав боротьбу США з тероризмом. Він продовжує розглядати терор як легітимну тактику для досягнення революційних цілей. Торік Кастро відвідав Іран, Сирію і Лівію – всі вони в тому ж списку країн-спонсорів тероризму»²⁹⁵. Також Дж. Болтон згадав ім'я звинуваченої в шпигунстві на користь Куби Ани Белен Монтес.

Що ж до біологічної зброї, то Дж. Болтон сказав таке: «Чотири десятиліття Куба мала добре розвинену і складну біомедичну промисловість, підтримувану до 1990-х Радянським Союзом. Ця промисловість одна з найрозвиненіших в Латинській Америці, вона виробляє ліки і вакцини, які продаються по всьому світу. Ці біомедичні об'єкти довгий час викликали сумніви у експертів і кубинських емігрантів.

Ось що нам тепер відомо: Сполучені Штати вважають, що в Куби є як мінімум обмежені наступальні біологічні військові дослідження і розробки. Куба надала біотехнологію подвійної дії іншим ненадійним державам. Ми впевнені, що така технологія може підтримати програми біозброї в цих країнах. Ми закликаємо Кубу

²⁹⁵ Bolton J.R. Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction [Електронний ресурс]: сайт “Heritage Foundation” – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil> – Назва з екрану.

зупинити співпрацю з ненадійними державами у сфері біозброї і повністю виконувати всі зобов'язання згідно Конвенції про біологічну зброю».²⁹⁶

Така гучна заява стала приводом для багатьох статей та обговорень і почала сприйматись як відображення позиції Білого дому. Вводячи в політичний обіг свій термін-концепцію «розширена вісь зла», який був розвитком поняття «вісь зла», застосованого президентом Дж. В. Бушем у його посланні до Конгресу «Про стан країни» в січні 2002 р., Дж. Болтон фактично виходив за межі оцінок керівників адміністрації. Проте наприклад, державний секретар К. Пауелл в розмові з журналістами перед візитом до Ісландії на саміт НАТО підтримав ідеї Дж. Болтона. 13 травня 2002 р. Дж. Картер, перебуваючи на Кубі, під час брифінгу з представниками місцевих властей, заторкнув питання біологічної і хімічної зброї. Йому було сказано, що інформація, яка могла б використовуватися для терористичних цілей, Кубою нікому не передавалася. З цього приводу К. Пауелл зазначив: «Я не знаю, на якому брифінгу міг бути президент Картер. Я впевнений, що він може зв'язатися з нами. Як недавно сказав помічник держсекретаря Болтон, ми дійсно думаємо, що у Куби є можливість біологічних військових досліджень. Ми не сказали, що у неї є така зброя, але можливість для проведення таких досліджень існує. Це не нова заява, я думаю раніше вона вже з'являлась»²⁹⁷.

Звичайно ж, Ф. Кастро також висловив свою думку з цієї проблеми. Критикуючи США і роблячи акцент на мирному використанні розробок кубинських вчених і досягненнях у сфері охорони здоров'я, він наголосив: «Мені б слід було подякувати містеру Болтону за його похвалу на адресу нашої фармацевтичної промисловості, найбільш розвиненої в Латинській Америці і такої, яка «лідирує у виробництві медикаментів і вакцин, що продаються по всьому світу», згідно з його словами. Ми б хотіли, щоб вона була більш передовою. Навіть його країна могла б

²⁹⁶ Bolton J.R. Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction [Електронний ресурс]: сайт “Heritage Foundation” – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil> – Назва з екрану.

²⁹⁷ Experts: Powell Says Cuba Has Bio Weapons Research Capacity [Електронний ресурс]// Washington File. – 14 of May 2002. – Режим доступу: <http://wfile.ait.org.tw/wf-archive/2002/020514/epf205.htm> – Назва з екрану.

отримати вигоду від деяких відкриттів, але вони не дадуть на це дозвіл. Проте він нахабно бреше, коли говорить американцям і світовій громадськості, що Сполучені Штати вважають, що в Куби є як мінімум обмежені військові біологічні дослідження і розробки. Ця заява брехня і серйозна». Далі з притаманним йому полемічним стилем він сказав: «Замість брехні містера Болтона і таких як він, Куба користується великим престижем у сфері медичних послуг, наданих людству. Це дійсно боротьба з іншим видом тероризму, який багато хто вважає за краще ігнорувати: хворобами, що вбивають більше 11 мільйонів дітей щорічно, чий життя можна було врятувати, коли б не егоїстична поведінка індустріалізованого світу. Незліченна кількість людей виживає або видужує завдяки самовідданій роботі лікарів з бідної маленької країни і лікуванню вакцинами або використанню превентивних чи лікувальних методів, розроблених на Кубі».²⁹⁸

Співпраця в розробці біологічної зброї, за словами Ф. Кастро, підлягала покаранню, коли ж йшлося про її передачу іншим країнам, то такий крок з боку Куби був би, на його переконання, просто безглуздом²⁹⁹.

Реагуючи на звинувачення у підтримці тероризму, президент Куби пригадав про трагічні події в Нью-Йорку і реакцію Куби: «Це брехливе і маніпулятивне твердження, що наша країна неодноразово відкидала війну Сполучених Штатів проти тероризму. Я сказав і як і раніше так вважаю, що подолання цього лиха може бути досягнуте не шляхом війни, яка може служити лише для поширення ненависті і фанатизму, а чесною і визначеною співпрацею між всіма країнами, щоб побудувати дійсно світову культуру і свідомість проти тероризму»³⁰⁰. Щоб переконати всіх у своїх словах, Ф. Кастро дозволив Дж. Картеру вільно відвідати будь-який науковий центр, що і буде зроблено останнім у рамках візиту.

²⁹⁸ Response from Dr. Fidel Castro Ruz, President of the Republic of Cuba, to the statements made by the United States Government on Biological weapons [Електронний ресурс]: сайт “International Action Center” – Режим доступу: http://www.iacenter.org/Cuba/cuba_biowar.htm – Назва з екрану.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ Ibid.

Представники радикального Національного кубинсько-американського фонду теж зустрілися з Дж. Картером перед від'їздом. Прозвучала ідея про відміну ембарго, якщо Куба погодиться на ряд дій, включаючи «вільні і чесні вибори» не пізніше, ніж через 12 місяців. Також обговорювалися питання політичних ув'язнених, дисидентів, свободи слова. Фонд наполягав на звільненні в'язнів без будь-яких умов, відміні законів, що передбачають покарання для тих, хто публічно критикує уряд і запрошенні незалежних журналістів на острів для висвітлення подій. Прозвучав заклик публічно обговорити з Ф. Кастро дисидентський рух «Проект Варела», який зібрав 11020 підписів, необхідних для референдуму з питання оновлення соціалістичного уряду Куби. В цілому зустріч пройшла успішно. За словами голови Фонду Х. Мас Сантоса: «Це була дуже продуктивна зустріч. Я сказав йому (Дж. Картеру), що він правильна людина в правильний момент на Кубі. Ми оптимістичні, але в міру. Сподіваємося, деякі речі, які ми порекомендували, можуть бути досягнуті»³⁰¹.

Не всі представники влади, зокрема законодавці, були готові просто спостерігати за ініціативою Дж. Картера. Члени палати представників Конгресу США І. Рос-Летінен і Л. Діас-Баларт надіслали листа в Білий Дім з проханням блокувати поїздку. Газета «Майамі Геральд» 22 березня отримала доступ до тексту їх звернення. У ньому Дж. Картер був змальований як «безпосередньо відповідальний за прихід до влади терористичного режиму аятоли Хомейні в Ірані»³⁰². Пізніше І. Рос-Летінен сказала, що «Адміністрації Буша було б дуже важко легально відмовити в наданні візи. Але ми, звичайно, не хочемо, щоб колишній президент Картер їхав на Кубу, тому що це форма легалізації тамтешнього режиму»³⁰³. Протилежний настрій продемонстрував А. Дуран, віце-президент Кубинського демократичного комітету, який виступав на підтримку нормалізації

³⁰¹ San Martin N. CANF, Carter discuss Cuba [Електронний ресурс]//The Miami Herald – 03 may 2002. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/canf-carter.htm> – Назва з екрану.

³⁰² Rosenberg C. Congresistas intentaron bloquear el viaje de Carter [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – 07 may 2002. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-viaje.htm> – Назва з екрану.

³⁰³ Ibid.

відносин США і Куби. Він назвав візит «великою поїздкою», а Дж. Свейг – заступник директора з питань Латинської Америки Ради міжнародних відносин, передбачила, що зустріч може вплинути на стосунки між країнами³⁰⁴. Врешті решт, візит колишнього президента відбувся.

Перед відльотом на Кубу Дж. Картер сказав: «Я з нетерпінням чекаю цієї можливості зустрітися з кубинськими людьми з усіх соціальних прошарків і поговорити з президентом Кастро. Минуло більше століття після отримання Кубою незалежності, а наші дві країни ще не налагодили конструктивні стосунки. І хоча офіційні секції представництва інтересів були відкриті, коли я був президентом, за останній 41 рік у наших двох націй не було нормальних дипломатичних відносин. Я не чекаю, що ця поїздка змінить кубинський уряд або його політику. Проте це можливість показати загальні інтереси наших громадян і поділитися ідеями, як поліпшити відносини між Сполученими Штатами і Кубою»³⁰⁵.

Програма візиту президента Дж. Картера на Кубу включала: відвідини Центру генної інженерії, проведення лекції в Гаванському університеті, зустріч з дисидентами і ініціаторами «Проекту Варела», поїздки у вищу медичну школу, санаторій для хворих СНІДом Лос Кокос, сільськогосподарський кооператив, відвідини клініки для дітей-інвалідів, зустріч з представниками релігійних громад і похід на гру в бейсбол. Американська делегація була зустрінута в аеропорту Гавани президентом Ф. Кастро, за словами Дж. Картера: «з усіма почестями і теплим вітанням»³⁰⁶. Не раз наголошувалося, що кубинський лідер був у діловому костюмі замість звичної військової форми. Пізніше Дж. Картер згадуватиме, що їдучи до готелю Ф. Кастро пообіцяв «що не буде жодних обмежень, всі мої дії і заяви будуть

³⁰⁴ Skepticism, hope on eve of Carter visit to Cuba [Електронний ресурс]//CNN. – 11 may 2002. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-skepticism.htm> – Назва з екрану.

³⁰⁵ Brinkley D. Our Ex-President In Havana [Електронний ресурс]//Time. – 11 may 2002. – Режим доступу: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,236991,00.html> – Назва з екрану.

³⁰⁶ President Carter's Cuba Trip Report [Електронний ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc528.html> – Назва з екрану.

широко висвітлені в пресі, мій виступ у вівторок пізніше буде показаний по телебаченню і прозвучить по радіо»³⁰⁷.

14 травня 2002 р. Дж. Картер виступив перед студентами Гаванського університету. Його промова транслиувалася в прямому ефірі по телебаченню і радіо, була опублікована в урядовій газеті «Гранма». Основними темами виступу стали можливі варіанти налагодження стосунків США і Куби, конкретні кроки для досягнення цієї мети, права людини, політика ембарго. Саме цього дня багато кубинців довідались що таке «Проект Варела». Після невеликого екскурсу в історію, колишній президент дійшов до висновку, що проста відміна ембарго не буде достатньою для поліпшення стосунків. За його словами, саме США повинні зробити перший крок. Для цього, по-перше, Конгрес повинен скасувати заборону на поїздки американців на Кубу, встановити торговельні стосунки і відмінити ембарго. Хоча в кубинській економіці існують інші проблеми, «ембарго заморожує існуючу ситуацію глухого кута, викликає злість і обурення, обмежує права американських громадян і ускладнює обмін ідеями і пошаною»³⁰⁸. По-друге, слід вирішити питання націоналізованої власності. Не зважаючи на те, що, за словами Дж. Картера, багато компаній вже «покрили витрати», залишаються і ті, хто хоче отримати компенсацію. По-третє, необхідним був розвиток малого бізнесу і поліпшення стосунків з кубинськими емігрантами в США. «Нам треба визначити майбутнє, а вони можуть послужити мостом примирення між Кубою і Сполученими Штатами»³⁰⁹, – оцінив роль останніх оратор.

Далі виступаючий спинився на «Проекті Варела», підтримавши його активістів. «Проект Варела» виник 22 січня 1998 р. за ініціативою відомого кубинського дисидента Освальдо Пайа Сардіньяса і його соратників. Основною метою «Проекту Варела» були демократичні трансформації на острові. Він містив 5

³⁰⁷ President Carter's Cuba Trip Report [Електронний ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc528.html> – Назва з екрану.

³⁰⁸ Remarks by Former U.S. President Jimmy Carter at The University of Havana, Cuba, 14 May 2002 [Електронний ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc517.html> – Назва з екрану.

³⁰⁹ Ibid.

пропозицій: 1) Право на свободу слова і спілок; 2) Амністія для політичних ув'язнених; 3) Право кубинців організовувати фірми для поліпшення рівня життя громадян; 4) Новий виборчий закон: основна увага на виборі кандидатів і самих виборах; 5) Верховенство права: «Закон повинен не зраджувати, а освячувати цінності, витікаючи з духу і волі наших людей»³¹⁰.

Як і слід було чекати, «Проект Варела» був зірваний. Уряд Куби назвав його змовою з боку американців і кубинців-противників Ф. Кастро у Сполучених Штатах. Міністр юстиції Куби Р. Діас Сотолонго сказав репортерам, що Сполучені Штати інвестували 10 млн. доларів для фінансування дисидентів на Кубі з 1996 року, а в 2002 вони запланували 5 млн. «Ми знаємо, що уряд Сполучених Штатів, а особливо Секція представництва інтересів (дипломатична місія) в країні має до цього відношення», – сказав він, хоча доказів фінансування проекту міністр не надав³¹¹. Варто зазначити, що 59% кубинських американців підтримували цю демократичну ініціативу, а 23% – ні³¹². Отже, підтримавши у спілкуванні з широким кубинським загалом «Проект Варела», Дж. Картер фактично прислужився справі його популяризації. На загаль, ініціатива Дж. Картера продемонструвала те, що по обидва боки Флоридської протоки нагромадився великий потенціал очікувань радикальних змін у двосторонніх відносинах. Проте, Гавана і Вашингтон були не готові або не прагнули повною мірою йти на поступки і працювати над нормалізацією відносин.

Візит колишнього президента не став приводом до радикальної зміни позиції щодо Куби, хоча за даними опитувань Інституту Геллапа, американці підтримували відновлення дипломатичних відносин з Гаваною. Починаючи з 1974 р. Інститут

³¹⁰ Proyecto Varela [Електронний ресурс]: сайт “Movimiento Cristiano Liberación” – Режим доступу: <http://www.oswaldopaya.org/es/up/Proyecto-Varela-01.pdf> – Назва з екрану.

³¹¹ Sullivan K. Carter Meets Activists In Cuba [Електронний ресурс]//Washington Post Foreign Service. – May 17, 2002. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-activists.htm> – Назва з екрану.

³¹² Haney P.J., Vanderbush W. The Cuban Embargo: Domestic Politics Of American Foreign Policy (Pitt Latin American Studies)/P. J. Haney, W. Vanderbush – University of Pittsburgh Press, 1 edition, 2005. – 262 p. – P. 141

Геллапа 7 разів запитував чи варто відновлювати дипломатичні відносини з Кубою. Якщо 63% підтримали цю ідею у 1974 р., то у 2000 р. відсоток дещо впав до 56%. Показники підтримки відміни ембарго були іншими і складали 48% і 42% відповідно. Єдине опитування, яке продемонструвало негативне ставлення до відновлення відносин мало місце у 1996 р., коли 40% респондентів підтримали відновлення дипломатичних відносин, 49% були проти, а 11% не мали відповіді³¹³. Опитування у 2001 та 2002 р. показали майже сталий відсоток підтримки відновлення дипломатичних відносин – 56% і 55%, результат, який не буде змінюватися до 2004 р.³¹⁴. Позиція щодо ембарго також мало змінювалась і приблизно 50% американців підтримували скасування цієї політики, починаючи з 1999 р. до 2008 р.³¹⁵.

20 травня 2002 р. було днем сторіччя незалежності Куби. З цієї нагоди президент Дж. В. Буш виступав у Білому домі, а також побував у Майамі, де вкотре наголосив на прагненні досягнути демократичних змін на Кубі і на важливості цих змін. Президент подякував кубинським американцям за їхній внесок у зміцнення Америки, згадав про важливість родинних зв'язків і головний кубинсько-американський осідок – штат Флорида: «Я хочу подякувати моєму брату – моєму братику – і великому Губернатору цього штату. Дякую, Джебе. Ми любимо тебе і мою гарну племінницю»³¹⁶. Ці слова, сказані у ключовій «кубинській» промові, не можна було не сприйняти як висловлення вдячності братові-губернаторові і

³¹³ Newport F. Americans Remain Negative Towards Cuba [Електронний ресурс]//Gallup. – May 14, 2002. – Режим доступу: <http://www.gallup.com/poll/6016/Americans-Remain-Negative-Towards-Cuba.aspx> – Назва з екрану.

³¹⁴ Morales L. Americans Steady in Backing Friendlier U.S.-Cuba Relations [Електронний ресурс]//Gallup. – April 23, 2009. – Режим доступу: <http://www.gallup.com/poll/117829/Americans-Steady-Backing-Friendlier-Cuba-Relations.aspx> – Назва з екрану.

³¹⁵ Remarks by Former U.S. President Jimmy Carter at The University of Havana, Cuba, 14 May 2002 [Електронний ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступу: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc517.html> – Назва з екрану.

³¹⁶ G.W.Bush. Remarks on the 100th Anniversary of Cuban Independence in Miami, Florida [Електронний ресурс]: “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63117> – Назва з екрану.

керуваному ним штату з великим прореспубліканським кубинським населенням, які разом зіграли вирішальну роль у перемозі Дж. В. Буша на виборах 2000 р.. Президент згадав багатьох високопосадовців, з-поміж яких чимало кубинських американців (М. Мартінес, І. Рос-Летінен, Л. Діас-Баларт, О. Рейх та ін.). Ф. Кастро був названий жорстоким диктатором, який викрав надію на демократію у кубинського народу, «готовий віддати все за свою владу і нічого не дати для кубинського народу»³¹⁷, ідеологія якого призвела робітників і селян Куби з їхніми сім'ями до ізоляції та бідності. У Білому домі Дж. В. Буш звинуватив кубинського лідера в «імпорті ядерних балістичних ракет (згадка про Кубинську ракетну кризу 1962 р. – О.С.) та експорті військових сил для розбурхування громадянської війни закордоном»³¹⁸, ув'язненні, катуванні та засланні своїх політичних опонентів. Він також нагадав про резолюцію Комісії з прав людини ООН, яка закликала уряд Куби до поваги людських прав своїх громадян. Президент наголосив, що США не зазіхають на суверенітет Гавани і завжди підтримували свободу кубинського народу.

Відносно подальшої політики, глава Білого дому повідомив про свою ініціативу щодо «нової Куби», яка пропонувала її уряду шлях «вперед, до демократії і надії на кращі відносини зі Сполученими Штатами». Вибори до Національної асамблеї у 2003 р. мали стати ключовим моментом у цьому, за умови, що «кубинський уряд зробить вибори вільними і чесними». «Як тільки вибори 2003 р. будуть визнані вільними і чесними міжнародними спостерігачами, Куба розпочне процес суттєвих економічних реформ, тоді і тільки тоді я розпочну пошук шляхів, разом з Конгресом США, для пом'якшення економічних санкцій»³¹⁹, – наголосив

³¹⁷ G.W.Bush. Remarks on the 100th Anniversary of Cuban Independence in Miami, Florida [Електронний ресурс]: “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63117> – Назва з екрану.

³¹⁸ President Bush Announces Initiative for a New Cuba [Електронний ресурс]: сайт “The White House President George W. Bush” – Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020520-1.html> – Назва з екрану.

³¹⁹ G.W.Bush. Remarks on the 100th Anniversary of Cuban Independence in Miami, Florida [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63117> – Назва з екрану.

Дж. В. Буш. Того ж дня, але у Білому домі президент також зазначив: «Опозиційні партії мають отримати право на організацію, збори, свободу слова, а також однаковий доступ до всіх каналів зв'язку. Всі політичні в'язні мають бути звільнені і отримати можливість брати участь у виборчому процесі. Організації, віддані захисту прав людини, мають вільно відвідувати Кубу щоб переконатись у створенні всіх умов для вільних виборів»³²⁰. Коли мова зайшла про економіку, то були висловлені ідеї про організацію профспілок, вільних від урядового контролю і розвиток приватного сектора: «Якщо Куба хоче створити більше добре оплачуваних робочих місць, приватні підприємці повинні мати можливість домовлятися і платити тим працівникам, яких вони обрали, без вказівок уряду кого наймати і кого звільняти»³²¹. Зазначалось, що не всі кубинці мають однаковий доступ до послуг і товарів. «Робітники, які працюють у закордонних компаніях, мають отримувати зарплатню прямо від роботодавців, замість того, щоб уряд відбирав валютні заробітки і віддавав їх мізерні еквіваленти в песо. Таблички в готелях «Тільки для туристів» мають бути нарешті зняті»³²². Також президент заявив про сприяння американським релігійним та іншим неурядовим організаціям, які займаються гуманітарною допомогою Кубі та про гранти для кубинських студентів і спеціалістів, а також для членів сімей політичних в'язнів з метою подальшої побудови громадських інституцій. Радіо та Телебачення Марті були згадані у контексті модернізації. Обидва свої виступи Дж. В. Буш закінчив словами «Хай живе вільна Куба!».

Вибори на Кубі у 2003 р. не закінчились сенсаційними результатами, тож змін у політиці Вашингтона не відбулось. Зовнішній вектор Америки визначала насамперед задекларована раніше війна з тероризмом, значної уваги потребувала ситуація в Іраку. Наближались вибори президента 2004 р. Фактично вже в перебігу передвиборчої кампанії, 10 жовтня 2003 р., Дж. В. Буш виголосив у Трояндовому саду Білого дому промову, присвячену політиці щодо Куби. Він згадав про свою

³²⁰ President Bush Announces Initiative for a New Cuba [Електронний ресурс]: сайт "The White House President George W. Bush" – Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020520-1.html> – Назва з екрану.

³²¹ Ibid.

³²² Ibid.

минулорічну пропозицію щодо виборів на острові і засудив Ф. Кастро через ув'язнення 75 членів кубинської опозиції. За підсумками так званої «Чорної весни» 2003 р., коли режим фактично розгромив зародковий опозиційний рух. Президент перелічив порушення з боку Гавани: фальшиві вибори, утискання опозиції, обмеженість приватного сектора, пригнічення неурядових профспілок, ігнорування прав власності, недоступність товарів та послуг для більшості кубинського населення. «Звичайно, режим Кастро не зміниться з власної волі. Але Куба повинна змінитись. Тож сьогодні я оголошую кілька нових ініціатив, щоб прискорити прихід нової, вільної, демократичної Куби»³²³. Лідер США проінформував про чергове посилення заборон на подорожі до Куби і заявив, що винятки (візити до членів родини, гуманітарна допомога, дослідницькі поїздки) надто часто прикривають нелегальний туризм, що приносить готівку Ф. Кастро. Для боротьби з цими порушеннями, президент наказав Міністерству внутрішньої безпеки збільшити кількість інспекцій туристів та вантажів у напрямку до та з Куби, а також стежити за тими, хто дістається острова через треті країни або власними суднами. «Нелегальний туризм закріплює злиденність кубинського народу. Ось чому я зобов'язав Міністерство внутрішньої безпеки зупини цей вид нелегального провезення грошей»³²⁴. Увага була приділена і тим, хто хотів покинути Кубу і стати мешканцем США: «Ми працюємо, щоб впевнитись, що кубинці, які тікають від диктатури не ризикують своїм життям у морі. Моя адміністрація покращує методи, за допомогою яких ми ідентифікуємо біженців і посилюємо наші зусилля щодо оформлення кубинців, які прагнуть залишити острів. Ми будемо краще інформувати кубинців щодо багатьох шляхів до безпечного та легального в'їзду до США через громадську роз'яснювальну кампанію у Флориді та на Кубі. Ми збільшимо кількість нових кубинських іммігрантів, яких ми прийматимемо щороку. Ми вільні зробити це, і ми зробимо заради добра для тих, хто шукає свободу. Наша мета – допомогти

³²³ President Bush Discusses Cuban Policy in Rose Garden Speech [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State Archive” – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/rm/25154.htm> – Назва з екрану.

³²⁴ Ibid.

більшому числу кубинців безпечно завершити подорож до вільної землі»³²⁵. Крім досить традиційних заходів було оголошено створення нового інструменту у політиці США щодо Куби – Комісії з допомоги вільній Кубі. Її метою мало стати «... планування щасливого дня, коли режиму Кастро більше не буде і демократія прийде на острів»³²⁶. Керувати Комісією мали К. Пауел і М. Мартінес. Комісія призначалась для розробки плану для перехідного періоду на Кубі – після повалення режиму Ф. Кастро і встановлення демократії. Глава Білого дому також згадав боротьбу з інформаційним ембарго (наприклад, шляхом удосконалення Радіо і ТВ Марті, розповсюдженням різних друкованих матеріалів). «Ми вирішили принести правду людям, які страждають від Фіделя Кастро»³²⁷, – сказав Дж. В. Буш і закінчив виступ словами про те, що скоро Куба стане вільною.

Заявлені нові заходи повністю відповідали настроям кубинсько-американської громади, проте не всі підтримували президента. Наприклад, сенатор М. Бокьюс – демократ з Монтани, висловив своє розчарування. Він назвав політику ембарго абсурдною, сказав, що вона лише поглиблює злиденність кубинців і віддаляє їх від американців. Він також зазначив, що єдина людина, яка вигравала від ембарго – Кастро, «захищений стіною, яку ми побудували навколо острова»³²⁸. Сенатор оцінив кроки адміністрації як неготовність поставити інтереси кубинського народу вище політики. Прозвучала також думка, що це просто нова версія старої, неефективної політики. Реакція Гавани на наміри Білого дому стосовно оновлення своєї кубинської політики була цілком очікуваною. Так наприклад у травні 2004 р., голова Національної асамблеї Куби, Р. Аларкон у своєму інтерв'ю таким чином висловився щодо політики адміністрації Буша: «Треба підкреслити дві важливі протилежні речі: з одного боку, ніхто не може ігнорувати факт, що новий тренд в

³²⁵ President Bush Discusses Cuban Policy in Rose Garden Speech [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State Archive” – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/rm/25154.htm> – Назва з екрану.

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Bush announces initiatives for Cuban dissidents [Електронний ресурс]//CNN. – October 11, 2003. – Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/10/10/bush.cuba/> – Назва з екрану.

американському суспільстві виступає за зміну 45-річної політики США. Вперше сільськогосподарський бізнес зацікавлений у продажах на Кубу. І неодноразово Конгрес чітко висловлював бажання покінчити із заборонами на подорожі. Інші хочуть навіть більш радикальних змін, наприклад відмінити ембарго, але як мінімум можна говорити про певний консенсус у США. З іншого боку, адміністрація Буша зробила все навпаки: посилила заборону на подорожі і протистоїть будь-яким спробам змінити ембарго. Вперше в адміністрації є люди кубинського або не кубинського походження, які зробили кар'єру на нападах на Кубу»³²⁹. Таким чином адміністрація Дж. В. Буша не піддалась тиску ні з боку аграрного бізнесу, ні з боку прихильників нормалізації відносин з Кубою, а продовжила відстоювати жорстку політичну лінію.

4.2. Курс Білого дому на побудову «нової Куби» і нові реалії формування кубинської політики США (2004-2008 рр.)

Президентська ініціатива щодо «нової» Куби істотним чином інтенсифікувала процес обговорення у США проблем сусідньої держави та перспектив стосунків з нею. Незважаючи на те, що 2004 р. – рік президентських виборів, – був позначений особливою увагою американців до Іраку, кубинська проблематика залишалась далеко не другорядною. Процес пошуків підходів до стосунків з Кубою перебував у центрі суспільної уваги. Помітний інтерес викликала до себе діяльність Комісії з допомоги вільній Кубі. У травні вона випустила свій звіт обсягом понад 450 сторінок, у якому ретельно розписувались шляхи побудови демократії на острові. «Основна мета будь-якої допомоги вільній Кубі, – наголошував документ, – має полягати у наданні можливості кубинському народу створити справжню демократію

³²⁹ Luxner L. An exclusive CubaNews interview with Ricardo Alarcon [Електронний ресурс]//CubaNews. – May. – Режим доступу: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-116672542.html> – Назва з екрану.

і вільну ринкову економіку»³³⁰. План складався з 6 частин, темами яких були: 1) прискорення перехідного періоду на Кубі; 2) врахування базових людських потреб у сферах охорони здоров'я, освіти, житлових питань та послуг для населення, 3) створення демократичних інституцій, що опікуються правами людини та нормами права, 4) створення основних інституцій вільної економіки, 5) модернізація інфраструктури та 6) питання навколишнього середовища³³¹. Кожна частина обов'язково містила рекомендації для досягнення тих чи інших цілей. Неодноразово повторювалось, яку велику роль відіграють неурядові організації та члени опозиційного руху, які мали б стати основою оновленого громадянського суспільства Куби. Зазначалось, що варто розширити інформаційний потік, щоб висвітлити усі негативні сторони режиму Кастро. Вкотре уряд Куби був звинувачений у жахливій економічній ситуації і в тому, що він наживається з туризму та грошових переказів від родичів кубинців, які проживають в інших країнах (зокрема, США). Щоб скоротити притік валюти, пропонувалось ще більше обмежити посилки на острів, поїздки та ініціювалась «міжнародна кампанія для висвітлення репресивної і кримінальної природи кубинського режиму для зменшення привабливості острова як туристичного напрямку»³³². Оцінюючи після отримання звіту дух документу, Дж. В. Буш сказав, що «Це стратегія, яка заохочує витрачання грошей на допомогу організаціям, щоб захистити дисидентів і відновити права людини. Це стратегія, яка заохочує чистий голос правди, який говорить до кубинського народу через Радіо і ТВ Марті. Це стратегія, яка не дасть режиму експлуатувати валюту туристів і грошових переказів для підтримки його репресивного режиму. Це стратегія, яка каже, що ми не просто чекаємо дня кубинської свободи, а працюємо заради цього дня на Кубі»³³³.

³³⁰ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba – May 1, 2004. – Р. 55 – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB192.pdf – Назва з екрану.

³³¹ Ibid.

³³² Ibid. P.9

³³³ Remarks by the President After Meeting with the Commission for Assistance to a Free Cuba [Електронний ресурс]: сайт “The White House President George W. Bush” –

Для побудови (з допомогою США) громадянського суспільства на Кубі Вашингтону пропонувалось вдатись до таких кроків: 1) виділення додаткових 29 млн. доларів Програмі допомоги США (до уже запланованих 7 млн.) для допомоги навчанню, розвитку і покращенню кубинської опозиції та громадянського суспільства; 2) впровадити додаткові гранти для неурядових організацій, що підтримують демократичні рухи та борються за права людини і забезпечити доступ до інформації про політичну систему, засновану на демократії і ринковій економіці; 3) співпрацювати з третіми країнами, щоб створити міжнародний фонд захисту і розвитку громадянського суспільства на Кубі; 4) започаткувати програми для молоді, жінок, інвалідів, щоб залучити більшу кількість громадян у процес демократизації суспільства³³⁴. Для заходів передбачався досить солідний бюджет: 41 млн. доларів для розбудови громадянського суспільства і висвітлення правди про режим Кастро³³⁵.

Важливе місце відводилось доступу до інформації. Хоча більшість кубинців дивилась і слухала державні програми, ставала помітною тенденція до пошуку нових інформаційних ресурсів (наприклад, Радіо і ТВ Марті). За даними звіту, у 2003 р. 95,7 % кубинців чули про Інтернет і лише 4,5 % ним користувались. Доступ до Інтернету суворо контролювався урядом і більшість сайтів у мережі були закритими для відвідування³³⁶. Звіт пропонував технічно удосконалити сигнал Радіо і ТВ Марті на Кубу, забезпечити розповсюдження різних програм через неурядові організації і виділити фонди на купівлю ефірного часу у станцій країн Карибського басейну³³⁷.

План не міг проігнорувати туристичну галузь економіки Куби, оскільки вона виступала основним джерелом прибутків (у звіті наводилась цифра 1,8 – 2,2 млрд.

Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/05/20040506-4.html> – Назва з екрану.

³³⁴ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – May 1, 2004. – Р. 25 – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB192.pdf – Назва з екрану.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ Ibid. Р. 27

³³⁷ Ibid. Р. 28

дол. щорічно). Для зменшення потоку туристів передбачалось: 1) продовжувати посилювати обмеження на подорожі і суворо контролювати туристів та вантажі з Куби та на Кубу; 2) підтримувати неурядові організації з третіх країн для висвітлення порушень прав людини і таким чином зменшити привабливість Куби для туристів; 3) не дозволяти імпорт кубинських товарів, вироблених урядовими компаніями; 4) обмежити зловживання освітніми програмами; 5) встановити ліцензування для певних категорій населення, які можуть відвідувати острів (спортсмени, працівники клінік, дослідники і т.д.) тощо³³⁸.

У звіті зверталась увага і на грошові перекази та посилки. Оскільки за американськими законами було дозволено переказувати кожні 3 місяці 300 доларів будь-кому на Кубі, крім урядовців та високопосадовців Комуністичної партії, на острів надходили значні кошти і, зокрема, нелегальні перекази. Уряд забирав частину коштів через різного роду комісії, а також підконтрольні «доларові магазини». В 2003 р. на Кубі працювало 1000 таких магазинів, 300 з яких знаходились у Гавані. Ціни у цих магазинах перевищували реальну вартість товарів на 240%. Вартість посилок на Кубу не могла перевищувати 200 доларів на місяць, при чому прислати можна було товари 14 категорій. Ці посилки виступали в ролі гуманітарної допомоги. Одночасно, вони зменшували тиск на уряд щодо забезпечення базових потреб свого народу і були додатковим джерелом доходів. У період 2002-2003 р. було надіслано 1215 млн. посилок. Їх вартість у 2003 р. склала 243 млн. дол., у 2002 р. – 257, у 2001 р. – 302,9 млн. Уряд Куби, при цьому, заборонив встановити прямий поштовий зв'язок між Кубою та США та діяльність приватних перевізників³³⁹. План пропонував заборонити грошові перекази і посилки кубинським чиновникам, обмежити їх лише близькими родичами (онуки, бабусі, дідусі, батьки, сестри, брати, діти, дружини або чоловіки відправників), скоротити кількість нелегальних переказів, обмежити категорії товарів у посилках, скоротити кількість сімейних візитів до 1 на 3 роки, а їх учасників лише до близьких родичів,

³³⁸ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – May 1, 2004. – Р. 32 – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB192.pdf – Назва з екрану.

³³⁹ Ibid. P.36

дозволити їх тривалість не більше як 14 днів, скоротити суму грошей, яка може бути витрачена на острові (до 50 доларів на день) і обмежити багаж для таких подорожей³⁴⁰.

У звіті була сформульована низка головних принципів успішного переходу до демократії. Йшлося, насамперед про стимулювання самовизначення кубинського народу, який має вирішити, куди рухатись у подальшому і якої допомоги шукати у міжнародному середовищі. Висловлювалась впевненість у тому, що допомогти подолати перехідний період можуть міжнародні організації, наприклад, Організація американських держав. Нарешті суттєва роль у відбудові вільної Куби відводилась церкві та іншим релігійним інституціям. Важливе місце приділялось кубинській діаспорі, яка у подальшому могла б мати свою координуючу організацію. Уряд США міг би створити свою групу планування і координування для допомоги подоланню перехідного періоду, надати різні допоміжні матеріали, а також створити освітній проект, спрямований на розвиток демократії та підприємництва. Радіо і ТВ Марті мали допомагати у медіа сфері³⁴¹. Отже, план мав розвивати демократичні прагнення кубинців, але з допомогою США. Неурядові організації, які згадуються у звіті як одні з ключових елементів подолання перехідного періоду, часто належали кубинським американцям, а коли йшлося про міжнародні зусилля з розбудови нової Куби, то, зважаючи на історично сформовану міжнародну, а особливо регіональну роль США, великий сусід вкотре мав стати головним джерелом демократії і допомоги.

У США звіт Комісії з допомоги вільній Кубі не викликав бурхливої реакції. Заяви щодо більш жорсткої політики відносно Гавани і раніше звучали неодноразово, тож більшість уже звикла до них. Держсекретар К. Райс висловила своє ставлення до Куби ще на початку свого терміну на цій посаді. Під час слухань в сенатському комітеті із закордонної політики, присвячених її затвердженню у якості держсекретаря, вона зарахувала Кубу до держав-форпостів тиранії. «Немає

³⁴⁰ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – May 1, 2004. – Р. 41 – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB192.pdf – Назва з екрану.

³⁴¹ Ibid. Р. 57

сумнівів, що в нашому світі залишаються країни-форпости тиранії, з народами яких Америка солідарна, - сказала К. Райс сенаторам. – Це Куба, Бірма, Північна Корея, Іран, Білорусь і Зімбабве»³⁴².

Хоча даний документ не став резонансним у США, його помітили на Кубі. 14 травня перед Секцією представництва інтересів США пройшов марш протесту. Ф. Кастро звернувся до американського президента, щоб висловити своє рішуче невдоволення. Окрім цього, він оголосив надзвичайний стан і закриття доларових магазинів³⁴³. Щодо протесту він сказав: «Це гнівний протест і заперечення грубих, суворих і жорстоких заходів проти нашої країни, які ваша країна щойно вжила»³⁴⁴. Ф. Кастро описав нову концепцію політики, обговорюваної у США як продукт іншого, негативного світу: «У світі, який ви намагаєтесь нам насадити сьогодні немає навіть найменшого натяку на етику, довіру, стандартів правосуддя, гуманних почуттів і елементарних принципів солідарності і щедрості. Все, що написано про права людини у вашому світі і світі ваших прибічників, які беруть участь у розкраданні планети, величезна брехня»³⁴⁵. Лідер кубинців нагадав про страждання і злидні людей на планеті та гонитву озброєнь. Ф. Кастро послався на вибори американського президента у 2004 р. як приклад обману і вкотре перерахував здобутки свого режиму: «Ви називаєте тиранією економічну і політичну систему, яка привела кубинський народ на вищий рівень грамотності, знань і культури, ніж у багатьох найрозвиненіших країнах у світі. Ту, яка зменшила дитячу смертність до показника, нижчого ніж у США і яка надає своїм громадянам охорону здоров'я і

³⁴² Opening Remarks by Secretary of State-Designate Dr. Condoleezza Rice [Електронний ресурс]//Senate Foreign Relations Committee, Washington, DC. – January 18, 2005. – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/40991.htm> – Назва з екрану.

³⁴³ Erikson D.P. The Cuba Wars Fidel Castro, the United States, and the Next Revolution/D. P. Erikson – New York: Bloomsbury Press. – 2008. – 368 p. – P. 95

³⁴⁴ Proclamation by an adversary of the US government [Електронний ресурс]: “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/2004/ing/f140504i.html> – Назва з екрану.

³⁴⁵ Ibid.

освіту та інші важливі соціальні послуги безкоштовно»³⁴⁶. Дісталось і представникам діаспори: «Ви атакуєте Кубу через мізерні політичні причини, намагаючись отримати електоральну підтримку у невеличкої групи відступників і найманців, які взагалі не мають ніяких етичних принципів. Ви не маєте морального права говорити про тероризм тому, що ви оточені купкою убивць, які спричинили смерть тисяч кубинців терористичними методами»³⁴⁷. Ф. Кастро заявив, що все, що відомо про Кубу – брехня колишніх прибічників Ф. Батісти та їх нащадків, які підробили вибори американського президента і не мають права втручатись у справи Куби та проголошувати перехід від однієї системи до іншої. Виступ закінчувався досить пафосно і войовничо: «Я шкодую лише з того приводу, що не побачу вашого обличчя, тому що ви будете за тисячі миль, а я буду у перших лавах смертників, які захищатимуть мою батьківщину»³⁴⁸.

У США більшість чиновників-республіканців зустріли звіт як крок у правильному напрямку, хоча у документі не було жодного слова про політику «сухих/мокрих ніг», яка обурила Майамі у 2003 р. Досить різко про нові санкції відгукнувся член Палати представників Р. Менендес, який зазвичай підтримував ембарго. Він розкритикував Дж. В. Буша за те, що той поставив політичні цілі виборчого року вище за життя кубинських людей³⁴⁹. У багатьох кубинців та кубинських американців звіт викликав відчуття, що адміністрація розглядає Кубу як політичну проблему, яку можна вирішити за допомогою санкцій. Всіх лякала можливість військової операції. Колишній начальник військового штабу К. Пауела, Л. Уілкерсон приїхав на Кубу і був здивований тим, наскільки там бояться військових ініціатив з боку США. «Вони справді були стурбовані. Вони хотіли, щоб

³⁴⁶ Proclamation by an adversary of the US government [Електронний ресурс]: “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/2004/ing/f140504i.html> – Назва з екрану.

³⁴⁷ Ibid.

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Erikson D.P. Op. cit. – P. 96

я спочатку запевнив їх, що не буде втручання. Я сказав «Давайте я вам зараз дещо скажу: немає ніяких солдатів або моряків, які будуть вас захоплювати!»³⁵⁰.

Також було ухвалене рішення створити нову посаду у Держдепартаменті для координації перехідного періоду на Кубі. Рік вона залишалась вакантною, доки у липні 2005 р. координатором не призначили К. МакКеррі³⁵¹. Під час церемонії свого призначення, К. МакКеррі подякував за довіру і можливість бути корисним для США, а також висловився щодо звіту Комісії з допомоги вільній Кубі: «Сполучені Штати Америки були і завжди будуть другом кубинського народу. Звіт Комісії з допомоги вільній Кубі обміркований, великодушний, а найголовніше чемний щодо кубинського народу. В той час як диктатура крадькома формулює плани для того, щоб залишитись при владі, звіт Комісії – публічний документ. Це не нав'язування, а вичерпний виклад того, що Сполучені Штати готові зробити, щоб допомогти кубинському народу захистити його право на свободу і процвітання»³⁵².

Основною темою президентських виборів 2004 р. стала зовнішня політика. Дж. В. Буш протистояв демократу Дж. Керрі. Республіканці приділили набагато більше уваги Кубі, ніж демократи, що відобразилось у передвиборчих платформах. Вони вкотре засудили режим Ф. Кастро, звинуватили його в занепаді економіки острова і нагадали, що Куба перебувала у списку країн, що підтримують терористів і залишався ворожим до США та їх інтересів. В силі мали лишитись ембарго та заборона на поїздки доки не буде проведено чесні вибори, приватний сектор не матиме більше свобод, а люди не будуть вільно збиратись і висловлювати свої думки. Республіканці наголошували, що «Куба має змінитись», тому додаткові ресурси обіцяно було виділити на: 1) діяльність, спрямовану на побудову демократії (підтримка сімей опозиціонерів, молоді, жінок та афро-кубинців для участі у про демократичних рухах); 2) регулярну трансляція Радіо і ТВ Марті. Передбачалось вжити заходів для ліквідації зловживань навчальними програмами, обмеження

³⁵⁰ Erikson D.P. Op. cit. – P. 104

³⁵¹ Ibid. P. 22

³⁵² Announcement of Cuba Transition Coordinator Caleb McCarry [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State Archive” – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/50346.htm> – Назва з екрану.

гуманітарних посилок лише для близьких родичів, обмеження сімейних візитів лише для близьких родичів. Також було обіцяно збільшити кількість мігрантів, які б могли приїхати до США³⁵³. Платформа майже повністю дублювала виступ Дж. В. Буша у жовтні 2003 р. у Трояндовому саду.

Демократи були більш лаконічними: вони висловили підтримку встановленню демократії на острові, обіцяли збільшити дипломатичний тиск на режим Ф. Кастро, щоб сприяти звільненню політичних в'язнів, розвитку громадянського суспільства та дисидентського руху. Туризм і збільшення кількості контактів через освітні та культурні програми заохочувались³⁵⁴. Дж. В. Буш отримав переконливу перемогу у виборах, що дало змогу втілювати у життя його пропозиції щодо Куби. Найбільший резонанс викликали нові правила щодо подорожей і грошових переказів. Кубинські американці не бажали розривати свої зв'язки з історичною батьківщиною і тими, хто продовжував там жити. Ідея «тимчасовості» перебування у США давно минула, сподівання на те, що режим Ф. Кастро буде повалено найближчим часом залишались марними. На Кубі більш менш нормально почували себе ті, хто мали доступ до валюти або отримуючи грошові перекази, або працюючи в туристичному секторі. Нові обмеження стали для них болючим ударом.

Прикметним було те, що серед кубинських американців змінилась тенденція щодо голосування за Дж. В. Буша. Якщо у 2000 р. він отримав 82% їх голосів і виграв у штаті Флорида 65% проти 34% у його суперника, то у 2004 р. йому дістались 71% кубинських голосів і перемога з перевагою у 56% проти 44%. Це було пов'язано з кількома причинами, по-перше, у виборах брали участь більше представників другого покоління кубинців, тобто ті, хто народився у США і кого більше цікавило повсякденне життя, а не відносини США-Куба. По-друге, емігранти, що прибули після 1980 р. підтримували зв'язки з родинами на Кубі і

³⁵³ Republican Party Platform of 2004 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25850> – Назва з екрану.

³⁵⁴ Democratic Party Platform of 2004 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29613> – Назва з екрану.

протестували проти обмежень на грошові перекази та подорожі. По-третє, зменшувалась кількість мігрантів-«піонерів». По-четверте, кубинські американці перестали бути більшістю серед виборців латиноамериканського походження (у 2000 р. вони представляли 60% цього електорату, а у 2004 р. – 42%)³⁵⁵. Тенденції у голосуванні засвідчували, що суспільство і його погляди змінювались, відбувся поступовий перехід від радикальної риторики до більш поміркованої.

Літо 2006 р. було багатим на події, пов'язані з політикою США щодо Куби. У липні вийшов другий звіт Комісії з допомоги вільній Кубі. На 93 сторінках містились плани і заходи щодо покладення краю режиму Кастро. Звіт складався з 7 частин: 1) прискорення кінця диктатури Кастро: перехід, а не передача влади; 2) допомога кубинцям подолати критичні гуманітарні та соціальні потреби; 3) допомога кубинцям у проведенні вільних і чесних виборів; 4) допомога у створення економічних можливостей, заснованих на ринкових засадах; 5) посилення ролі міжнародної спільноти; 6) вкрай важлива роль кубинців-емігрантів; 7) підготовка до надання підтримки переходу³⁵⁶.

Новий звіт відмічав зрушення, які сталися після 2004 р. – більш активне громадянське суспільство на Кубі та «вірні ознаки того, що режим використовує гроші венесуельського уряду Чавеса, щоб відновити діяльність своїх мереж для підриву демократичних урядів у півкулі»³⁵⁷. Звіт демонстрував дружній тон відносно демократичних прагнень кубинців: «Американський народ розуміє і підтримує бажання всіх людей на землі, включаючи кубинців, жити у свободі. Американці відкрили не тільки свої серця, але і береги для кубинців. Ми впевнені,

³⁵⁵ Análisis coyuntural del clima político entre los cubanoamericanos en el Sur de la Florida a inicios del segundo período de la Administración Bush [Електронний ресурс]//Centro de Estudios de Migraciones Internacionales. – La Habana, Cuba. – 2005. – Режим доступу: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/subida/Cuba/cemi-uh/20120821021805/analisis-1.pdf> – Назва з екрану.

³⁵⁶ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – July 2006. – Режим доступу: <http://www.cfr.org/cuba/commission-assistance-free-cuba-report-president/p11093> – Назва з екрану.

³⁵⁷ Ibid. P. 5

що вільна і процвітаюча Куба знову стане другом Солучених Штатів»³⁵⁸. Звіт знову наголошував на необхідності вільних, чесних виборів, які мають бути висвітлені у всьому світі. Для стимулювання демократичних прагнень кубинців передбачалось виділити 80 млн. доларів за 2 роки на збільшення допомоги кубинському громадянському суспільству, прорив інформаційної блокади та допомогу демократичним ініціативам на Кубі. Також рекомендовалось виділяти на кубинські демократичні програми не менш як 20 млн. щорічно до повного зникнення диктатури³⁵⁹. Ставлення до такої значної фінансової підтримки були неоднозначним: відомий кубинський дисидент О. Пайа, який постійно відмовлявся від коштів американців сказав: «Віртуально всі фонди залишаються у Майамі, але вони негативно впливають на нашу репутацію і роблять нашу роботу ще складнішою»³⁶⁰. У звіті також використовувався досить цікавий термін «перехідний кубинський уряд», який, згідно з документом, матиме можливість отримувати допомогу згідно із Законом 1996 р. про кубинську свободу і солідарність.

В серпні з острова надійшла сенсаційна звістка – лідер Ф. Кастро важко захворів. Вся кубинська революція трималась на особистості Фіделя Кастро, на його вмінні загіпнотизувати народ, утримувати його увагу та надихати своїми ідеями. Відразу виникло питання хто стане президентом? Відповідь була досить очікуваною – влада передавалась молодшому брату Р. Кастро спочатку тимчасово, а згодом і остаточно. Молодший Кастро також стояв біля витоків революції, але не мав такої харизми і впевненості, як його старший брат. Він був скоріше тінню, «провідником» ідей головного кубинського революціонера.

Те, що Ф. Кастро заслаб стало відомо ще у 2004 р. 20 жовтня 2004 р. після палкого виступу у Санта Кларі, присвяченого Дню кубинської культури, лідер упав зі сходів, спускаючись з дерев'яного подіуму. Він розбив обличчя об сцену і зламав

³⁵⁸ Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – July 2006. – Р. 12 – Режим доступу: <http://www.cfr.org/cuba/commission-assistance-free-cuba-report-president/p11093> – Назва з екрану.

³⁵⁹ Ibid. Р. 20

³⁶⁰ Smith W.S. Bush's Dysfunctional Cuba Policy [Електронний ресурс]//Foreign Policy in Focus. – Nov. 6, 2006. – Режим доступу: http://fpif.org/bushs_dysfunctional_cuba_policy/ – Назва з екрану.

ліве коліно та праву руку³⁶¹. Звичайно, лідер кубинців був уже не молодий і навіть ті, хто працював з ним пліч-о-пліч бачили це і замислювались про майбутнє. Р. Аларкон, голова Національної асамблеї роздумував про те, хто б міг стати наступником. «Факт у тому, що покоління, яке прийшло до влади 45 років тому старіє і вмирає. Як і всі люди, Фідель, Рауль і я старіємо з кожним роком», сказав він у інтерв'ю в 2004 р. У 2006 р., за кілька тижнів до хвороби Ф. Кастро, він сказав, що немає незамінних людей. «На Кубі тисячі лідерів значно молодших за Фіделя, які народились під час або після революції і у яких уже є 20 років досвіду практичного керування. Ми знаємо їх, хоча і не згадуємо для іноземної преси»³⁶². Новина про хворобу Фіделя стала сенсаційною. У районі Майамі «Маленька Гавана», де проживає більше мільйона кубинців, люди зібрались на радісні вуличні святкування. Вашингтон відгукнувся думками кубинсько-американських членів Конгресу. Республіканка І. Рос-Летінен назвала навіть короткострокову відмову Ф. Кастро від влади «великим днем для кубинського народу та їх братів і сестер у засланні». Вона також додала, що «Фідель Кастро приніс на Кубу лише руйнування і злидні, тож якщо він обмежений у можливостях навіть на короткий термін, це прекрасний момент для мільйонів кубинців, які живуть під його «залізним кулаком» і тиском його гнітючого державного апарату. Я сподіваюсь це початок кінця для його гнітючого режиму»³⁶³.

Її колега сенатор М. Мартінес сказав, що відреагував на новину про хворобу Фіделя Кастро «надзвичайно емоційно» і зазначив, що «...можливо він дуже, дуже хворий або мертвий», а також сказав, що сподівається на те, «що для голосів свободи з'явиться можливість бути почутими і це започаткує момент перетворення і переходу до кращого життя»³⁶⁴. Реакція адміністрації Буша не була різкою і не спонукала до рішучих заходів. Її глава Дж. В. Буш сказав «Якщо Фідель Кастро

³⁶¹ Erikson D.P. Op. cit. – P. 15

³⁶² Ibid. P. 16

³⁶³ Gedda G. U.S. Has Plan to Aid Post-Castro Cuba [Електронний ресурс]: сайт “Newsgroups.derkeiler.com” – Режим доступу: <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.cuba/2006-08/msg00153.html> – Назва з екрану.

³⁶⁴ Erikson D.P. Op. Cit. – P. 11

зникне з природніх причин, у нас є готовий план, як допомогти кубинському народу зрозуміти, що є кращий шлях, ніж та система, у якій вони жили»³⁶⁵. Ще більш відверто своє ставлення до формальної зміни влади на Кубі засвідчить пізніше у своїх мемуарах К. Райс, на той момент держсекретар США: «Те що вони (брати Кастро – О.С.) залишаються при владі – є трагедією для народу Куби»³⁶⁶.

У листопаді 2006 р. вперше з 1994 р. демократи здобули контроль в обох палатах Конгресу. Вони пропонували радикально переглянути політику щодо Куби, розробивши такі законопроекти як Закон про експорт свободи на Кубу, Закон про відновлення прав сімей кубинських американців, Закон про врегулювання кубинських протиріч і Закон про полегшення сільськогосподарського експорту³⁶⁷. Всі ці ініціативи так і залишились на рівні ідей, а політика ембарго не зрушила з місця.

Поступово Сполучені Штати почали готуватись до виборів президента 2008 р. і тема Куби знову з'явилась у пресі. Демократичний кандидат Б. Обама протистояв республіканцю Дж. МакКейну, а ключовими обговорюваними проблемами стали дозволи на подорожі, значно обмежені адміністрацією Дж. В. Буша та грошові перекази. Опитування громадської думки за 2006 р. демонстрували, що 28% респондентів засуджували політику президента, а 45% були проти його спроб завадити надсиланню грошей родичам або їх відвідуванню³⁶⁸. Інститут вивчення громадської думки Міжнародного університету Флориди, який займається аналізом тенденцій зміни позиції кубинських американців, у 2007 і 2008 р. опублікував результати своїх опитувань, які давали змогу робити певні висновки щодо ставлення кубинських американців до політики відносно Гавани. Учасники опитування 2008 р. – 800 випадково обраних кубинських американців, які проживали у Майамі-Дейд, з

³⁶⁵ Erikson D.P. Op. Cit. – P. 12

³⁶⁶ Rice C. Op. cit. – P. 569

³⁶⁷ Erikson D.P. Op. Cit. – P.143

³⁶⁸ Chapman S. US Cuba Policy Not Improved Under Democrats [Електронний ресурс]//Baltimore Sun. – August 24, 2007. – Режим доступу: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/153/26376.html> – Назва з екрану.

яких 60% – громадяни США³⁶⁹ (у 2007 р. на питання відповідали 65% американських громадян³⁷⁰). Респонденти відповідали на питання щодо ембарго, відвідування Куби, грошових переказів, відновлення дипломатичних відносин і політичних змін на острові, а також внутрішніх політичних змін у США (наприклад, кандидатів у президенти або виборів у Конгрес). Звіт Інституту за 2007 р. також давав можливість простежити тенденції у змінах поглядів опитуваних, починаючи з 1991 р.. На питання, «Коли відбудуться значні політичні зміни на Кубі?» у березні 1991 р. більшість опитаних – 44,1% відповіли «Через 2-5 років», у жовтні 1991 р. – 54,2 % сказали, що впродовж 1 року, у червні 1993 р. 39,5 % опитаних знову відповіли «Через 2-5 років», березень 1995 р., червень 1997 р. і жовтень 2000 р. показали 36%, 32,4% і 34% відповідно для варіанту 2-5 років. У березні 2004 і 2007 прихильників цієї відповіді стало ще більше – 45,7% і 45,9%, зате у грудні 2008 р. їх частка знизилась до 29%. Найбільше скептиків, які відповіли «Ніколи» було у жовтні 2000 р. – 28,9 %³⁷¹. Серед опитаних за 2008 р. песимістами залишались ті, хто емігрував до 1980 р. – 26% сказали, що на Кубі ніколи не буде політичних змін. Народжені у США були більшими оптимістами – лише 7% не вірили у світле майбутнє країни своїх предків³⁷². На питання «Чи варто посилювати ембарго?» у березні 1991 р. 73,8% відповіли «Активно підтримую», у жовтні того ж року ця цифра зросла до 78,1%, у червні 1993 р. дещо зменшилась – до 73,3 %, у березні 1995 р. трохи зросла, порівняно з попереднім – до 74%, у червні 1997 р. уже становила 78,2%, а з 2000 р. почала зменшуватись – до 62,4%, у березні 2004 р.

³⁶⁹ 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

³⁷⁰ 2007 FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

³⁷¹ Ibid.

³⁷² 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Р. 4 – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

склала 66%, а в березні 2007 – 57,5%³⁷³. За даними 2008 р. продовжувати ембарго хотіли 65% тих, хто емігрував у Сполучені Штати до 1980 р., більшість народжених у США – 52% була проти цієї політики³⁷⁴. Що ж до ефективності ембарго, відсотки розподілились так: у березні 1991 р. більшість опитаних – 42,3% вважали, що ембарго було не дуже ефективним, у жовтні того ж року зовсім неефективним його назвали 40,9%, у березні 2004 р. ця цифра зросла і склала 46%, у березні 2007 р. – 45%³⁷⁵. 56% опитаних підтримали цю відповідь і у 2008 р., при чому 68% тих, хто приїхав до США після 1998 р. назвали ембарго зовсім неефективним³⁷⁶. Що ж до вільних подорожей, у березні 1991 р. 40,7% були радикально проти, у жовтні 1991 р. кількість радикальних опонентів та палких прихильників майже зрівнялась – 34,3% і 34% відповідно, у червні 1993 р. проти були 45,5% опитаних, у березні 1995 р. їх кількість збільшилась до 49,2%, в жовтні 2000 р. динаміка змінилась на користь прихильників – 52,8% дуже підтримували вільні подорожі на Кубу, березень 2004 р. дав інші результати – 53,7% заперечували такі виїзди, у березні 2007 р. знову за – 55,2%³⁷⁷. У 2008 р. 67% опитаних підтримували повернення до політики до 2003 р. щодо подорожей для всіх американців³⁷⁸. У 2007 р. повернення до цієї політики найактивніше підтримували ті, хто емігрував з 1995-2007 рр. – 85,7%, а скептиками

³⁷³ 2007 FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

³⁷⁴ 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Р. 12 – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

³⁷⁵ 2007 FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

³⁷⁶ 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Р.10 – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

³⁷⁷ 2007 FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

³⁷⁸ 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Р.9 – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

були 64,2% тих, хто приїхав з 1959-1964 рр.³⁷⁹ У 2008 р. більш м'яку політику підтримували 80% прибулих після 1998 р. і 67% тих, хто народився у США, а 51% противників пом'якшення емігрували з Куби до 1980 р.³⁸⁰ Зазвичай кандидати у президенти розглядали кубинсько американську громаду як цілісну і обирали більш радикальну риторику, яка влаштовувала значну кількість радикально налаштованих виборців. Однак, тенденції змінювались і радикальна політика перестала означати 100% підтримку штату Флорида. За даними інституту Геллапа, підтримка відновлення дипломатичних відносин з Кубою зростала з 2004 до 2008 р. – від 55% до 67% у 2007 р. і 61% у 2008 р. Позиція щодо ембарго була незмінною – з 2003 по 2008 р. 50% американців підтримували його відміну³⁸¹.

Принагідно не можна не зазначити, що такі погляди корелювались з економічними тенденціями зростання обсягів торгівлі між США та Кубою сільськогосподарською продукцією. Після двох років скорочення, у 2007 р. обсяг торгівлі зріс до 437,7 млн. доларів – найвищого рівня з 2000 р., що зробило Гавану 37 найбільшим торговельним партнером за рік. За даними Американсько-кубинської ради з торгівлі та економіки, у 2006 р. цей показник становив 340,4 млн. доларів і 350,2 млн. доларів у 2005 р. Кубинський уряд повідомляв про зовсім інші обсяги – 600 млн. доларів, які включали транспортування, банківські послуги та інші витрати. Однак, Американсько-кубинська рада з торгівлі та економіки з торгівлі США та Куби назвала ці дані «підозрілими»³⁸².

³⁷⁹ 2007 FIU Cuba Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступу: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

³⁸⁰ 2008 Cuba/US Transition Poll [Електронний ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Р.9 – Режим доступу: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

³⁸¹ Morales L. Americans Steady in Backing Friender U.S.- Cuba Relations[Електронний ресурс]//Gallup. – April 23, 2009. – Режим доступу: <http://www.gallup.com/poll/117829/Americans-Steady-Backing-Friendlier-Cuba-Relations.aspx> – Назва з екрану.

³⁸² Cancio Isla W. U.S. farm sales to Cuba most since 2000 [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Feb. 14, 2008. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/farm-sales-07.htm> – Назва з екрану.

За таких обставин у США, на Кубі та у міжнародній спільноті з інтересом стежили за поглядами Б. Обами з кубинської проблематики. Його позиція щодо Куби змінювалась впродовж політичної кар'єри. У 2003 р. як кандидат у сенатори від штату Іллінойс, він говорив, що підтримує нормалізацію відносин з Кубою, хоча не окреслював ніяких умов. Пізніше, намагаючись виграти президентську номінацію, Б. Обама підтримував нормалізацію за умови, якщо кубинський уряд зробить цілеспрямовані кроки до демократії³⁸³. У серпні 2007 р. Б. Обама, відстоюючи право бути кандидатом у президенти від Демократичної партії, виклав свої думки щодо Куби у колонці газети «Майамі Геральд». Він писав, що демократичні зміни на острові мають бути основним завданням американської політики. Демократ зазначав, що для досягнення позитивних змін треба допомогти кубинцям стати менш залежними від режиму Кастро, а стабільна демократична Гавана принесла б економічні вигоди і дозволила б співпрацю з таких питань як міграція, боротьба з наркотиками та ін.³⁸⁴ У політиці адміністрації Дж. В. Буша було знайдено «грубу помилку» – рішення заборонити кубинським американцям візити до родичів і відправлення їм грошей. «Це рішення не тільки мало глибоко негативний вплив на добробут кубинського народу. Воно також зробило його більш залежним від режиму Кастро та ізолювало від сигналу до змін, який посиляли кубинські американці»³⁸⁵. Б. Обама називав зв'язок кубинських американців з їх сім'ями на острові по-перше, основним гуманітарним правом, а по-друге, «найкращим інструментом, щоб допомогти сприянню появі демократії на острові»³⁸⁶. Цілком логічною була обіцянка дозволити кубинським американцям відвідувати острів та надсилати туди грошові перекази. Що ж до нормалізації

³⁸³ Luo M. Cuba Is Topic as McCain Continues Attack on Obama [Електронний ресурс]//The New York Times. – May 21, 2008. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2008/05/21/us/politics/21mccain.html?_r=0 – Назва з екрану.

³⁸⁴ Obama B. Our main goal: Freedom in Cuba [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Aug. 21, 2007. – Режим доступу: http://www.thepoliticalguide.com/Profiles/President/US/Barack_Obama/Views/Cuba/ – Назва з екрану.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Ibid.

відносин та ембарго, Б. Обама не був оригінальним – він писав, що якщо уряд епохи «пост-Фідель» розпочне демократичні перетворення, президент і Конгрес США будуть готові до покращення відносин і полегшення ембарго.

Політики у США помітили згадані коментарі. Їх позиції, як завжди, розділились на прихильників заяв Б. Обама та скептично налаштованих опонентів. Наприклад, сенатор від штату Коннектикут Дж. Додд заявив, що відмінив би ембарго та обмеження на подорожі й грошові перекази для кубинських американців. Колишній сенатор Дж. Едвардс, член палати представників Д. Куцініч та губернатор Б. Річардсон також підтримували ці ідеї. Їм протистояли сенатор Г. Клінтон (також потенційна номінантка у кандидати в президенти), яка виступала за збереження статусу-кво і продовження політики ембарго та інших обмежень. Схожих поглядів дотримувались сенатор Дж. МакКейн, екс-губернатор М. Ромні, колишній сенатор Ф. Томпсон і колишній мер міста Нью-Йорк Р. Джуліані³⁸⁷. Пізніше Г. Клінтон зазначила, що вона б відмінила заборону на подорожі лише в окремих випадках до падіння режиму Кастро³⁸⁸.

Обидва кандидати у президенти отримали можливість позмагатися за увагу виборців, зокрема кубинських американців, у травні 2008 р. Дж. МакКейн 20 травня виступав у Майамі з нагоди річниці Дня незалежності Куби, а 23 травня Б. Обама виступав у Національному кубинсько-американському фонді. Республіканський кандидат отримав змогу першим представити свій варіант політики США відносно Куби. Прилетівши до Майамі, Дж. МакКейн заявив, що на відміну від свого опонента, він не стане вести переговори з будь-яким урядом Куби, доки не будуть випущені всі політичні в'язні, профспілки не стануть вільними, не буде встановлено мультипартійну систему і не будуть поважатись права людини. «Мій опонент сказав, що він готовий до діалогу з Раулем Кастро, президентом Ірану Махмудом

³⁸⁷ Cuba Policy Enters the Presidential Race [Електронний ресурс]: сайт “Latin America Working Group” – Режим доступу:

<http://www.lawg.org/component/content/article/77/193> – Назва з екрану.

³⁸⁸ Reinard B. Obama stresses “libertad” [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Aug. 26, 2007. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/obama-libertad.htm> – Назва з екрану.

Ахмадінеджадом і це неприйнятно», - заявив Дж. МакКейн³⁸⁹. У своєму виступі, присвяченому дню незалежності Куби, Дж. МакКейн зауважив, що боротьба пригнобленого режимом Кастро кубинського народу не марна і що «Колись Америка знову матиме теплі стосунки з кубинським урядом, який представляє суверенну волю свого народу і поважає його фундаментальні людські і політичні права. Колись Куба буде важливим союзником у розвитку демократії на півкулі»³⁹⁰. У ролі президента Дж. МакКейн обіцяв активно підтримувати прагнення кубинців протистояти режиму. Він згадав, що кілька років тому Б. Обама виступав за відміну, а не полегшення ембарго. Але найгіршим знаком республіканський кандидат визначав обіцяну суперником зустріч з Р. Кастро. «Він також беззастережно хоче зустрітись з Раулем Кастро. Ці кроки надішлють найгірший сигнал до кубинських диктаторів – немає необхідності фундаментальних реформ, можна просто почекати до односторонньої зміни у політиці США»³⁹¹. До активних дій, яких на думку республіканця потребувала Америка, належали: тиск на кубинський режим, щоб змусити його звільнити всіх політичних в'язнів, легалізувати всі політичні партії і вільні медіа, а також призначити вибори під наглядом міжнародних спостерігачів. Його позиція щодо ембарго виглядала чітко: «Ембарго повинне діяти доти, доки ці основні елементи демократичного суспільства не будуть закладені»³⁹². Одночасно, Дж. МакКейн обіцяв моральну і матеріальну допомогу активістам з питань прав людини, Радіо і ТВ Марті та іншим засобам прямого зв'язку з Кубою. Взагалі, республіканець планував нову політику відносно всієї Латинської Америки, засновану на «мирі і безпеці, що поділяє процвітання, демократію, свободу і взаємній повазі». Коли ж йшлося про Венесуелу та Болівію мала бути проведена превентивна робота, щоб відвернути їх від «шляху, який Кастро проторував для

³⁸⁹ Ferreira R. McCain afirma que no negociará con Cuba [Електронний ресурс]// El Nuevo Herald. – 21 de mayo de 2008. – Режим доступу: http://www.cubanet.org/CNews/y08/may08/22inter_2.html – Назва з екрану.

³⁹⁰ Remarks on Cuban Independence Day in Miami, Florida [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77359> – Назва з екрану.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² Ibid.

Куби». Ця позиція майже повністю дублювала передвиборчу платформу Республіканської партії у 2000 р. Однак, Дж. МакКейн не згадував Закон про кубинських біженців 1966 р., яким обіцяла керуватись Республіканська партія відносно кубинських мігрантів³⁹³.

Б. Обама у своєму виступі 23 травня у Національному кубинсько-американському фонді майже одразу розкритикував політику Дж. В. Буша, назвавши її катастрофічною. Він пригадав війну в Іраку і неефективну політику у Латинській Америці – «недбалу щодо наших друзів, неефективну відносно наших суперників, незацікавлену у викликах, які мають значення для людських життів і неспроможну просувати наші інтереси у регіоні»³⁹⁴. Б. Обама заявив, що його опонент-республіканець обрав заздалегідь провальний курс. Демократичний кандидат наголошував, що майбутні безпека і процвітання США тісно пов'язані з Латинською Америкою і що необхідно відійти від старих позицій заради майбутнього. «Адміністрація Буша і Джон МакКейн не запропонували чіткого бачення цього майбутнього»³⁹⁵. Основним принципом своєї політики Б. Обама визначав гасло «все, що добре для народів Латинської Америки – добре для Сполучених Штатів». Говорячи про Кубу, він наголосив, що два покоління кубинців живуть без демократії і півстоліття у них не було вільних виборів, а дисиденти ув'язнені за свої висловлювання. «Я не буду підтримувати цю несправедливість, ви не будете її підтримувати і разом ми відстоюватимемо свободу на Кубі»³⁹⁶. Б. Обама повторив, що адміністрація Буша не запропонувала стратегію для змін, а Дж. МакКейн лише перекрутив його позицію щодо діалогу з островом. Основою для своєї політики щодо Гавани Б. Обама назвав свободу. «Моя політика щодо Куби буде формуватись одним словом: Свобода. І шлях до свободи для всіх кубинців має

³⁹³ Republican Party Platform of 2000 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25849> – Назва з екрану.

³⁹⁴ Remarks to the Cuban American National Foundation in Miami, Florida. [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77357> – Назва з екрану.

³⁹⁵ Ibid.

³⁹⁶ Ibid.

починатись зі справедливості для кубинських політичних в'язнів, прав на свободу слова, вільну пресу і вільні збори та проведення чесних, вільних виборів»³⁹⁷. На посаді президента, Б. Обама висловив бажання займатися підготовкою дипломатичних кроків, які б слугували інтересам США і наближали свободу Куби. Найкращими «послами свободи» він назвав кубинських американців, яким пообіцяв необмежені подорожі до близьких на острові та грошові перекази. Ембарго мало залишатись у силі. «Воно дає нам важіль впливу на режим, пропонуючи конкретний вибір: якщо ви вживаєте помітних заходів задля демократії, починаючи зі звільнення політичних в'язнів, ми зробимо кроки для нормалізації відносин. Так відбудуться реальні зміни на Кубі – шляхом сильної і принципової дипломатії»³⁹⁸. Результати президентських перегонів 2008 р. у штаті Флорида стали досить цікавими – Б. Обама випередив свого суперника Дж. МакКейна лише на 2,8% голосів³⁹⁹, проте такий результат для кандидата-демократа був чималим успіхом.

Наприкінці серпня і на початку вересні 2008 р. Куба потерпала від тяжких наслідків ураганів «Густав» і «Айк». Гуманітарні організації, політики (серед яких Б. Обама) просили тимчасово скасувати обмеження на грошові перекази, щоб допомогти потерпілим від негоди⁴⁰⁰. Вашингтон запропонував 100 тис. доларів для неурядових організацій, а також тимчасове збільшення сум, які могли виділяти на допомогу ліцензованим організаціям. Сполучені Штати були готові надіслати групу експертів, які б визначили масштаби катастрофи. Кубинський уряд відмовився від такої допомоги⁴⁰¹. Найбільше нервували кубинські американці, які відчували себе

³⁹⁷ Remarks to the Cuban American National Foundation in Miami, Florida. [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77357> – Назва з екрану.

³⁹⁸ Ibid.

³⁹⁹ Election of 2008 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=2008> – Назва з екрану.

⁴⁰⁰ Woods C., Clark L. Hurricane Ike reignites calls for easing Cuban travel restrictions [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Sep. 10, 2008. – Режим доступу: <http://groups.yahoo.com/neo/groups/CubaNews/conversations/topics/91368> – Назва з екрану.

⁴⁰¹ Ibid.

безпорадними заручниками політичних ігор, в той час як їхні рідні та близькі потерпали від стихії. Згодом американці запропонували виділити 6,3 млн. доларів у вигляді будівельних матеріалів. Однак, кубинський віце-президент Х. Р. Мачадо Вентура, перебуваючи у США заявив, що США можуть надалі робити пропозиції, але найкращою допомогою була б відміна ембарго⁴⁰².

У жовтні 2008 р. Дж. В. Буш виступав у Флориді після зустрічі з лідерами кубинських американців. Він вкотре зазначив, що політика США спрямована на отримання свободи кубинським народом. Президент сказав, що ембарго буде відмінено лише коли кубинський уряд дозволить вільне виявлення думок, будуть звільнені політв'язні. Дж. В. Буш підкреслив, що США намагалися сказати Кубі, що вона живе під репресіями політичних еліт, які стримують великий потенціал. Господар Білого Дому згадав і про ураган та гуманітарну допомогу, яку було запропоновано. «Допомога була відхилена братами Кастро, які мають сказати людям на Кубі та у всьому світі, що люди Кастро зацікавлені лише у собі та владі, а не покращенні добробуту народу Куби»⁴⁰³. Така позиція президента мала своїх прихильників. Відома громадська діячка і одна із засновниць Ради для кубинської свободи, що підтримує політику ембарго, Н. Перес Кастейон схвалила підходи Білого Дому. Вона зазначала, що нормалізація відносин з Кубою після передачі влади від старшого до молодшого Кастро означатиме ігнорування їхніх злочинів і прийняття режиму. Додаткові обмеження, вжиті адміністрацією Дж. В. Буша Н. Перес Кастейон назвала відповіддю на засудження 75 дисидентів на Кубі. «Має змінитись кубинський режим, а не політика США», – заявила вона⁴⁰⁴.

⁴⁰² Robles F. Cuba silent on latest U.S. aid offer [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Sept. 23, 2008. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/silent.htm> – Назва з екрану.

⁴⁰³ Remarks Following a Meeting With Cuban American Community Leaders in Coral Gables, Florida [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=84596> – Назва з екрану.

⁴⁰⁴ Pérez N. Don't Normalize Relations [Електронний ресурс]//USA Today. – November 24, 2008. – Режим доступу: http://usatoday30.usatoday.com/printedition/news/20081124/oppose24_st.art.htm – Назва з екрану.

Таким чином, завершення восьмирічного перебування при владі Дж. В. Буша і переддень прийняття президентських повноважень Б. Обамою були позначені як новими надіями на істотні зміни в позиції Вашингтона щодо Гавани, так і новими сумнівами у їх досяжності. Адміністрації Дж. В. Буша зробили помітну спробу внести зміни у політику Білого дому щодо Куби. Ці зміни мали на меті зробити виживання режиму Ф. Кастро проблематичним, а спонуки до його трансформації дієвішими та сучаснішими. Проте, через загальний контекст зовнішньої політики Дж. В. Буша, особливості міжнародних відносин, а також досить успішну адаптацію Гавани до нових міжнародних реалій, підходи Білого дому залишались надто негнучкими. Натомість зміни у поглядах американських виборців різних категорій на проблеми американсько-кубинських відносин посилили невідповідність між поглядами і діями владного Вашингтона та очікуваннями громадськості.

ВИСНОВКИ

Аналіз широкого комплексу джерел, які відображають політику США щодо Куби, дає підстави вважати, що він характеризується високим ступенем інформативності, різноманітністю й аутентичністю його складових. Основними категоріями джерел, які його формують є документи виконавчої та законодавчої влади США, офіційні кубинські документи, джерела персонального походження, документи неурядових організацій, статистичні та соціометричні дані, преса. Окремі джерела і категорії джерел доповнюють інші, що дозволяє сформувати збалансовану картину процесів і явищ, характерних для досліджуваної історичної дійсності.

Наукова література з проблем дослідження відзначається достатньо значною кількістю праць, які мають різний науковий профіль і формат. Як і можна було очікувати, найбільший за обсягом та найрізноманітніший за своєю джерельною базою і оцінковими позиціями доробок належить перу американських фахівців. Серед їхніх розвідок, зокрема наявні ряд змістовних монографій та статей, опублікованих у визнаних академічних видавництвах і періодичних виданнях. Більшість згаданих публікацій, демонструючи різні методологічні позиції їх авторів, мають, однак, спільною рисою критичну настанову стосовно підходів офіційного Вашингтона у кубинському питанні. Цей факт, на нашу думку, є непрямым доказом складності дискусій в американському політикоформуючому середовищі щодо Куби в досліджуваний період і пізніше, а також можливим свідченням того, що саме експертно-аналітична спільнота взяла на себе відповідальність за переконання американських виборців і політиків у необхідності принципового перегляду політики щодо Куби. Разом з тим, проаналізована наукова література не містить праць, які б досліджували тему даної дисертації в обсязі, який відповідає його меті, завданням, хронологічним межам і залученій джерельній базі.

Розгляд політики Білого дому щодо Куби в період від Кубинської революції 1959 р. і до початку 1990-х рр., здійснений з опорою на новітню історіографію та введені в науковий обіг приблизно в останнє десятиліття джерельні ресурси, дозволяє зробити висновок про неоднозначність та варіативність підходів американського керівництва до їх проблемної карибської сусідки. Незважаючи на

всі форми тиску Вашингтона на Гавану в 1960-х рр., перший фактично виявився неспроможним знайти механізми і важелі усунення від влади Ф. Кастро, чиє політичне існування було міцно гарантованим через принципові угоди М. Хрущова і Дж. Ф. Кеннеді за підсумками Кубинської ракетної кризи. З настанням доби детанту адміністрації Р. Ніксона і Дж. Картера вдалися до ряду спроб, спрямованих на пошук певного порозуміння з режимом Ф. Кастро, яке мало ґрунтуватись на пропонованому Гавані скасуванні ембарго. Куба, однак, відкинула пропозиції Америки і почала безкарно застосовувати проти могутніх сусідів асиметричні засоби тиску, наприклад, у формі дошкульних для США «закидань» на їх територію під виглядом мігрантських груп значної кількості маргіналізованих громадян. Окрім цього Ф. Кастро виступив у ролі допоміжної сили Москви у низці авантур останньої у країнах Африки, Центральної Америки та Карибського басейну. Як і в 1960-х рр. Вашингтон не спромігся зарадити «кубинській проблемі» й розробити чіткий курс стосовно неї. Рейганівські 1980-і також істотно не допомогли Вашингтону з чітким визначенням щодо Гавани. Незважаючи на «хрестовий похід» Р. Рейгана проти комунізму, його адміністраціями не було зроблено жодного рішучого кроку в напрямку спонукання Ф. Кастро до реформ і поступок. Розгортання пропагандистської роботи за допомогою медіазасобів проти гаванського режиму не дало вагомих результатів, а переконлива, але локальна силова акція Америки з викоренення на о. Гренада прокубинського режиму виглядала не як наступ на позиції Ф. Кастро в Карибському регіоні, а як демонстрація готовності Білого дому захищати власних громадян. Таким чином три десятиліття пошуків Вашингтоном ключів до розв'язання проблеми кастрівської Куби виявились малоплідними.

Так сталося також і через те, що значною мірою в згадані роки Білий дім сприймав Кубу через призму змагання з СРСР і поступово утвердився у переконанні про відсутність з її боку стратегічних загроз національним інтересам США. Незважаючи на завершення цього історичного періоду, його спадщина, як виглядає, не могла пройти без наслідків для американської традиції стрийняття Куби.

Радикальні зміни у системі міжнародних відносин, пов'язані з курсом горбачовського СРСР на перегляд основ ялтинсько-потсдамського порядку, а

врешті-решт і зі зникненням цієї країни як геополітичної реальності, перемістили політику США щодо Куби у цілком відмінний міжнародно-політичний контекст. Гавана, втративши потужну підтримку СРСР, мусила, як здавалось, повторити долю інших країн колишньої радянської співдружності і стати на шлях реформ. Вагому роль за таких обставин відігравали погляди керівників американської зовнішньої політики на стан справ на Кубі та майбутнє цієї країни. Не буде перебільшенням сказати, що впродовж часу діяльності чотирьох американських адміністрацій досліджуваного періоду, Вашингтон дотримувався в цілому єдиного підходу до Куби. Відповідно до нього режим Ф. Кастро розглядався як диктаторський, неохильний до лібералізації та спроможний адаптуватись до нових умов з метою виживання. Керівники всіх досліджуваних президентських адміністрацій неодноразово демонстрували своє відкидання й осуд ідейних основ гаванського режиму. При цьому ліберально-центристські адміністрації Б. Клінтона були схильні до більш обережної критики Ф. Кастро, що було, зумовлено особливістю ситуації 1990-х рр., коли надії на глобальне торжество західних ліберальних ідей були більшими і відповідно ймовірність започаткування діалогу між США і Кубою вищою, а можливості Гавани компенсувати втрату московської підтримки – меншими. Консервативні адміністрації Дж. В. Буша, діючи на міжнародній арені за нових обставин, обрали щодо Куби більш конфронтаційну риторичну позицію і підтримали ті ініціативи американських законодавців, які не лише посилювали тиск на Гавану, але і звужували простір для можливих компромісів з нею у майбутньому.

Законодавча діяльність Конгресу досліджуваного періоду, незважаючи на її формально нормотворчий характер, ще більшою мірою засвідчила найважливішу тенденцію у політиці США щодо Куби. Як Закон Торрічеллі 1992 р., так і ще очнвидніше Закон Хелмса-Бартона 1996 р. продемонстрували наміри впливових політичних сил посилити тиск на Кубу з метою погіршення можливостей для виживання чи пристосування її режиму, а також закладення таких правових умов, які б у майбутньому дозволили США зіграти визначальну роль у декомунізації Куби й створювали для Америки преференційні умови для масштабного входу в нову кубинську економіку. Незважаючи на жорсткість своїх положень вищезначені

закони надали політиці Вашингтона щодо Куби статичного характеру. Натомість, заходи Білого дому, спрямовані на підтримку опозиційних рухів на Кубі, організованих за досвідом подібних зусиль в інших комуністичних режимах, надали діям Вашингтона більш наступального характеру, але режим Ф. Кастро відчутно не похитнули.

Окрім законодавців істотний вплив на формування політики адміністрацій Б. Клінтона і Дж. В. Буша щодо Куби зіграли представники кубинсько-американських громадсько-політичних організацій, серед яких першорядна роль належала Національному кубинсько-американському фонду. Однак, вплив кубинського емігрантського лобі, яке за своїми фінансовими можливостями поступалось лише єврейському, був істотно обмежений вимогами американського законодавства і національних інтересів США, інтерпретованих Білим домом. Особливо резонансним, хоч і не єдиним свідченням цього був випадок Еліана Гонсалеса. Разом з тим, антикастрівська ідеологічна згуртованість та кубинська соціо-культурна ідентичність кубинсько-американської громади в досліджуваний період набули інших характеристик. Менш емоційне ставлення народжених у США громадян кубинського походження до режиму Ф. Кастро та зниження ступеню їх готовності до репатріації за сприятливих умов мали наслідком посилення серед них прагматичних орієнтацій, близьких до позицій ширшої американської громадськості. Вплив інших можливих учасників формування кубинської політики Вашингтона був не надто помітним. Так, наприклад, авторитетні аналітичні центри, які в досліджуваний період займали переважно обережно-критичну позицію щодо політики ембарго, істотно не могли змінити підходів владного Вашингтона. Позиція ділових кіл США не була виразно представленою через фактичну відсутність американських інвестицій на острові.

Відносно нормалізації відносин, можна сказати, що в досліджувані роки Вашингтон практично полишив надії на віднайдення компромісів з Гаваною, зробивши ставку насамперед на створення для режиму Ф. Кастро найменш сприятливих умов, за яких він мав відійти в минуле разом з фізичною смертю його лідерів. Така настанова, будучи певним продовженням принципів політики Білого

дому 1970-х-80-х рр., не могла стати основою для формування чіткої стратегії Вашингтона на майбутнє. Спроба адміністрації Дж. В. Буша розробити концепцію « нової Куби » також не внесла чіткості у цю проблему. Отже, за обставин початку радикальних змін на Кубі й виникнення її суспільної та економічної відкритості, Білому дому або необхідно буде мати заздалегідь розроблений план дій щодо ситуації на острові, або спонтанно реагувати на її розвиток, покладаючись на свої потужні міжнародно-політичні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Документи

1.1. Alan Gross Case Spotlights U.S. Democracy Programs in Cuba [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB411/> – Назва з екрану.

1.2. Announcement of Cuba Transition Coordinator Caleb McCarry [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State Archive” – Режим доступу:

<http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/50346.htm> – Назва з екрану.

1.3. Aronson B.W., Rogers W.D. Independent Task Force Report U.S.-Cuban Relations in the 21st Century. – Task Force Co-Chairs Council on Foreign Relations, 2000. – 84 p.

1.4. Beisbol Diplomacy [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу:

<http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB12/nsaebb12.htm> – Назва з екрану.

1.5. Bombing of Cuban Jetliner 30 Years Later [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу:

<http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB202/index.htm> – Назва з екрану.

1.6. Challenges for U.S. Policy toward Cuba. Hearing before the Committee on Foreign Relations – United States Senate One Hundred Eighth Congress First Session – October 2, 2003 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-108shrg91684/html/CHRG-108shrg91684.htm> – Назва з екрану.

1.7. Children’s rights in Cuba. Hearing before the Subcommittee on International Operations and Human Rights of the Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Sixth Congress Second Session – April 13, 2000. – Serial No. 106–163 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-106hhrg68020/html/CHRG-106hhrg68020.htm> – Назва з екрану.

1.8. Compilation of Presidential Documents/ 29 WCPD 2343 – Media Roundtable Interview on NAFTA Interviews With the News Media – Friday, November 12, 1993 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1993-11-22/pdf/WCPD-1993-11-22-Pg2343.pdf> – Назва з екрану.

1.9. Compilation of Presidential Documents/ 31 WCPD 1137 – Remarks to the Cuban-American Community Addresses and Remarks – Tuesday, June 27, 1995 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1995-07-03/pdf/WCPD-1995-07-03-Pg1137-2.pdf> – Назва з екрану.

1.10. Compilation of Presidential Documents/ 31 WCPD 1775 – Remarks at a Freedom House Breakfast Addresses and Remarks – Friday, October 6, 1995 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1995-10-09/pdf/WCPD-1995-10-09-Pg1775.pdf> – Назва з екрану.

1.11. Compilation of Presidential Documents/ 31 WCPD 618 – Interview With Wolf Blitzer and Judy Woodruff on CNN Interview With the News Media – Thursday, April 13, 1995 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1995-04-17/pdf/WCPD-1995-04-17-Pg618.pdf> – Назва з екрану.

1.12. Compilation of Presidential Documents/ 32 WCPD 381 – Remarks Announcing Sanctions Against Cuba Following the Downing of Brothers to the Rescue Airplanes Addresses and Remarks – Monday, February 26, 1996 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-03-04/pdf/WCPD-1996-03-04-Pg381.pdf> – Назва з екрану.

1.13. Compilation of Presidential Documents/ 32 WCPD 478 – Remarks on Signing the Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996 Bill Signings – Tuesday, March 12, 1996 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government

Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-03-18/pdf/WCPD-1996-03-18-Pg478.pdf> – Назва з екрану.

1.14. Conflicting Missions Secret Cuban Documents on History of Africa Involvement [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB67/> – Назва з екрану.

1.15. Constitución de la República de Cuba, Art.88 [Електронний ресурс]: сайт “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm> – Назва з екрану.

1.16. Convenio Integral de Cooperación entre la República de Cuba y la República Bolivariana de Venezuela [Електронний ресурс]: сайт “Venezuela.justia.com” – Режим доступу: <http://docs.venezuela.justia.com/federales/leyes-internacionales/convenio-integral-de-cooperacion-entre-la-republica-d-cuba-y-la-republica-bolivariana-de-venezuela.pdf> – Назва з екрану.

1.17. Conversation with Commandante Ernesto Guevara of Cuba [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB269/doc01.pdf> – Назва з екрану.

1.18. Crane E.H., Boaz D. CATO Handbook for Congress. Policy Recommendations for the 108th Congress/E.H. Crane, D. Boaz – Cato Institute, 2003. – 550 p.

1.19. Cuba and the U.S. Road Map on Efforts to Improve Relations Revealed in Declassified Documents [Електронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB269/index.htm> – Назва з екрану.

1.20. Cuba: Issues for the 110th Congress [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33819.pdf> – Назва з екрану.

1.21. Cuba: Issues for the 112th Congress [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41617.pdf> – Назва з екрану.

1.22. Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL31139.pdf> – Назва з екрану.

1.23. Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: <http://fpc.state.gov/documents/organization/83002.pdf> – Назва з екрану.

1.24. Democratic Party Platform of 1960 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29602> – Назва з екрану.

1.25. Democratic Party Platform of 1968 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29604> – Назва з екрану.

1.26. Democratic Party Platform of 1992 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29610#axzz1naJJQEQW> – Назва з екрану.

1.27. Democratic Party Platform of 2004 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29613> – Назва з екрану.

1.28. Documents Linked to Cuban Exile Luis Posada Highlighted Targets for Terrorism [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB218/index.htm>

1.29. Edición Extraordinaria [Электронный ресурс]//Gaceta Oficial de la República de Cuba. – La Habana, Jueves 13 de Octubre de 1960. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/cuba/expropiacion.htm> – Назва з екрану.

1.30. Election of 2008 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/showelection.php?year=2008> – Назва з екрану.

1.31. Executive Order 12323 – Presidential Commission on Broadcasting to Cuba – September 22, 1981 [Электронный ресурс]: сайт “Ronald Raegan Presidential Library

and Museum” – Режим доступу:

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1981/92281e.htm> – Назва з екрану.

1.32. G.W.Bush. Remarks on the 100th Anniversary of Cuban Independence in Miami, Florida [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=63117> – Назва з екрану.

1.33. Immigration Emergency Plan Executive Summary [Електронний ресурс]: сайт “William J. Clinton Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.clintonlibrary.gov/assets/storage/Research%20-%20Digital%20Library/rascosubject/Box%20024/612956-operation-distant-shore.pdf> – Назва з екрану.

1.34. Inter-Agency Staff Study [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

1.35. Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance [Електронний ресурс]: сайт “The Avalon Project” – Режим доступу: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decad061.asp – Назва з екрану.

1.36. Interview with Wolf Blitzer and Judy Woodruff on CNN [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=51225> – Назва з екрану.

1.37. Khrushchev to Kennedy – October 26, 1962 [Електронний ресурс]: сайт “Thinkquest.org” – Режим доступу: <http://library.thinkquest.org/11046/sitroom/letters.html> – Назва з екрану.

1.38. Khrushchev to Kennedy – October 28, 1962 [Електронний ресурс]: сайт “Thinkquest.org” – Режим доступу: <http://library.thinkquest.org/11046/sitroom/letters.html> – Назва з екрану.

1.39. Ley de reafirmación de la dignidad y la soberanía cubanas [Електронний ресурс]: сайт “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/antidoto.htm> – Назва з екрану.

1.40. Ley Fundamental de 1959 (7 de febrero de 1959) [Электронный ресурс]: сайт “Biblioteca jurídica virtual” – Режим доступа: <http://biblio.juridicas.unam.mx/libros/6/2525/38.pdf> – Назва з екрану.

1.41. Media Roundtable Interview on NAFTA, November 12, 1993 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PPP-1993-book2/pdf/PPP-1993-book2-doc-pg1966.pdf> – Назва з екрану.

1.42. Memorandum for the Record – Washington, November 12, 1963 [Электронный ресурс]: сайт “JFK Lancer” – Режим доступа: <http://www.jfklancer.com/cuba/11-12-63.html> – Назва з екрану.

1.43. Memorandum for the Special Group (Augmented) – Washington, 25 July 1962 [Электронный ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступа: http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/620725%20Review%20of%20Op.%20Mongoose.pdf – Назва з екрану.

1.44. Memorandum from President Kennedy – Washington, November 30, 1961 [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

1.45. Memorandum From the Chairman of the Board of National Estimates (Kent) to Director of Central Intelligence Dulles [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

1.46. Memorandum from the Chief of Operations, Operation Mongoose (Lansdale) – Washington, December 7, 1961 [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: http://www.fas.org/irp/ops/policy/docs/frusX/271_285.html – Назва з екрану.

1.47. Mutual Security Act [Электронный ресурс]: сайт “Wikipedia” – Режим доступа: http://en.wikipedia.org/wiki/Mutual_Security_Act – Назва з екрану.

1.48. Opening Remarks by Secretary of State-Designate Dr. Condoleezza Rice [Электронный ресурс]//Senate Foreign Relations Committee, Washington, DC. – January

18, 2005. – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/40991.htm> – Назва з екрану.

1.49. Papers from the John F. Kennedy Assassination Records Collection at the National Archives [Електронний ресурс]: сайт “Proquest.com” – Режим доступу: http://cisupa.proquest.com/ksc_assets/catalog/10615.pdf – Назва з екрану.

1.50. Posse Comitatus Act [Електронний ресурс]: сайт “Wikipedia” – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Posse_Comitatus_Act – Назва з екрану.

1.51. President Bush Announces Initiative for a New Cuba. Remarks by the President on Cuba Policy Review – The East Room, May 20, 2002 [Електронний ресурс]: сайт “The White House President George W. Bush” – Режим доступу: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/05/20020520-1.html> – Назва з екрану.

1.52. President Bush Discusses Cuban Policy in Rose Garden Speech [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Department of State Archive” – Режим доступу: <http://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/rm/25154.htm> – Назва з екрану.

1.53. Primera Ley de Reforma Agraria [Електронний ресурс]: сайт “Ecured.cu” – Режим доступу: http://www.ecured.cu/index.php/Ley_de_Reforma_Agraria – Назва з екрану.

1.54. Proclamation 3440 – Determination of Cuban Sugar Quota to Supplement the Quota Established by Proclamation No. 3401 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=24129> – Назва з екрану.

1.55. Proclamation 5517 – Suspension of Cuban Immigration, August 22, 1986 [Електронний ресурс]: сайт “Ronald Reagan Presidential Library and Museum” – Режим доступу: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1986/082286a.htm> – Назва з екрану.

1.56. Proclamation by an adversary of the US government [Електронний ресурс]: “Cuba.cu” – Режим доступу: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/2004/ing/f140504i.html> – Назва з екрану.

1.57. Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados [Электронный ресурс]: сайт “United Nations Human Rights” – Режим доступа: http://www2.ohchr.org/spanish/law/refugiados_protocolo.htm – Назва з екрану.

1.58. Public Law 89-732 (Cuban Refugee Adjustment Act of 1966) [Электронный ресурс]: сайт “United States Code” – Режим доступа: <http://uscode.house.gov/statutes/1966/1966-089-0732.pdf> – Назва з екрану.

1.59. Refugees and Asylees: 2009 [Электронный ресурс]: сайт “Homeland Security” – Режим доступа: http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/statistics/publications/ois_rfa_fr_2009.pdf – Назва з екрану.

1.60. Remarks by the President After Meeting with the Commission for Assistance to a Free Cuba [Электронный ресурс]: сайт “The White House President George W. Bush” – Режим доступа: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/05/20040506-4.html> – Назва з екрану.

1.61. Remarks Following a Meeting With Cuban American Community Leaders in Coral Gables, Florida – October 10, 2008 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=84596> – Назва з екрану.

1.62. Remarks on Cuban Independence Day in Miami – Florida, May 20, 2008 [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77359> – Назва з екрану.

1.63. Remarks on Cuban Independence Day in Miami, Florida [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77359> – Назва з екрану.

1.64. Remarks on Signing the Cuban Democracy Act of 1992 in Miami, Florida [Электронный ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступа: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=21646&st=The+Cuban+Democracy+Act&st1=Torricelli#axzz2gTdWJssh> – Назва з екрану.

1.65. Remarks on Signing the Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing

Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/WCPD-1996-03-18/pdf/WCPD-1996-03-18-Pg478.pdf> – Назва з екрану.

1.66. Remarks to the Cuban American National Foundation in Miami, Florida. – May 23, 2008 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77357> – Назва з екрану.

1.67. Remarks to the Cuban-American Community – June 27, 1995 [Електронний ресурс]: сайт “ The American Presidency Project ” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=51547> – Назва з екрану.

1.68. Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – May 1, 2004. – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PCAAB192.pdf – Назва з екрану.

1.69. Report to the President [Електронний ресурс]//Commission for Assistance to a Free Cuba. – July 2006. – Режим доступу: <http://www.cfr.org/cuba/commission-assistance-free-cuba-report-president/p11093> – Назва з екрану.

1.70. Republican Party Platform of 2000 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25849> – Назва з екрану.

1.71. Republican Party Platform of 1968 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25841> – Назва з екрану.

1.72. Republican Party Platform of 1992 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25847#axzz1naJJQEQW> – Назва з екрану.

1.73. Republican Party Platform of 2004 [Електронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=25850> – Назва з екрану.

1.74. Response from Dr. Fidel Castro Ruz, President of the Republic of Cuba, to the statements made by the United States Government on Biological weapons

[Электронний ресурс]: сайт “International Action Center” – Режим доступу: http://www.iacenter.org/Cuba/cuba_biowar.htm – Назва з екрану.

1.75. Robert F. Kennedy Urged Lifting Travel Ban to Cuba in '63 [Электронний ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступу: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB158/index.htm>

1.76. Sensitive 20 February 1962 – Program Review by Brig. Gen. Lansdale [Электронний ресурс]: сайт “www.marxists.org” – Режим доступу: <http://www.marxists.org/history/cuba/subject/cia/mongoose/c-project.htm> – Назва з екрану.

1.77. Statement by the President Upon Issuing Proclamation Fixing the Cuban Sugar Quota at Zero [Электронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=12033#axzz1VHX0VZTH> – Назва з екрану.

1.78. Statement by the President Upon Signing Bill and Proclamation Relating to the Cuban Sugar Quota [Электронний ресурс]: сайт “The American Presidency Project” – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=11866#axzz1VHX0VZTH> – Назва з екрану.

1.79. Support For a Democratic Transition in Cuba [Электронний ресурс]: сайт “City University of New York” – Режим доступу: <http://web.gc.cuny.edu/dept/bildn/cuba/publications/usacubarelations/supportforademocratictransition.pdf> – Назва з екрану.

1.80. The Bay of Pigs [Электронний ресурс]: сайт “JFK Presidential Library” – Режим доступу: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/The-Bay-of-Pigs.aspx> – Назва з екрану.

1.81. The Cuban Democracy Act (Torricelli Act) of 1992 [Электронний ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/cda.pdf> – Назва з екрану.

1.82. The Cuban Economy. Structural Reforms and Economic Performance in the 1990s [Электронный ресурс]//ECLAC. – Режим доступа: <http://www.eclac.org/publicaciones/xml/8/9458/R746-Rev1-Parte1.pdf> – Назва з екрану.

1.83. The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996 (Helms-Burton Act) [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Department of the Treasury” – Режим доступа: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf> – Назва з екрану.

1.84. The Cuban Missile Crisis Chronology [Электронный ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступа: http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/621026_621115%20Chronology%201.pdf – Назва з екрану.

1.85. The Cuban program: Torture of American Prisoners by Cuban Agents Hearing Before The Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Sixth Congress First Session – Thursday, November 4, 1999 Serial No. 106–118 [Электронный ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-106hhrg65278/html/CHRG-106hhrg65278.htm> – Назва з екрану.

1.86. The Posada File: Part II [Электронный ресурс]: сайт “The George Washington University” – Режим доступа: <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB157/index.htm> – Назва з екрану.

1.87. Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act. Title IX [Электронный ресурс]: сайт “Foreign Agricultural Service” – Режим доступа: http://www.fas.usda.gov/itp/cuba/title_ix.html – Назва з екрану.

1.88. Trading with the Enemy Act of 1917 [Электронный ресурс]: сайт “Internet Archive” – Режим доступа: http://www.archive.org/stream/tradingwithenemy00newyrich/tradingwithenemy00newyrich_djvu.txt – Назва з екрану.

1.89. U.S. Agricultural Sales to Cuba: Certain Economic Effects of U.S. Restrictions [Электронный ресурс]//U.S. International Trade Commission. – Режим

доступу: http://www.usitc.gov/publications/332/working_papers/ID-22.pdf – Назва з екрану.

1.90. U.S. Exports to Cuba by 5-digit End-Use Code 2003-2012 [Електронний ресурс]: сайт “United States Census Bureau” – Режим доступу: <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/product/enduse/exports/c2390.html> – Назва з екрану.

1.91. Wasem R.E. Cuban Migration to the United States: Policy and Trends//Congretional Research Service [Електронний ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40566.pdf> – Назва з екрану.

1.92. Year Two of Castro’s Brutal Crackdown on Dissidents Joint Hearing Before The Subcommittee on Africa, Global Human Rights and International Operations and The Subcommittee on The Western Hemisphere of The Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Ninth Congress First Session – March 3, 2005 Serial No. 109–58 [Електронний ресурс]: сайт “U.S. Government Printing Office” – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-109hhrg99597/html/CHRG-109hhrg99597.htm> – Назва з екрану.

2. Мемуари

2.93. Буш Дж., Скоукрофт Б. Мир стал другим. Пер. с англ./Дж. Буш, Б. Скоукрофт – М.: Международные отношения, 2004. – 504 с.

2.94. Albright M. Madam Secretary/M. Albright – Miramax, 2003. – 736 p.

2.95. Articles by Che Guevara from Sierra Maestra [Електронний ресурс]: сайт “Hartford Web Publishing” – Режим доступу: <http://www.hartford-hwp.com/archives/43b/066.html> – Назва з екрану.

2.96. Brzezinski Z. Power and Principle, Memoirs of the National Security Adviser 1977-1981/Z. Brzezinski – N.Y.:Farrar, Straus, Giroux, 1983. –XVII, 587 p.

2.97. Bush, G.W. Decision Points/G.W. Bush – N.Y.: Crown Publishers, 2010. – XII, 497 p.

- 2.98. Carter J. *Beyond the White House*/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2007. – 288 p.
- 2.99. Carter J. *Keeping Faith. Memoirs of the President*/J. Carter – Toronto-N.Y.: Bantam Books, 1983. – XIV, 622 p.
- 2.100. Carter J. *Our Endangered Values: America's Moral Crisis*/J. Carter – N.Y.: Simon & Schuster, 2006. – 224 p.
- 2.101. Carter J. *White House Diary*/J. Carter – N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 2010. – XV, 570 p.
- 2.102. Castro F. *Fidel My Early Years*/F. Castro – Ocean Press, 2004. – 194 p.
- 2.103. Clinton B. *My Life*/B. Clinton – N.Y.: Alfred A. Knopf, 2004. – 1056 p.
- 2.104. Clinton Rodham H. *Living History*/H. Rodham Clinton – N.Y.: Simon & Schuster, 2004. – 592 p.
- 2.105. Gates R. M. *From the Shadows. The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*/R.M. Gates – N.Y.: Simon & Schuster, 1996. – 604 p.
- 2.106. Kissinger H. *White House Years*/H. Kissinger – Boston-Toronto: Little Brown and Company, 1979. – XXIV, 1521 p.
- 2.107. Kissinger H. *Years of Upheaval*/H. Kissinger – Boston-Toronto: Little Brown and Company, 1982. – XXI, 1283 p.
- 2.108. Kissinger H. *Years of Renewal*/H. Kissinger – N.Y.: Simon and Schuster, 1999. – 1151 p.
- 2.109. Ramonet I., Castro F. *Fidel Castro: My Life: A Spoken Autobiography*/I. Ramonet, F. Castro – Scribner, 2009. – 736 p.
- 2.110. Reagan R. *The Reagan Diaries*/R. Reagan – N.Y.: Harper-Collins Publishers, 2007. – XIV, 767 p.
- 2.111. Rice C. *No Higher Honor. A Memoir of My Years in Washington*/C. Rice – N.Y.: Crown Publishers, 2011. – XVII, 766 p.
- 2.112. Rusk D. *As I Saw It. By Dean Rusk as Told to Richard Rusk*/D. Rusk – N.Y.: Penguin Books, 1990. – 672 p.

2.113. Shulz G. Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of State/G. Shulz – N.Y.: Charles Scribner's Sons, 1993. – 1198 p.

2.114. Vance C. Hard Choices. Critical Years in America's Foreign Policy/C. Vance – N.Y.: Simon and Schuster, 1983. – 541 p.

3. Монографії та статті

3.115. Бендюк Е.С. Эволюция конфликта США-Куба после завершения «холодной войны»: дис... к-та полит. наук: 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития»/Бендюк Елена Станиславовна. – М., 2004. – 214 с.

3.116. Бендюк Е.С. Эволюция конфликта США-Куба после завершения «холодной войны»: автореф. дис... к-та полит. наук: 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития»/Бендюк Елена Станиславовна. – М., 2004. – 25 с.

3.117. Бородаев В.А. Борьба Кубы против идеологических диверсий США/В.А. Бородаев//НИБ «Латинская Америка». – 1987. – №1 (в соавторстве с А.Д. Бекаревичем) – С. 3-32

3.118. Бородаев В.А. К вопросу об иностранном военном присутствии на Кубе/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 1992. – №4 – С. 22-27

3.119. Бородаев В.А. Куба сегодня/В.А. Бородаев// Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 2 (в соавторстве с С.Кононученко) – С. 82-88

3.120. Бородаев В.А. Куба: «одинокая звезда» в интерьере мировой политики/В.А. Бородаев//Латинская Америка. Новые реалии 90-х годов (аналитический обзор)/Отв.ред. А.Д. Бекаревич. – М.: ИЛА РАН, 1992 (в соавторстве с К.О. Лейно) – С. 31-57

3.121. Бородаев В.А. Кубинская революция и становление новой политической системы.1953-2006гг./В.А. Бородаев – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2007. – 524 с.

3.122. Бородаев В.А. Пути развития международных связей/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 2001. – №1 – С. 12-26

3.123. Бородаев В.А. Роль политического лидерства в Кубинской революции/В.А. Бородаев//Латинская Америка. – 2008. – №10 – С. 6-23

3.124. Елбаева М.В. Права человека на Кубе: влияние внутренних и внешних факторов на их развитие: дис... к-та истор. наук: 07.00.00, 07.00.03 «Исторические науки и археология»/Елбаева Марина Валерьевна. – М., 2010. – 282 с.

3.125. Елбаева М.В. Права человека на Кубе: влияние внутренних и внешних факторов на их развитие: автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.00, 07.00.03 «Исторические науки и археология»/Елбаева Марина Валерьевна. – М., 2010. – 26 с.

3.126. Иванов Н.Б. Организация наиболее влиятельных лобби в США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nlvp.ru/text/publications/30.html>

3.127. Иванов Н.Б. Современные тенденции развития лоббизма в США: автореф. дис... к-та полит. наук: 23.00.02 «Политические институты и процессы»/Иванов Никита Борисович. – Москва, 1999. – 31 с.

3.128. Иванов Н.Б. Современные тенденции развития лоббизма в США: дис... к-та полит. наук: 23.00.02 «Политические институты и процессы»/Иванов Никита Борисович. – Москва, 1999. – 181 с.

3.129. Карибский кризис [Электронный ресурс]: сайт “Coldwar.ru” – Режим доступа: http://www.coldwar.ru/conflicts/cuba/rocket_crisis.php – Назва з екрану.

3.130. Куба: новый этап адаптации/Н.В. Калашникова (рук.), З.В. Ивановский, А.Н. Пятаков и др. – М.: ИЛА РАН, 2011. – 116 с.

3.131. Пасічник Н.С. Адміністрація Дж.Ф. Кеннеді і Кубинська ракетна криза 1962 р.: дис... канд. іст. наук: 07.00.02/Пасічник Наталя Сергіївна – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 222 с.

3.132. Пасічник Н.С. Адміністрація Дж.Ф. Кеннеді і Кубинська ракетна криза 1962 р.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02/Пасічник Наталя Сергіївна – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 19 с.

3.133. Пигинешева А.П. Латинос в новейшей политической истории США: автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.03 «Всеобщая история (соответствующего периода)»/ Пигинешева Александра Павловна. – Хабаровск, 2011. – 26 с.

3.134. Пигинешева А.П. Латинос в новейшей политической истории США: дис... к-та истор. наук: 07.00.03 «Всеобщая история (соответствующего периода)»/ Пигинешева Александра Павловна. – Хабаровск, 2011. – 204 с.

3.135. Седляр Ю.О. Еволюція американсько-кубинського конфлікту у постбіполярний період або чому санкції не діють?//Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць/КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. Відносин. – К., 2012. – Вип. 108, ч. 1. – С. 52-60

3.136. Сударев В.П. Взаимозависимость и конфликт интересов. США и Латинская Америка (вторая половина XX века)/В.П. Сударев; Ин-т Латинской Америки РАН. – М., 2000. – 357 с.

3.137. Сударев В.П. Две Америки после окончания «холодной войны»/В.П. Сударев; Ин-т Латинской Америки РАН. – М.: Наука, 2004. – 205 с.

3.138. Сударев В.П. Латинская Америка в поисках новой модели отношений/В.П. Сударев//Латинская Америка в современной мировой политике. – М.: Наука, 2009.

3.139. Сударев В.П. Межамериканская система: генезис и эволюция (конец XIX – начало XXI веков): учеб. Пособие для вузов/В.П. Сударев/МГИМО(У) МИД России, каф. Истории и политики стран Европы и Америки. – М.: МГИМО-Университет, 2008. – 314 с.

3.140. Сударев В.П. США после выборов: перспективы нового латиноамериканского курса/ В.П. Сударев//Латинская Америка. – 2009. – №7. – С.39-47

3.141. Хачатуров К. Уроки карибского кризиса [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.ng.ru/politics/2002-10-21/2_lessons.html

3.142. Хиллов И.С. Американско-кубинские отношения в современных условиях (2000-2007 гг.): дис... к-та истор. наук: 07.00.15 «История международных отношений и внешней политики»/ Хиллов Игорь Сергеевич. – М., 2009. – 169 с.

3.143. Хилов И.С. Американо-кубинские отношения в современных условиях (2000-2007 гг.): автореф. дис... к-та истор. наук: 07.00.15 «История международных отношений и внешней политики»/ Хилов Игорь Сергеевич. – М., 2009. – 23 с.

3.144. Центральноамериканский конфликт: от противостояния к урегулированию/Отв.ред. Глинкин А.Н., Сударев В.П. – М.: ИЛА РАН, 1992. – 113с.

3.145. 2000 FIU Cuba poll [Электронный ресурс]: сайт “Florida International University” – Режим доступа: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba2000/index.html> – Назва з екрану.

3.146. 2007 FIU Cuba Poll [Электронный ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступа: <http://www2.fiu.edu/~ipor/cuba8/ExecutiveSummary.htm> – Назва з екрану.

3.147. 2008 Cuba/US Transition Poll [Электронный ресурс]//Institute for Public Opinion Research, Florida International University. – Режим доступа: <http://cri.fiu.edu/research/cuba-poll/2008-cuba-poll.pdf> – Назва з екрану.

3.148. A Review of U.S. Policy Toward Cuba [Электронный ресурс]//Cuba Working Group. – May 15, 2002. – Режим доступа: http://lobby.la.psu.edu/_107th/095_Cuba_Sanctions/Organizational_Statements/USA_Engage/USAEngage_Review_of_US_Policy_Toward_Cuba_051302.htm – Назва з екрану.

3.149. Aja Díaz A. La emigración cubana hacia Estados Unidos a la luz de su política inmigratoria [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступа: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/Cuba/cemi-uh/20120821035541/laemig.pdf> – Назва з екрану.

3.150. Algeida N. Revolución Cubana entregó hace 52 años las industrias básicas al pueblo [Электронный ресурс]//Gobierno Bolivariano de Venezuela – Режим доступа: <http://www.radiomundial.com.ve/article/revoluci%C3%B3n-cubana-entreg%C3%B3-hace-52-a%C3%B1os-las-industrias-b%C3%A1sicas-al-pueblo> – Назва з екрану.

3.151. Álvarez V., Fernández L., Nuez L. Aproximaciones al estudio de la población de origen cubano en Estados Unidos en el siglo XXI [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Anuario-Jovenes.pdf> – Назва з екрану.

3.152. American President: A Reference Resource [Електронний ресурс]: сайт “American President: Dwight David Eisenhower” – Режим доступу: <http://millercenter.org/president/eisenhower/essays/biography/5> – Назва з екрану.

3.153. Análisis coyuntural del clima político entre los cubanoamericanos en el Sur de la Florida a inicios del segundo período de la Administración Bush [Електронний ресурс]//Centro de Estudios de Migraciones Internacionales. – La Habana, Cuba. – 2005. – Режим доступу: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/subida/Cuba/cemi-uh/20120821021805/analisis-1.pdf> – Назва з екрану.

3.154. Anderson T. Contesting “Transition”: The U.S. Plan for a “Free Cuba”//Latin American Perspectives. – November 2005. – P. 28-46.

3.155. Aragon Cao A. Percepciones y precisiones: la Ley de Ajuste Cubano y el concepto de refugiado [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2012/02/ley-ajuste-cubano-y-concepto-refugiado.pdf> – Назва з екрану.

3.156. Beckham Combs J., Sweig J.E. The Cubans/J. Beckham Combs, J.E. Sweig – University of Virginia Press, 2010. – 192 p.

3.157. Betancourt E.F. Changing U.S. Cuba Policy/E.F. Betancourt//Society. – July-August 2006. – Vol. 43, Issue 5. – P. 64-71

3.158. Bishin B.G., Cherif F.M., Gomez A.S., Klofstad C. Miami Dade’s Cuban-American Voters in the 2008 Election// Cuban Affairs. – Vol. 4, Issue 1. – Feb. 2009. – Режим доступу: http://www.as.miami.edu/personal/cklofstad/05_cuban_affairs.pdf – Назва з екрану.

3.159. Boas T.C. The Dictator’s Dilemma? The Internet and U.S. Policy toward Cuba// Washington Quarterly. – 23:3, Summer 2000. – P.57-67

3.160. Bolton J.R. Beyond the Axis of Evil: Additional Threats from Weapons of Mass Destruction [Електронний ресурс]: сайт “Heritage Foundation” – Режим доступу: <http://www.heritage.org/research/lecture/beyond-the-axis-of-evil> – Назва з екрану.

3.161. Brands H.W. The Foreign Policies of Lyndon Johnson: Beyond Vietnam/H. W. Brands – Texas A&M University Press; 1st edition. – May 1, 1999. – 200 p.

3.162. Breener P., Haney P.J., Vanderbush W. The Confluence of Domestic and International Interests: U.S. Policy Toward Cuba, 1998-2001/P. Brenner, P.J. Haney, W. Vanderbush//International Studies Perspectives. – 2002, 3. – P.192-208

3.163. Brinkley D. Our Ex-President In Havana [Электронный ресурс]//Time. – 11 may 2002. – Режим доступа: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,236991,00.html> – Назва з екрану.

3.164. Bush administration studying former President Carter's plan to visit Cuba [Электронный ресурс]//Boston Herald. – 25 March 2002. – Режим доступа: www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-plan.htm – Назва з екрану.

3.165. Bush announces initiatives for Cuban dissidents [Электронный ресурс]//CNN. – October 11, 2003. – Режим доступа: <http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/10/10/bush.cuba/> – Назва з екрану.

3.166. Bussey J. Cuban-American Legislators from South Florida Remain Wary of NAFTA//Tribune Business News. – November 16, 1993.

3.167. Cancio Isla W. Denuncian el acercamiento con Cuba [Электронный ресурс]//El Nuevo Herald. – 23 de enero de 2002. – Режим доступа: <http://latinamericanstudies.org/us-cuba/denuncian-acercamiento.htm> – Назва з екрану.

3.168. Carter Center Announces Dates for Historic Trip to Cuba [Электронный ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступа: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc436.html> – Назва з екрану.

3.169. Carter T. Bush weighs Helms-Burton law [Электронный ресурс]//The Washington Times. – June 11, 2001. – Режим доступа: <http://www.cubanet.org/CNews/y01/jun01/11e15.htm> – Назва з екрану.

3.170. Castro F. La Historia Me Absolverá [Электронный ресурс]: сайт “Granma” – Режим доступа: <http://www.granma.cubaweb.cu/marti-moncada/jm01.html> – Назва з екрану.

3.171. Castro F., Dymally M.M., Elliot J.M. Fidel Castro: Nothing Can Stop the Course of History/F.Castro, M.M. Dymally, J.M. Elliot – N.Y.: Pathfinder Press, 1986. – 259 p.

3.172. Castro Mariño S. Claves para entender el Proceso Electoral del 2010 en el estado de la Florida [Електронний ресурс] //Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/3-Anuario-Soraya-proceso-electoral-OK.pdf> – Назва з екрану.

3.173. Castro Mariño S. El tema migratorio como parte de la agenda de seguridad bilateral entre Cuba y los Estados Unidos de América: A 5 años de la suspensión de las conversaciones migratorias [Електронний ресурс] //Universidad de La Habana: CEMI. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/1-Anuario-Soraya-I-OK-MONOGRAFIA.pdf> – Назва з екрану.

3.174. Castro S. El conflicto Cuba-Estados Unidos de América: Notas Para Una Reflexión en el Contexto de la Lucha Contra el Terrorismo [Електронний ресурс]//Colombia Internacional. – No. 56-57. – Septiembre de 2002. – Junio de 2003. – Режим доступа: <http://colombiainternacional.uniandes.edu.co/view.php/462/4> – Назва з екрану.

3.175. Castro versus the Eisenhower Administration [Електронний ресурс]: сайт “Macrohistory and World Timeline” – Режим доступа: <http://www.macrohistory.com/h2/ch24t-cuba2.htm> – Назва з екрану.

3.176. Castro visits the United States [Електронний ресурс]: сайт “History.com” – Режим доступа: <http://www.history.com/this-day-in-history/castro-visits-the-united-states> – Назва з екрану.

3.177. CCD Mission Statement 12/22/07 [Електронний ресурс]: сайт “Neoliberalismo.com” – Режим доступа: http://www.neoliberalismo.com/mission_en.htm – Назва з екрану.

3.178. Chapman S. US Cuba Policy Not Improved Under Democrats [Електронний ресурс]//Baltimore Sun. – August 24, 2007. – Режим доступа: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/153/26376.html> – Назва з екрану.

3.179. Clarke J.G., Ratliff W. Time for a Reality Check on U.S. Policy toward Cuba// Policy Analysis. – October 31, 2001. – P. 1-21

3.180. Cold War: Cuban Missile Crisis [Электронный ресурс]: сайт “Library of Congress” – Режим доступа: <http://www.loc.gov/exhibits/archives/colc.html> – Назва з екрану.

3.181. Cuba greets U.S. elections with yawn [Электронный ресурс]//CNN. – November 7, 2000. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/yawn.htm> – Назва з екрану.

3.182. Cuba Policy Enters the Presidential Race [Электронный ресурс]: сайт “Latin America Working Group” – Режим доступа: <http://www.lawg.org/component/content/article/77/193> – Назва з екрану.

3.183. Cuba Study Group, Building a common, multilateral Cuba policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cubastudygroup.org/index.cfm/files/serve?File_id=ed7a3551-6967-4e1f-ae7d-67b58e007df1 – Назва з екрану.

3.184. Cuba Working Group. A Review of U.S. Policy Toward Cuba. – May 15, 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lobby.la.psu.edu/_107th/095_Cuba_Sanctions/Organizational_Statements/USA_Engage/USAEngage_Review_of_US_Policy_Toward_Cuba_051302.htm – Назва з екрану.

3.185. Cuban Committee for Democracy [Электронный ресурс]: сайт “The Center for Media and Democracy” – Режим доступа: http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Cuban_Committee_for_Democracy – Назва з екрану.

3.186. Cuban Missile Crisis [Электронный ресурс]: сайт “John F. Kennedy Presidential Library and Museum” – Режим доступа: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Cuban-Missile-Crisis.aspx> – Назва з екрану.

3.187. Cuban-American Legislators from South Florida Remain Wary of NAFTA. – November 16, 1993 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary_0286-5499670_ITM – Назва з екрану.

3.188. Cuban history: U.S. Bay of Pigs Invasion [Электронный ресурс]: сайт “Marxists.org” – Режим доступа: <http://www.marxists.org/history/cuba/subject/bay-of-pigs/> – Назва з екрану.

3.189. Díaz-Briquets S., Pérez-Lopez J. The Role of the Cuban-American Community in the Cuban Transition [Электронный ресурс]//Cuba Transition Project. – Режим доступа: http://ctp.iccas.miami.edu/Research_Studies/DiazBriquetsPerezLopezCubanAmericansCorrected.pdf – Назва з екрану.

3.190. Discursos e intervenciones del Comandante en Jefe Fidel Castro Ruz, Presidente del Consejo de Estado de la República de Cuba [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/> – Назва з екрану.

3.191. Discursos e intervenciones del Presidente de los Consejos de Estado y de Ministros de la República de Cuba General de Ejército Raúl Castro Ruz [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cuba.cu/gobierno/rauldiscursos/index2.html> – Назва з екрану.

3.192. Dominguez J. I. It Won't Go Away: Cuba on the U.S. Foreign Policy Agenda//International Security. – Vol. 8, № 1. – Summer, 1983. – P. 113-128

3.193. Domínguez J. I. U.S. Policy toward Cuba in the 1980s and 1990s// Annals of the American Academy of Political and Social Science. – Vol. 533, Trends in U. S.-Caribbean Relations (May, 1994). – P. 165-176

3.194. Dominguez J.I. U.S.-Cuban Relations: From the Cold War to the Colder War/J.I. Dominguez//Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 39, №3 (Autumn, 1997). – P. 49-75

3.195. Dominguez J.I., Hernandez R. U.S. Cuban Relations in the 1990s/J.I. Dominguez, R. Hernandez – Westview Pr, 1989. – 250 p.

3.196. Dunning J. The Helms-Burton Act: a Step in the Wrong Direction for United States Policy Toward Cuba[Электронный ресурс]//Journal of Urban and Contemporary Law. – Vol. 54. – P. 223. – Режим доступа: http://law.wustl.edu/journal/54/Dunni_.pdf – Назва з екрану.

3.197. Erikson D., Neeper K. U.S.-Cuba Relations in 2007: Trade, Security, and Diplomacy, Cuba in Transition: Volume 17, Papers and Proceedings of the 17th Annual Meeting of the Association for the Study of the Cuban Economy (ASCE) – Miami, August 2007 – P. 461

3.198. Erikson D.P. Cuba on the Verge [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.thedialogue.org/PublicationFiles/Erikson_Cuba%20on%20the%20Verge_Jan09.pdf – Назва з екрану.

3.199. Erikson D.P. The Cuba Wars: Fidel Castro, the United States, and the Next Revolution/D.P. Erikson – Bloomsbury Press, 2009. – 384 p.

3.200. Erikson D.P. The New Cuba Divide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thedialogue.org/PublicationFiles/The%20New%20Cuba%20Divide.pdf> – Назва з екрану.

3.201. Exile's support for Gore is low [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – August 14, 2000. – Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/gore.htm> – Назва з екрану.

3.202. Excerpts: Powell Says Cuba Has Bio Weapons Research Capacity [Електронний ресурс]// Washington File. – 14 of May 2002. – Режим доступу: <http://wfile.ait.org.tw/wf-archive/2002/020514/epf205.htm> – Назва з екрану.

3.203. Ferreira R. McCain afirma que no negociará con Cuba [Електронний ресурс]// El Nuevo Herald. – 21 de mayo de 2008. – Режим доступу: http://www.cubanet.org/CNews/y08/may08/22inter_2.html – Назва з екрану.

3.204. Fisk D.W. Cuba: The End of an Era//Washington Quarterly – 24:1, Winter 2001. – P. 93-107

3.205. FIU, The Cuban Diaspora in the 21st Century [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://casgroup.fiu.edu/news/docs/2554/1331179294_cuban_diaspora_in_the_21st_century.pdf – Назва з екрану.

3.206. Franklin J. Cuba and the United States: A Chronological History/J. Franklin – Ocean press, 2002. – 416 p.

3.207. Gedda G. U.S. Has Plan to Aid Post-Castro Cuba [Электронный ресурс]: сайт “Newsgroups.derkeiler.com” – Режим доступа: <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.cuba/2006-08/msg00153.html> – Назва з екрану.

3.208. Gentile Martínez M.R. Acerca de los cubanos y su poder político en el sur del estado de la Florida [Электронный ресурс]//CEMI. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/2-Anuario-Mary-Gentile-OK.pdf> – Назва з екрану.

3.209. Gentile Martínez M.R. Elementos que se omiten al pensar en las soluciones al conflicto EE.UU-Cuba [Электронный ресурс]//CEMI. – Режим доступа: http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/4-Mary-Gentile-ELEMENTOS-QUE-SE-OMITEN-AL-PENSAR-EN-LAS-SOLUCIONES-AL-CONFLICTO-EE.UU_.pdf – Назва з екрану.

3.210. Gentile Martínez M.R. Los Cubano-Americanos, Cuba y el Conflicto Bilateral: Reflexiones [Электронный ресурс]//CEMI. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/4-Mary-Gentile-Los-Cubano-Americanos-Cuba-y-el-Conflicto-Bilateral-Reflexiones.pdf> – Назва з екрану.

3.211. Gentile Martínez M.R. Monografía sobre el Estado de la Florida [Электронный ресурс]//CEMI. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/Mono-Mary-Monografia-sobre-el-Estado-de-Florida-2007.pdf> – Назва з екрану.

3.212. Geyer G.A. As Fidel Fades//Washington Quarterly – 24:1, Winter 2001. – P. 31-40

3.213. Gomez A.S., Rothe E.M. Value Orientations and Opinions of Recently Arrived Cubans in Miami [Электронный ресурс]: сайт “University of Miami” – Режим доступа: http://www6.miami.edu/iccas/Value_Orientations_Doc.pdf – Назва з екрану.

3.214. Gonzalez E. Después de Castro: Regímenes alternativos y política de Estados Unidos [Электронный ресурс]: сайт “Cuba Transition Project” – Режим доступа: http://ctp.iccas.miami.edu/Research_Studies/EdGonzalezSPA.pdf – Назва з екрану.

3.215. Greenhill K. Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion and Foreign Policy/K. Greenhill. – N.Y.: Cornell University Press, 2010. – 342 p.

3.216. Griffith A. The European Union and Cuba: The Common Position [Электронный ресурс]//COHA. – Режим доступа: <http://www.coha.org/the-european-union-and-cuba-the-common-position/> – Назва з екрану.

3.217. Groombridge M.A. Missing the Target: The Failure of the Helms-Burton Act [Электронный ресурс]//CATO. – Режим доступа: <http://www.cato.org/publications/trade-briefing-paper/missing-target-failure-helmsburton-act> – Назва з екрану.

3.218. Gunn G. Will Castro Fall?//Foreign Policy. – № 79, Summer 1990. – P. 132-150

3.219. Haney P.J., Vanderbush W. Clinton, Congress, and Cuba Policy Between Two Codifications: The Changing Executive-Legislative Relationship in Foreign Policy Making/P.J. Haney, W. Vanderbush//Congress & the Presidency. – 29:2. – P. 171-194

3.220. Haney P.J., Vanderbush W. Policy toward Cuba in the Clinton Administration/P.J. Haney, W. Vanderbush//Political Science Quarterly. – Vol. 114, №3, 1999. – P.387-408

3.221. Haney P.J., Vanderbush W. The Cuban Embargo: Domestic Politics Of American Foreign Policy (Pitt Latin American Studies)/P. J. Haney, W. Vanderbush – University of Pittsburgh Press, 1 edition, 2005. – 262 p.

3.222. Haney, P.J., Vanderbush, W. The Role of Ethnic Interest Groups in US Foreign Policy: the Case of Cuban-American National Foundation// International Studies Quarterly, 1999. – Vol. 43, №2. – P. 341–361

3.223. Horowitz I.L. Searching for the Soul of American Foreign Policy: The Cuban Embargo and the National Interest [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://scholarlyrepository.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=iccaspapers> – Назва з екрану.

3.224. Horowiz I.L., Suchlicki J. Cuban Communism, 1959-2003/I. L. Horowiz, J. Suchlicki – Transaction Publishers, 11 edition, 2003. – 735 p.

3.225. Jorge A. The U.S. Embargo and the Failure of the Cuban Economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholarlyrepository.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=iccaspapers> – Назва з екрану.

3.226. Juampere Pérez M. Evolución de las nuevas dinámicas dentro de la derecha cubano americana [Електронний ресурс]//Universidad de La Habana: CEMI – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/5-Maura-Juampere-EVOLUCION-DE-LA-DERECHA-CUBANO-AMERICANA.pdf> – Назва з екрану.

3.227. Kasperowicz P. The Bush Administration, Cuba and the Cuban-American Lobby [Електронний ресурс]: сайт “The Center for National Policy” – Режим доступу: <http://cnponline.org/index.php?ht=a/GetDocumentAction/i/10092> – Назва з екрану.

3.228. Lamrani S. El lobby cubano en Estados Unidos de 1959 hasta nuestros días [Електронний ресурс]//Rebelión. – Режим доступу: <http://www.rebelion.org/docs/3255.pdf> – Назва з екрану.

3.229. Lamrani S. Superpower Principles: U.S. Terrorism Against Cuba/ S. Lamrani – Common Courage Press, 2005. – 200 p.

3.230. Lamrani S. The Economic War Against Cuba: A Historical and Legal Perspectives on the U.S. Blockade/S. Lamrani – Monthly Review Press, 2013. – 144 p.

3.231. Latell B. Raul Castro: Confronting Fidel’s Legacy in Cuba// Washington Quarterly. – 30:3, Summer 2007. – P. 53-65

3.232. LeoGrande W. M. Enemies Evermore: US Policy towards Cuba after Helms-Burton/W. M. LeoGrande// Journal of Latin American Studies. – 29:1 (February 1997). – P. 211-221

3.233. LeoGrande W.M. Cuba Policy Recycled// Foreign Policy. – № 46 (Spring, 1982). – P. 105-119

3.234. LeoGrande W.M. From Havana to Miami: U.S. Cuba Policy as a Two-Level Game// Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 40, No. 1 (Spring, 1998). – P. 67-86

3.235. Leonard T. M. Encyclopedia of Cuban-United States Relations/T.A. Leonard – McFarland, 2010. – 288 p.

3.236. Leonard T., Segal J.A. Encyclopedia of United States-Latin American Relations/T. Leonard, J.A. Segal – CQ Press, 2012. – 1096 p.

3.237. Lowenfeld A.F. Congress and Cuba: The Helms-Burton Act/A.F. Lowenfeld//The American Journal of International Law. – Vol. 90, №3 (Jul., 1996). – P. 419-434

3.238. Luis Posada Carriles [Электронный ресурс]: сайт “Wikipedia” – Режим доступа: http://es.wikipedia.org/wiki/Luis_Posada_Carriles – Назва з екрану.

3.239. Luo M. Cuba Is Topic as McCain Continues Attack on Obama [Электронный ресурс]//The New York Times. – May 21, 2008. – Режим доступа: http://www.nytimes.com/2008/05/21/us/politics/21mccain.html?_r=0 – Назва з екрану.

3.240. Luxner L. An exclusive CubaNews interview with Ricardo Alarcon [Электронный ресурс]//CubaNews. – May Режим доступа: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-116672542.html> – Назва з екрану.

3.241. Maness A. Should We Trade With Cuba? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ncra.org/pub/ba427> – Назва з екрану.

3.242. Margulies M. Stronger Trade or Stronger Embargo: What the Future Holds for United States-Cuba Relations// Asper Review of International Business and Trade Law – 2008.

3.243. Mayer W. G. Trends: American Attitudes toward Cuba// The Public Opinion Quarterly. – Vol. 65, № 4, Winter 2001. – P. 585-606

3.244. Mazarr M. J. Clinton Foreign Policy, R.I.P.// Washington Quarterly. – 21:2, Spring 1998. – P. 11-14

3.245. McHugh K.E., Miyares I.M., Skop E.H. The Magnetism of Miami: Segmented Paths in Cuban Migration// The Geographical Review 87 (4) – October 1997. – P. 504-519

3.246. McPherson M., Trumbull W. What if U.S.–Cuban trade were based on fundamentals instead of political policy? Estimating potential trade with Cuba [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cubanaffairsjournal.org/Vol2Iss3/Article-McPherson-Final.pdf> – Назва з екрану.

3.247. Mills J., Koslosky D.R. Whither Communism: A Comparative Perspective on Constitutionalism in a Postsocialist Cuba [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.law.gwu.edu/stdg/gwilr/PDFs/40-4/40-4-8-Mills.pdf> – Назва з екрану.

3.248. Moffett G. Clinton Shuns Potent Anti-Castro Lobby [Электронный ресурс]//The Christian Science Monitor. – June 9, 1995. – Режим доступа: <http://www.csmonitor.com/1995/0609/09011.html> – Назва з екрану.

3.249. Morales Dominguez E. El Bloqueo de Estados Unidos Contra Cuba: ¿Se bate en retirada? [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Ensayos/Art%EDculo%20japon.pdf> – Назва з екрану.

3.250. Morales Domínguez E. Cuba: neocolonia y relaciones con Estados Unidos [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/CUBA%20NEOCOLONIAL%20%20Y%20RELACIONES%20CON%20ESTADOS%20%20%20UNIDOS.pdf> – Назва з екрану.

3.251. Morales Domínguez E. Economía y política del conflicto Cuba-EE.UU. en los años noventa [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/Economia%20y%20Politica.pdf> – Назва з екрану.

3.252. Morales Domínguez E. Estados Unidos: Economía y Elecciones Presidenciales en el 2004 [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/Economia%20y%20Elecciones%20en%20EE.UU..pdf> – Назва з екрану.

3.253. Morales Domínguez E. The current relations between Cuba and the United States [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/CUBA-USA.PDF> – Назва з екрану.

3.254. Morales Domínguez E., Ofelia Rodriguez M. Algunas reflexiones sobre el impacto del caso Elian en la política hacia Cuba [Электронный ресурс]//Universidad de La Habana: CESEU. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/ceseu/Articulos/ELIAN.PDF> – Назва з екрану.

3.255. Morales L. Americans Steady in Backing Friender U.S.- Cuba Relations [Электронный ресурс]//Gallup. – April 23, 2009. – Режим доступа: <http://www.gallup.com/poll/117829/Americans-Steady-Backing-Friendlier-Cuba-Relations.aspx> – Назва з екрану.

3.256. Newport F. Americans Remain Negative Towards Cuba [Электронный ресурс]//Gallup. – May 14, 2002. – Режим доступа: <http://www.gallup.com/poll/6016/Americans-Remain-Negative-Towards-Cuba.aspx> – Назва з екрану.

3.257. Newport F. Increasing Number of Americans Say Elian Gonzalez Should Go Back to Cuba [Электронный ресурс]//Gallup. – January 28, 2000. – Режим доступа: <http://www.gallup.com/poll/3292/Increasing-Number-Americans-Say-Elian-Gonzalez-Should-Back-Cuba.aspx> – Назва з екрану.

3.258. Obama B. Our main goal: Freedom in Cuba [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – Aug. 21, 2007. – Режим доступа: http://www.thepoliticalguide.com/Profiles/President/US/Barack_Obama/Views/Cuba/ – Назва з екрану.

3.259. Operation Mongoose [Электронный ресурс]: сайт “Spartacus Educationa” – Режим доступа: <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/JFKmongoose.htm> – Назва з екрану.

3.260. Orozco M. The Cuban Condition: Migration, Remittances, and its Diaspora [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.thedialogue.org/PublicationFiles/cuban%20condition%20migration%20remittances_FINAL.pdf – Назва з екрану.

3.261. Party platforms on Cuba [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – August 14, 2000. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/platforms.htm> – Назва з екрану.

3.262. Pérez Jr. L. A. Fear and Loathing of Fidel Castro: Sources of US Policy toward Cuba// Journal of Latin American Studies – Vol. 34, No. 2 (May, 2002). – P. 227-254.

3.263. Pérez L. Cubans in the United States// The Annals of the American Academy. – September 1986. – P. 487

3.264. Pérez N. Don't Normalize Relations [Электронный ресурс]//USA Today. – November 24, 2008. – Режим доступа: http://usatoday30.usatoday.com/printedition/news/20081124/oppose24_st.art.htm – Назва з екрану.

3.265. Pérez-Stable M. Looking Forward: Comparative Perspectives on Cuba's Transition/M. Pérez-Stable – University of Notre Dame Press, 1st Edition, 2007. – 336 p.

3.266. Pérez-Stable M. The Cuban Revolution: Origins, Course, and Legacy/M. Pérez-Stable – Oxford University Press, USA, 3 edition, 2011. – 240 p.

3.267. Pérez-Stable M. The United States and Cuba Intimate Enemies/M. Pérez-Stable – N.Y.: Routledge, 2010. – 224 p.

3.268. Peters P. A Policy toward Cuba That Serves U.S. Interests// Policy Analysis. – №384. – Nov. 2000. – Режим доступа: <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-384es.html>

3.269. Petras J. Clinton's Cuba Policy: Two steps backward, one step forward// Third World Quarterly. – 17:2. – P. 269-288

3.270. Planas J.R. Why Does Castro Survive?// World Affairs – Vol. 154, № 3 (Winter 1992). – P.87-93

3.271. President Carter's Cuba Trip Report [Электронный ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступа: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc528.html> – Назва з екрану.

3.272. President Carter's Cuba Trip Report [Электронный ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступа: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc528.html> – Назва з екрану.

3.273. Pollitt B. H. Sugar, “Dependency” and the Cuban Revolution// Development and Change – Vol. 17 (1986). – P. 195-230

3.274. Proyecto Varela [Электронный ресурс]: сайт “Movimiento Cristiano Liberación” – Режим доступа: <http://www.oswaldopaya.org/es/up/Proyecto-Varela-01.pdf> – Назва з екрану.

3.275. Raúl Castro sees hope in Cuba-U.S. relations [Электронный ресурс]//CNN. – January 26, 2002. – Режим доступа: <http://latinamericanstudies.org/us-cuba/raul-relations.htm> – Назва з екрану.

3.276. Reflexiones de Fidel [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.granma.cu/espanol/reflexiones/reflexiones.html> – Назва з екрану.

3.277. Reinard B. Obama stresses “libertad” [Электронный ресурс]//The Miami Herald – Aug. 26, 2007. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/obama-libertad.htm> – Назва з екрану.

3.278. Remarks by Former U.S. President Jimmy Carter at The University of Havana, Cuba, 14 May 2002 [Электронный ресурс]: сайт “The Carter Center” – Режим доступа: <http://www.cartercenter.org/news/documents/doc517.html> – Назва з екрану.

3.279. Rieff D. Cuba Refroze// Foreign Affairs. – Vol. 75, № 4 (Jul.-Aug., 1996). – P. 62-76

3.280. Rieff D. From Exiles to Immigrants// Foreign Affairs. – Vol. 74, № 4 (Jul.-Aug., 1995). – P. 76-89

3.281. Robbins C.A. Dateline Washington: Cuban-American Clout// Foreign Policy.– № 88 (Autumn 1992). – P. 162-182

3.282. Robinson L. Towards a Realistic Cuba Policy// Survival. – Vol. 42, №1, Spring 2000.– P. 116-29

3.283. Robles F. Cuba silent on latest U.S. aid offer [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – Sept. 23, 2008. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/silent.htm> – Назва з екрану.

3.284. Robyn D., Reitzes J.D., Church B. The Impact on the U.S. Economy of Lifting Restrictions on Travel to Cuba [Электронный ресурс]//Center for International Policy. – July 15, 2002. – Режим доступа: http://democracyinamericas.org/pdfs/The_Brattle_Group-The_Impact_on_the_U.S._Economy_of_Lifting_Restrictions_on_Travel_to_Cuba.pdf – Назва з екрану.

3.285. Rodríguez Martínez M. El Miami cubano y su intolerancia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://biblioteca.clacso.edu.ar/Cuba/cemi-uh/20120821034333/miamicu.pdf> – Назва з екрану.

3.286. Rohter L. Jorge mas Canosa, 58, Dies; Exile Who Led Movement Against Castro [Электронный ресурс]//The New York Times. – November 24, 1997. – Режим доступа: <http://www.nytimes.com/1997/11/24/us/jorge-mas-canosa-58-dies-exile-who-led-movement-against-castro.html?pagewanted=all&src=pm> – Назва з екрану.

3.287. Rosen J. RFK files show missile crisis disrupted anti-Castro plots [Электронный ресурс]//Foxnews.com. – July 25, 2013. – Режим доступа: <http://www.foxnews.com/politics/2013/07/25/rfk-files-show-missile-crisis-disrupted-anti-castro-plots/#ixzz2a4KfmEGO> – Назва з екрану.

3.288. Rosenberg C. Congresistas intentaron bloquear el viaje de Carter [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – 07 may 2002. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-viaje.htm> – Назва з екрану.

3.289. Roy J. The Helms-Burton Law: Development, Consequences, and Legacy for Inter-American and European-U.S. Relations [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://aei.pitt.edu/2717/1/002741_1.PDF – Назва з екрану.

3.290. San Martin N. CANF, Carter discuss Cuba [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – 03 may 2002. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/canf-carter.htm> – Назва з екрану.

3.291. Schmertz E.J., Datlof N., Ugrinsky A. Presidenr Reagan and the World: (Contributions in Political Science)/E.J. Schmertz, N. Datlof, A. Ugrinsky – Praeger, 1997. – 552 p.

3.292. Schoultz L. Beneath the United States: A History of U.S. Policy toward Latin America/L. Schoultz – Harvard University Press, 1998. – 496 p.

3.293. Schoultz L. National Security and United States Policy Toward Latin America/L. Schoultz – Princeton University Press, 1987. – 398 p.

3.294. Schoultz L. That Infernal Little Cuban Republic: The United States and the Cuban Revolution/L. Schoultz – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009. – 768 p.

3.295. Schulz D. E. Can Castro Survive?// Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 35, № 1 (1993). – P. 89-117

3.296. Schulz D.E. the United States and Cuba: From a Strategy of Conflict to Constructive Engagement// Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 35, № 2, Summer 1993. – P. 81-102

3.297. Shain Y. Ethnic Diasporas and U.S. Foreign Policy// Political Science Quarterly. – Vol. 109, №5 (Winter, 1994-1995). – P. 811-841

3.298. Skepticism, hope on eve of Carter visit to Cuba [Электронный ресурс]//CNN. – 11 may 2002. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-skepticism.htm> – Назва з екрану.

3.299. Smith J.C. Foreign Policy for Sale? Interest Group influence on President Clinton's Cuba Policy, August 1994// Presidential Studies Quarterly. – Vol. 28, No. 1 – Wheeling and Dealing in the White House (Winter, 1998). – P. 207-220.

3.300. Smith W. S. Cuba's Long Reform/W.S. Smith//Foreign Affairs. – Vol. 75, №2 (Mar. – Apr., 1996). – P. 99-112

3.301. Smith W., Waldner K.L. Conference probes potential for U.S.-Cuba farm trade [Электронный ресурс]//Center for International Policy. – Conference Repost. – February 5, 2001. – Режим доступа: <http://www.ciponline.org/research/html/conference-probes-potential-for-us-cuba-farm-trade> – Назва з екрану.

3.302. Smith W.S. Bush's Dysfunctional Cuba Policy [Электронный ресурс]//Foreign Policy in Focus. – Nov. 6, 2006. – Режим доступа: http://fpif.org/bushs_dysfunctional_cuba_policy/ – Назва з екрану.

3.303. Smith W.S. Castro: To Fall or Not To Fall?// SAIS Review. – Vol. 12, № 2, Summer-Fall 1992. – P. 97-110

3.304. Smith W.S. Dateline Havana: Myopic Diplomacy// Foreign Policy. – № 48, Autumn, 1982. – P. 157-174

3.305. Sorolla Fernández I. Las encuestas sobre la inmigración cubana en el Sur de la Florida: discurso político y conformación de la opinión pública [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/1-Anuario-Ileana-OK.pdf>

3.306. Special-Interest Lobbies – Ethnic lobbies [Электронный ресурс]: сайт “Encyclopedia of the New American Nation” – Режим доступа: <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Special-Interest-Lobbies-Ethnic-lobbies.html> – Назва з екрану.

3.307. Suchlicki J. Challenges to a Post-Castro Cuba [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ctp.iccas.miami.edu/website_documents/Challenges.pdf

3.308. Suchlicki J. Cuba: From Columbus to Castro and Beyond/J. Suchlicki – Potomac Books Inc.; 5 edition, 2002. – 278 p.

3.309. Suchlicki J. Myths and Realities in US-Cuban Relations// Journal of Interamerican Studies and World Affairs. – Vol. 35, № 2, Summer, 1993. – P. 103-113

3.310. Sullivan K. Carter Meets Activists In Cuba [Электронный ресурс]//Washington Post Foreign Service. – May 17, 2002. – Режим доступа: <http://www.latinamericanstudies.org/us-cuba/carter-activists.htm> – Назва з екрану.

3.311. Sullivan M.P. Cuba: U.S. Restrictions on Travel and Remittances [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL31139.pdf> – Назва з екрану.

3.312. Sweig J.E. Cuba: What Everyone Needs to Know/J.E. Sweig – Oxford University Press, USA, 2009. – 304 p.

3.313. Sweig J.E. Inside the Cuban Revolution: Fidel Castro and the Urban Underground/J.E. Sweig – Harvard University Press, 2004. – 286 p.

3.314. Tamayo J.O. American dollars committed to building Cuban democracy [Электронный ресурс]//The Miami Herald. – October 25, 1998. – Режим доступа: <http://www.cubanet.org/CNews/y98/oct98/26e6.htm> – Назва з екрану.

3.315. The Cuban Threat to U.S. National Security [Электронный ресурс]: сайт “Federation of American Scientists” – Режим доступа: <https://www.fas.org/irp/dia/product/980507-dia-cubarpt.htm> – Назва з екрану.

3.316. The Environment in U.S.-Cuban Relations: Recommendations for Cooperation [Электронный ресурс]//The Inter-American Dialogue. – Washington, 1997 – Режим доступа:

<http://www.thedialogue.org/PublicationFiles/The%20Environment%20in%20US%20Cuban%20Relations%20Recommendations%20for%20Cooperation.pdf> – Назва з екрану.

3.317. Travieso-Díaz M.F. Cuban Immigration: Challenges and Opportunities [Електронний ресурс]//ASCE. – Режим доступу: <http://www.ascecuba.org/publications/proceedings/volume8/pdfs/13travieso.pdf> – Назва з екрану.

3.318. Trends in U. S.-Caribbean Relations//Annals of the American Academy of Political and Social Science. – Vol. 533, (May, 1994). – P. 165-176

3.319. U.S.-Cuba Relations Time for a New Approach [Електронний ресурс]//Center for National Policy – Режим доступу: <http://cnponline.org/index.php?ht=a/GetDocumentAction/i/10094> – Назва з екрану.

3.320. Valido Alou A. M. Migración Internacional y Derecho en América Latina y el Caribe en el contexto de las relaciones internacionales [Електронний ресурс]//La Universided de la Habana – CEMI. – Режим доступу: <http://www.uh.cu/centros/cemi/wp-content/uploads/2011/11/Mono-Ana-Maria-Migracion-y-Derecho2008.pdf> – Назва з екрану.

3.321. Vanderbush W., Haney P.J. Clinton, Congress, and Cuba Policy Between Two Codifications: The Changing Executive-Legislative Relationship in Foreign Policy Making/W. Vanderbush, P.J. Haney//Congress and the Presidency. – 29:2. – P. 171-194

3.322. Watts A. Nationality of claims: some relevant concepts//Fifty years of the International Court of Justice. – P. 424-439

3.323. Woods C., Clark L. Hurricane Ike reignites calls for easing Cuban travel restrictions [Електронний ресурс]//The Miami Herald. – Sep. 10, 2008. – Режим доступу: <http://groups.yahoo.com/neo/groups/CubaNews/conversations/topics/91368> – Назва з екрану.

3.324. Ziegler M. M. Strange bedfellows: U.S. – Cuban cooperative efforts in a post-cold war world/ M.M. Ziegler – Miami University, 2004. – 450 p.

3.325. Ziegler M.M. U.S.-Cuban Cooperation Past, Present, and Future/M.M. Ziegler – University Press of Florida, 2009. – 192 p.